

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

DUHOK'TA (IRAK) KÜÇÜK SANAYİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman	Hazırlayan
Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer SİLER	Nobar Lafko SALIH

2020

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

DUHOK'TA (IRAK) KÜÇÜK SANAYİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer SİLER

HAZIRLAYAN
Nobar Lafko SALIH

Jürimiz..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği/oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

- 1.
- 2.
- 3.

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun tarih ve Sayılı kararıyla bu yüksek lisans tezinin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Murat Sunkar
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

DUHOK'TA (IRAK) KÜÇÜK SANAYİ

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Coğrafya Ana Bilim Dalı

ELAZIĞ - 2020; Sayfa: XII + 105

Bu çalışmada, Irak'ın kuzeyinde bulunan Duhok ilinde endüstri sektörünün en önemli alanlarından biri olan küçük ölçekli sanayiler, kapsamlı ve ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Çalışmanın problemi birkaç soruyla özetlenebilir, bu tür sanayiler çalışma alanında eşit olarak dağılmakta mıdır? Coğrafi faktörlerin çalışma alanındaki dağılımları üzerindeki etkisinin kapsamı nedir? Ayrıca bu çalışma; küçük sanayiler için açık çok özel bir tanıma ulaşmayı Duhok ilindeki küçük sanayilerin gelişmesini takip etmeyi, dağılımı etkileyen yerleşme etkenlerini ortaya çıkararak ve sanayilerin kalkınmadaki rolünü alçılıyarak bu tür sanayilerin yer açısından dağılımını tanımayı, küçük sanayilerin karşılaştığı sorunları tanımayı ve bu sorunlar için uygun çözüm önerileri bulmayı amaçlamıştır. Çalışmada; veriler ve bilgiler, temel eserler ve kurumsal kaynaklardan toplanarak farklı aşamalardan geçilmiştir. Alan çalışmalarından ve kaynaklardan elde edilen bilgilerin; istatistiksel analiz, dağılım haritaları, diğer açıklamalı haritalara aktarılmasının ardından, sonuçların orta çıkmasında yardımcı olan tablolar oluşturulmuştur. Çünkü bu çalışmanın amacı bu sorulara cevap vererek kesin sonuçlara ve mantıklı analizlere ulaşmaktır. Bu çalışma; teorik açıdan betimleme yöntemi, teorik açıdan ise bölgesel, usul, objektif ve analiz yöntemini kullanmıştır. bu yöntemlerde; rakam destekli sonuçları, tablo ve şekilleri elde etmek için çok sayıda kriter kullanılmıştır. Yapılan çalışmada Duhok'ta, piyasaya yakın olma faktörü, küçük sanayilerin yer seçme konusunda en önemli faktör olduğu ortaya çıkmaktadır. Organize sanayi siteleri bu anlamda önemlidir. Duhok merkez ilçesi; yerleşik sanayileri açısından birinci sırada yer almaktadır. İlde bulunan toplam 2.935 sanayi sitesi arasında %34,7'si Zaho ilçesinde bulunmaktadır. Çalışma bölgesinde değişkenlik faktörü 0,45 olduğu tespit edilmiştir. Bu da yüksek oranda değişken sanayi alanı olduğunu göstermektedir. Toplam gidere göre yıllık ortalama kar %43'tür. En yüksek oranda kar sağlayan sektör ise tekstil ve giyim,

ardından metal sanayi, son sıra ise gıda sektörüdür. Duhok'ta küçük sanayilerin karşısına çıkan çok sayıda problemler vardır. Bu problemlerin en önemlisi teknoloji ile ilgilidir. Çalışma örneklerinde yer alan bu sorunla karşılaşanların oranı %26,4 iken ikinci sıradaki problem ise pazarlamadır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi, Küçük Sanayi, Duhok İli, Irak

ABSTRACT

Master Thesis

Small Industry in Duhok (Iraq)

Firat University

Social Sciences Institute

The Department of Geography

Elazığ – 2020; Page: XII +105

This study which is entitled Small Industries in Dohuk in north of Iraq examined one of the sectors of industrial activity. This sector is concerned with small industries and the study dealt with it in a detailed and comprehensive way. These industries are prominent in the area of study and are related to growth, urban development, the development of housing projects and infrastructure and are important for all development sectors. The problem of the study can be summarized in many questions aimed at question whether these small projects are distributed equally and what is the effect of geographical factors on their distribution in the area of study. Also, it aimed at reaching to a clear definition of small industries and clarifying the most important aspects and characteristics of these industries. Moreover, it follows the growth and development of small industries in Iraq in general and in Duhok Governorate in particular and it follows a nature of place distribution of industries. It aimed at showing the factors of industrial inhabitation affecting this distribution and the role of these industries in development and showing the main problems that these small projects suffer from suggesting the suitable solutions for them and drawing the future image of their directions. The study has gone through many stages including collecting data and information from library and institutional resources and then there is the field study and extracting the data in indexes and tables. This researcher has depended on this data in inference and interpolation through statistical analysis and using visual representation such as maps of distribution, illustration maps and diagrams. The study has followed the descriptive methodology in the theoretical part and the provincial, explanatory, objective and analytical methodology in the application part in which there have been many criteria to get to the final results of numbers, tables and figures. Duhok district; It remarked as a first in terms of established industries, 34.7% of the total 2935 industrial sites in the province are in Zaho district. The variability factor was found to be 0.45 in the study area. This shows that there is a highly variable industry area. Average annual profit is 43% based on total expenses. The sector with the highest profit is the textile and clothing, followed by the metal industry, and the last is the food sector. There are many problems faced by small industries in Duhok. The most important of these problems is related to technology, while the rate of those who encounter this problem in the study samples is 26.4%, the second problem is marketing.

Keywords: Economic, Small industries, Dohuk province, Iraq.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Öz.....	II
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	XI
ÖNSÖZ.....	XII
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
1. Giriş.....	1
1.1. Konum ve Mekân İlişkileri.....	1
1.2. Fiziki Coğrafya Özellikleri.....	3
1.3. Beşeri Coğrafya Özellikleri.....	8
1.4. Araştırmanın Amacı.....	11
1.5. Araştırmanın Önemi.....	11
1.6. Araştırma Yöntemi.....	11
1.7. Daha Önce Yapılmış Çalışmalar.....	13
İKİNCİ BÖLÜM.....	14
2. KÜÇÜK SANAYİ KAVRAMI VE KÜÇÜK SANAYİNİN GELİŞİMİ.....	14
2.1. Küçük Sanayi Tanımı.....	14
2.2. Küçük Sanayi Özellikleri.....	14
2.3. Küçük Sanayi Amaçları.....	16
2.4. Küçük Sanayi Sınıflandırmanın Kriterleri.....	17
2.5. Küçük Sanayi Dezavantajları.....	19
2.6. Duhok İlin'deki Küçük Sanayilerin Gelişimi.....	19
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	23
3. DUHOK İLİNDE SANAYİ ALANLARININ GELİŞİMİNE ETKİ EDEN	
FAKTÖRLER.....	23
3.1. Hammadde.....	23
3.1.1. Mineralli Hammaddeler.....	24
3.1.2. Metalik olmayan hammaddeler.....	26
3.1.3. Tarım Hammaddeleri.....	27
3.2. Ulaşım.....	29
3.3. Enerji.....	30
3.4. Pazar.....	31
3.5. Sermaye.....	32
3.6. İşgücü.....	36
3.7. Sanayi Mevkilerinin Seçiminin Etkenleri.....	39
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	42
4. DUHOK İLİNDE KÜÇÜK SANAYİNİN DAĞILIŞI.....	42
4.1. İlçelere Göre Küçük Sanayilerin Dağılımı.....	42
4.2. Küçük Sanayilerin Yapısal Bileşimi.....	46

4.2.1. Sayıya Göre Sanayi Tesisleri.....	46
4.2.2. Çalışan Sayısına Göre.....	49
4.2.3. Mülkiyet Standardına Göre Küçük Sanayilerin Gerçeği	51
4.3. Küçük Sanayilerin Kalitatif Dağılımı	51
4.3.1. Metal ve Demirci Sanayileri.....	51
4.3.2. Servis Ve Onarım Endüstrisi	53
4.3.3. Tekstil, Giyim ve Deri Endüstrisi	54
4.3.4. Gıda Endüstrisi	56
4.3.5. Ahşap ve Mobilya Endüstrisi	58
4.3.6. Plastik ve Kimya Endüstrileri.....	60
4.3.7. İnşaat Sanayisi	61
4.3.8. Kâğıt ve Baskı Sanayisi.....	62
4.4. Küçük Sanayi Yapılanmasının Duhok İçin Önemi	62
4.5. Sanayi Bölgeleri Yer Seçimi.....	64
4.6. Duhok'taki Sanayi Bölgeleri	65
BEŞİNCİ BÖLÜM	70
5. KÜÇÜK SANAYİLERİN EKONOMİK YÖNLERİ	70
5.1. Endüstriyel Endemisine Katsayısı	70
5.2. Katma Değer.....	71
5.3. Sanayi Yoğunluğu	72
5.4. Sanayi Boyutu.....	74
5.5. Sanayi Çeşitliliği.....	75
5.6. Pazarlama Eğilimleri	84
5.7. Ekonomik Getiri	84
ALTINCI BÖLÜM	88
6. KÜÇÜK SANAYİ SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	88
6.1 Küçük Endüstrilerin Karşılaştığı Sorunlar	88
6.1.1. Teknoloji İle İlgili Sorunlar	89
6.1.2. Pazarlama Sorunları.....	89
6.1.3. Hammadde Sorunları	90
6.1.4. Mali Sorunlar.....	91
6.1.5. Enerji Sorunları	92
6.1.6. İşgücü Sorunlar.....	93
6.1.7. Arazi Sorunları-Hizmet Eksikliği ve Endüstriyel Kirlilik Sorunları	94
SONUÇ VE ÖNERİLER	97
ÖNERİLER.....	99
EKLER.....	100
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU	100
KAYNAKLAR	101
Özgeçmiş.....	106

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. Kuzey Irak ve Irak Cumhuriyeti içinde çalışma alanının yeri	2
Şekil 2. Dohuk Valiliği İdari Bölümü.....	2
Şekil 3. Duhok Valiliği Topografyası	5
Şekil 4. Dohuk ilinde 1980-2012 dönemindeki küçük sanayilerin sayısal gelişimi	22
Şekil 5. Dohuk ilindeki küçük sanayi sermayelerinin orantılı dağılımı	34
Şekil 6. Duhok ilindeki küçük sanayi sermayesinin sanayi sektörlerine orantılı dağılımı	35
Şekil 7. Duhok Valiliği'ndeki küçük endüstrilerde kullanılan sabit sermayenin göreceli dağılımı	36
Şekil 8. Duhok ilindeki küçük endüstrilerde kullanılan değişken sermayenin göreceli dağılımı	36
Şekil 9. Duhok ili ilçelerine göre yerli ve yabancı işçi sayılarının nispi dağılımı	39
Şekil 10. Duhok ilindeki Küçük sanayi çalışanlarının yönü	39
Şekil 11. 2013 yılında Duhok ilindeki Küçük sanayi kuruluşları için örnek alan seçmenin en önemli nedenlerinin göreceli dağılımı	41
Şekil 12. 2012 yılında Duhok'taki küçük sanayi kuruluşlarının ilçelere göre dağılışı	43
Şekil 13. 2012 yılında Duhok ilin ilçelerine göre küçük sanayi kuruluşlarının ve çalışan sayılarının dağılımı	44
Şekil 14. 2012'de Dohuk ilindeki işçilerin ve küçük sanayilerin oransal dağılımı	44
Şekil 15. 2012 yılında Küçük sanayi kuruluşlarında çalışan ve Duhok valilikteki işçi sayılarının ilçelere göre dağılışı	45
Şekil 16. 2012 Dohuk Valiliğindeki sanayi sayısı ile işçi sayısı arasındaki ilişki pozitif	45
Şekil 17. 2012 yılında Duhok ilindeki işyeri sayısı ile işçi sayısı arasındaki ilişki	46
Şekil 18. 2012 yılında Dohuk Valiliğindeki küçük sanayilerin endüstriyel yapıya göre kalitatif orantılı dağılımı	48
Şekil 19. 2012 Yılında Küçük Sanayi Kuruluşlarının Duhok İlin İlçelerindeki Sanayi Yapısına Göre Nitel Orantılı Dağılımı	49
Şekil 20. Duhok ili ilçelerinde küçük sanayilerdeki işçi sayısının sanayi yapısına göre oransal dağılımı ..	50
Şekil 21. Dohuk ilindeki küçük sanayilerin yapısal bileşimine göre işçi sayısının oransal dağılımı	50
Şekil 22. 2012 yılında küçük sanayilerin işçi ve sanayi kuruluşu sayılarına göre oransal dağılımı	51
Şekil 23. 2012 yılında mülkiyet türüne göre küçük sanayinin oransal dağılımı	51
Şekil 24. Duhok ilindeki Metalurji ve demircilik endüstrisi türlerinin sayısal dağılımı	52
Şekil 25. 2012'de Duhok ilinde servis ve onarım endüstrisi türlerinin sayısal dağılımı	54
Şekil 26. 2012 yılında Duhok ilindeki tekstil, giyim ve deri sanayi türlerinin sayısal dağılımı	55
Şekil 27. 2012 yılında Dohuk ilinde gıda sanayi türlerinin sayısal dağılımı	58
Şekil 28. 2012 yılında Dohuk ilindeki ağaç endüstrisi türlerinin sayısal dağılımı	59

VIII

Şekil 29. 2012 yılında Duhok ilindeki küçük sanayilerin sıralamalarına ve göreceli önemlerine göre dağılımı	64
Şekil 30. Dohuk bölgesindeki sanayi bölgeleri.....	68
Şekil 31. Simil ilçesindeki sanayi bölgesi	69
Şekil 32. Zaho ilçesindeki sanayi bölgesi	71
Şekil 33. Amadiye ilçesindeki sanayi bölgesi.....	73
Şekil 34. Akra bölgesindeki mevcut sanayi bölgeleri.....	74
Şekil 35. 2012 yılında Dohuk ilini ilçelerindeki küçük sanayi yoğunluğu	73
Şekil 36. 2012 yılında Dohuk ilçelerindeki küçük sanayilerin boyutu	75
Şekil 37. 2012'deki Duhok ilin ilçelerindeki sanayi çeşitliliği	76
Şekil 38. 2012 yılında Duhok merkez ilçesinde sanayi çeşitliliği	77
Şekil 39. 2012'de Zaho ilçesi'nde sanayi çeşitliliği	78
Şekil 40. 2012 yılında Simil ilçesi'nde sanayi çeşitliliği	79
Şekil 41. 2012 yılında şexan ilçesi'nde sanayi çeşitliliği	80
Şekil 42. 2012 yılında Akra ilçesi'nde sanayi çeşitliliği	81
Şekil 43. 2012 yılında Amadiye İlçesi'nde sanayi çeşitliliği	82
Şekil 44. 2012 yılında Berdereş bölgesinde sanayi çeşitliliği.....	83
Şekil 45. Duhok Valiliği'ndeki küçük sanayi maliyetlerinin oransal dağılımı	86
Şekil 46. Dohuk İlindeki küçük sanayilerin toplam maliyetleri ve net geliri	87
Şekil 47. 2013 yılında örneğine göre Duhok ilindeki küçük endüstriler için en önemli sorunların göreceli dağılımı	88

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Duhok ili ilçeleri ve alanları.....	1
Tablo 2. Dokuk ili iklim elemanları	6
Tablo 3. Duhok, Kuzey Irak ve Irak Devleti'ne göre 1977-2011 arasındaki nüfusu	9
Tablo 4. Kırsal ve kentsel yerleşimlerin ilçelere göre göreceli dağılımı (1947-2009)	10
Tablo 5. Dohuk ilindeki küçük sanayilerin dönem için sayısal gelişimi (1980-2012)	21
Tablo 6. Serguza bölgesindeki çinko ve kurşun cevheri tahmini rezervleri	24
Tablo 7. Duhok ilin ilçelerine göre bitkisel ekili alanlar, kışlık ve yazlık sebzeler ve miktarları	28
Tablo 8. 2007-2012 yılları arasında Duhok ilinde koyun, keçi ve inek sayıları	29
Tablo 9. 2013 yılında Duhok ilindeki elektrik üretim istasyonları.....	31
Tablo 10. Duhok Valiliği'nde Sanayi Girişimcilerine Verdiği Krediler	32
Tablo 11. Duhok'taki Küçük Endüstrilerde Kullanılan Sermaye Miktarları (Irak Dinarı)	33
Tablo 12. 2012 yılında Duhok ilinde nüfusun yaş ve cinsiyet yapısı	37
Tablo 13. Örneklem alanına göre Duhok ilindeki küçük sanayilerde çalışan işçilerin ilçelere göre dağılımı	38
Tablo 14. 2013 yılında Duhok ilindeki küçük sanayi kuruluşları için işyeri seçmenin en önemli nedenlerinin göreceli dağılımı.....	41
Tablo 15. 2012 yılında Dohuk ilindeki küçük sanayi kuruluşlarının ve işçilerin ilçelere göre sayısal ve göreceli dağılımı	43
Tablo 16. 2012 yılında Duhok ilindeki küçük sanayi yapısal düzenlemesi.....	48
Tablo 17. 2012 yılında Duhok ilinde küçük sanayilerdeki işçi sayısının sanayinin yapısına göre dağılımı	49
Tablo 18. Dohuk ilindeki metal sanayisi ve demircilik işçilerinin nicel dağılımı	52
Tablo 19. Dohuk ilindeki hizmet ve onarım sanayilerinin ve çalışanlarının nicel dağılımı	53
Tablo 20. 2012'de duhok ilinde Tekstil, giyim ve deri endüstrilerinin ve çalışanlarının niteleyici dağılımı	55
Tablo 21. Dohuk ilindeki gıda sanayilerinin ve çalışanlarının niteliksel dağılımı	57
Tablo 22. 2012 yılında Dohuk ilindeki ahşap ve mobilya sanayileri işçilerinin niteliksel dağılımı.....	59
Tablo 23. Dohuk ilindeki plastik ve kimya sanayilerin ve çalışanlarının nitel dağılımı	61
Tablo 24. 2012 yılında Dohuk ilindeki inşaat sanayisi ve çalışanlarının nitel dağılımı	62
Tablo 25. 2012 yılında Dohuk ilindeki küçük sanayi yapısının göreceli dağılışı.....	63
Tablo 26. 2012 yılında Duhok ilindeki endüstriyel sektörler için endüstriyel Endemisite katsayısı.....	71
Tablo 27. 2012 yılında Duhok İlindeki küçük sanayilerin katma değeri	72
Tablo 28. 2012 yılında Duhok ilin bölgelerindeki küçük endüstri yoğunluk katsayısı	73

Tablo 29. 2012 yılında Dohuk ilin ilçelerindeki küçük sanayilerin büyüklüğü	74
Tablo 30. 2012 yılında Duhok ilindeki net ve hammadde sanayiliği çeşitliliği	76
Tablo 31. 2012 yılında Duhok ilindeki sanayi çeşitliliği.....	77
Tablo 32. 2012 yılında Zaho İlçesi'nde sanayi çeşitliliği	78
Tablo 33. 2012 yılında Simil İlçesi'nde Sanayi Çeşitliliği	79
Tablo 34. 2012 yılında Şexan İlçesi'nde sanayi çeşitliliği.....	80
Tablo 35. 2012 yılında Akra İlçesi'nde sanayi çeşitliliği	81
Tablo 36. 2012 yılında Amadiye İlçesi'nde sanayi çeşitliliği.....	82
Tablo 37. 2012 yılında Berdereş İlçesi'nde endüstriyel çeşitliliği.....	83
Tablo 38. Valiliğin ilçelerine göre küçük sanayi sektörlerinde çalışan işçi sayısı	84
Tablo 39. Duhok ilindeki küçük endüstrilerin toplam maliyetleri ve net geliri	85
Tablo 40. Duhok İlindeki küçük sanayilerin en önemli sorunlarının nispi dağılımı	88
Tablo 41. Sanayilerin ana sanayi sektörlerine ve kirleticilerine göre sınıflandırılması.....	96

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

	Sayfa
Foto 1. Bitki örtüsü.....	7
Foto 2. Yerel ayakkabı "Kalk"	21
Foto 3. Kürt elbiseleri Shell ve Shabak	21
Foto 4. Metal ve Demirci Sanayileri	53
Foto 5. Servis Ve Onarım Endüstrisi.....	54
Foto 6. Tekstil ürünleri.....	56
Foto 7. Gıda sanayileri	57
Foto 8. Ahşap ve Mobilya sanayileri.....	60
Foto 9. Plastik ve Kimya Endüstrileri	61
Foto 10. İnşaat Sanayisi.....	62
Foto 11. Gıda ürünleri	66
Foto 12. Araba atölyesi	67
Foto 13. Oksijen laboratuvarı ve çelik kapı ve pencere fabrikası	67
Foto 14. Duhok merkezi	68
Foto 15. Şimil İlçesinde Taş Kırma Mekinesi	70
Foto 16. İnşaat sanayisi	70
Foto 17. Simil ilçesi.....	70
Foto 18. Zaho sanayi bölgesi	72
Foto 19. Zaho ilçesi	72
Foto 20. Amadiye bölgesi	73
Foto 21. Amadiye 'de metal demircilik sektörü	74
Foto 22. Akra'daki sanayi alanı	75
Foto 23. Akra ilçesi	75
Foto 24 . Berdereş ilçesinde sanayi bölgeleri	76
Foto 25. Berdereş ilçesi	76
Foto 26. Şexan bölgesi sanayi alanları	77
Foto 27. Yerleşim alanlarının fabrikalara ve fabrikalara yönelmesi.....	95
Foto 28. Küçük sanayilerde çocuk işçiliği	93

ÖNSÖZ

Son dönemde dünyada çok sayıda ülke, özellikle gelişmiş ülkeler küçük sanayilere ilgisi artmıştır. Bunun nedeni ise; bütünleşmiş sanayi bir dokuyu inşa etmedeki ve özel sektörü bu alana yatırım yapmaya teşvik etmedeki etkin rolünden dolayı ekonomik düzeyde radikal değişikliklere aktif olarak katkıda bulunulması, ülkelerin milli ve bireysel gelirine ve üretilen ürünlerine doğrudan katkıda bulunmanın yanı sıra katma değeri arttırmaya, mal ve benzeri ürünlerin ithalatını azaltarak ve ihracat sektörünü artırarak ödemeler dengesini desteklemeye katkıda bulunmaktadır. Bu sanayiler; yerel olarak bulunan hammaddelerden yararlanmaya çalışmaktadır. Nüfusun mal ve hizmet ihtiyaçlarının karşılanmasında ve yatırılan sermayenin küçüklüğüne göre yeni iş fırsatları yaratmada ve ardından işsizlik sorununun çözülmesine ve ürünün maksimize edilmesine aktif olarak katkıda bulunmanın yanı sıra ekonomik büyümeyi destekleyen yeni projelerin doğmasına katkıda bulunmadaki en büyük roldür. Küçük tesisler; gelişmiş, farklılık ve düzen durumlarından ile ekonomik kavramlarından ve sosyal anlamda yaşadıkları değişikliklerden bağımsız olarak farklı türleriyle birlikte toplumun ekonomisi açısından öneme sahiptir. Çoğu gelişmiş ve gelişmekte olan ülke; her iki tür sanayinin arasındaki bütünleşmeyi sağlayacak çoğu büyük sanayinin ürünlerini kavramak üzere küçük sanayi oluşturulması ve desteklenmesiyle ilgilenmiştir.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde, iki yıl boyunca değerli bilgilerini bizlerle paylaşan, kullandığı her kelimenin hayatıma kattığı önemini asla unutmayacağım saygıdeğer danışman hocam, Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer SİLER'e, çalışmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşım Mohmmmed'e ve çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen ve hayatımın her evresinde bana destek olan değerli ailem, annem, babam ve değerli abim dr. Abdullah Lafko'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bu hayattaki en büyük şansım olan aileme sonsuz teşekkürler.

Nobar Lafko SALIH

2020

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Giriş

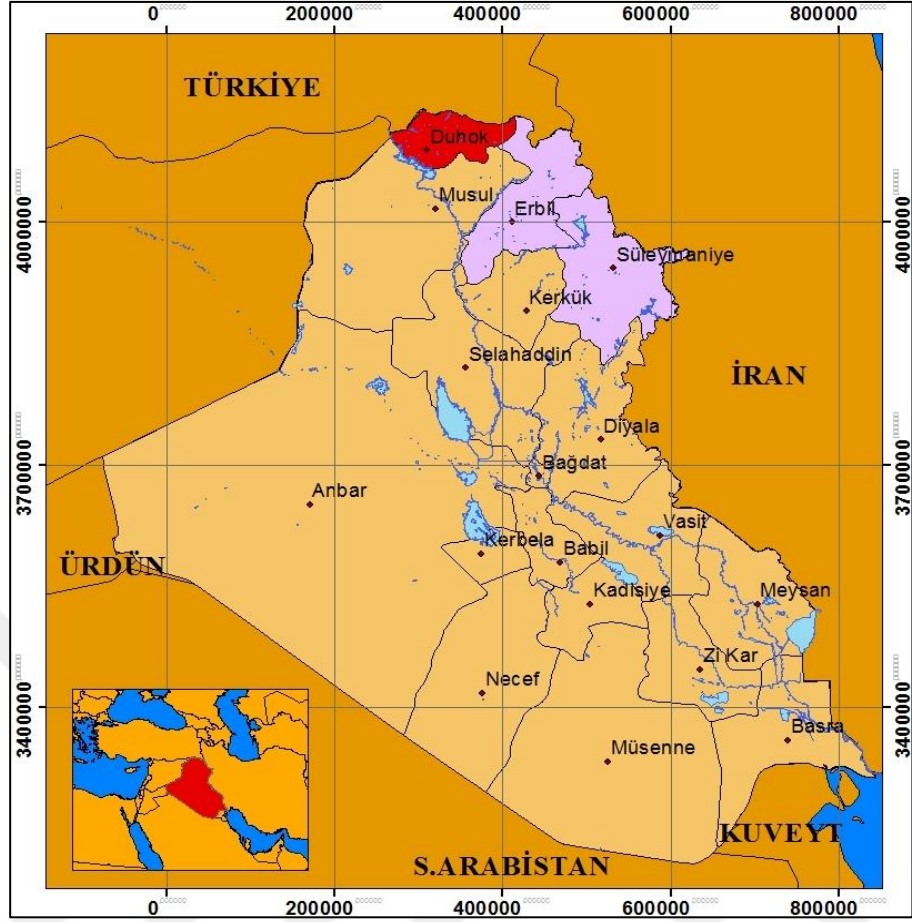
1.1. Konum ve Mekân İlişkileri

Duhok, Kuzey Irak Bölgesi'nin başta gelen kentlerinden biridir. Duhok kenti, güneyden Şenduha dağ silsileleri ile kuzeyden Sibi dağı, doğudan Mam Sin dağı arasında yer alan düz bir arazide konumlanmıştır. Şehrin batısında ise kelimenin tam anlamıyla turistik bir vadi yer almaktadır. Konum olarak Türkiye - Suriye yakınlarında bulunmaktadır. Bölge çeşitli tarihi eserleri ile dikkat çekerken burada bulunan taş heykellerin yanı sıra mağaralara ek olarak onlarca otel, lokanta, motel ve eski eser ve etnografya müzeleri, Ezidilere özgü Kültür müzesi ile lunapark, modern çarşılar ve küçük bir hayvanat bahçesi bulunmaktadır. Kent ayrıca Duhok Üniversitesinin yanı sıra birçok kültür merkezine ev sahipliği yapmaktadır. Kentte Zava dağı zirvesi ile Duhok vadisi gibi özel turistik mekânlara ek olarak çeşitli yerlere dağılmış çeşitli eserler bulunmaktadır. Duhok kenti toplam büyüklüğü 10956 km²'dir . Duhok merkez ilçe hariç altı ilçeden oluşur ve Irak'ın %23,4'ü Kuzey Bölgesel Yönetimini oluşturur. Duhok, Simil ilçesi, Zaho ilçesi, Amadiye ilçesi, Akra ilçesi, Şihan ilçesi ve Berdereş ilçesi bölgelerinden oluşmaktadır (Şekil 1 ve Şekil 2), (Tablo 1) (Vezare Textit, 2013).

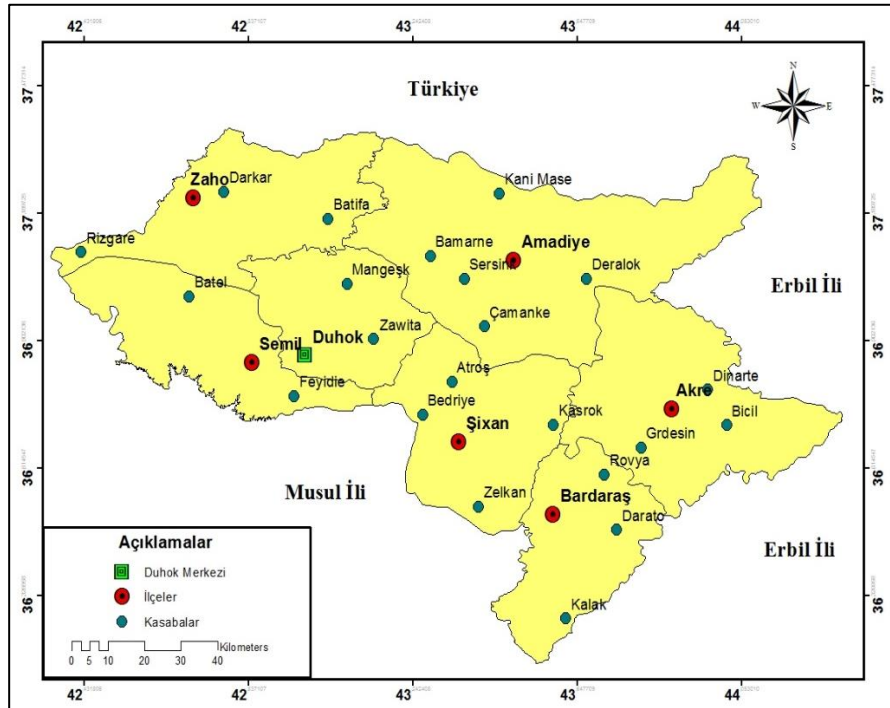
Tablo 1. Duhok ili ilçeleri ve alanları

İlçe	Kilometre kare alanı	Yüzde %
Amadiye	2782,35	25,4
Akre	1769,89	16,2
Zaho	1451,75	13,3
Şexan	1416,78	12,9
Semil	1378,01	12,5
Bardaraş	1416,78	10,5
Duhok	1010,64	9,2
Duhok	10956	100
İli		

Kaynak: Vezare Textit, Duhok 2013

Şekil 1. Kuzey Irak ve Irak Cumhuriyeti içinde çalışma alanının yeri

Şekil 2. Dohuk Valiliği İdari Bölümü (Kaynak: Jumhuriat Aleuraqi, Duhok,2013)

1.2. Fiziki Coğrafya Özellikleri

Bölge alanının topografyası, çeşitliliği ile karakterize edilir. Her türlü arazi şekli olduğundan zemin seviyesi bir bölgeden diğerine büyük ölçüde farklılık gösterir. Bölgenin deniz seviyesinden yüksekliği (400) metreyi geçmeyen bazı alanlar varken, deniz seviyesinden yüksekliği (2000) metreyi aşan başka bölgeler de vardır. Kuzeye ve kuzeydoğuya doğru ilerlerken il topraklarının yükseldiğini gözlemleyebiliriz. Bölgedeki arazi şekillerine gelince, bir dizi ana ve ikincil arazi birimine bölünmektedir. Bunlar aşağıdaki başlıklarda sıralanmaktadır.

Jeoloji

Jeoloji, yeryüzünün yüzeyini ve derinliğini, yeryüzünün oluşumunun başlangıcından bugüne kadar yeryüzünün oluşumu ve aşamaları üzerinde yoğunlaşan bir bilimdir. Duhok ilindeki jeolojik araştırmaların çoğu tortul kayalar üzerindedir. Bu kayalar göllerde ve nehirler yataklarında mevcuttur. Bu araştırmalar, kaya oluşum aşamalarının sahadaki durumu ve yayılışının öğrenilmesinde yardımcı olmuştur (Adel Htem. 1970). Ancak sahadaki jeolojik araştırmalar yetersizdir.

Jeomorfoloji

Jeomorfoloji herhangi bir bölgenin yüzey özelliklerini ifade eder. Sahanın iklim özelliklerinde önemli bir rol oynar. Sıcaklıklar genellikle yükseldikçe düştüğü için, araştırma alanındaki dağlık sahaların önemi ön plana çıkmaktadır. Yükseklik faktörü iklim unsurlarının değerleri üzerinde en büyük etkiye sahiptir ve buna irtifa ile sıcaklıkların normal düşüşü denir. Sıradağlar yağış değerlerini etkilemekte, yüzey radyasyonun düz ve alçak alanlara göre farklı oranlarda ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yükseklikler, hava kütleleri ve rüzgarlar dağ sıralarını geçmeye ve yükselmeye zorlandıkça, rüzgarların hareketi ve hızları üzerindeki etkileri yoluyla iklimi de etkiler ve bu da termal özellikleri ve nem koşullarını değiştirir.

Dağlık Alanlar:

Dağlık bölgesinin büyük bölümünü dağlık araziler oluşturur, bu tür alanlar bölgenin % 76,2 sine karşılık gelmektedir. Bu bölgenin kuzey sınırı Duhok kentinin Türkiye ile olan sınırıdır. Bölgedeki en önemli dağlık alanlar şunlardır: Bakır Dağı, Beyaz Dağ, Sermen Dağı, Hama Bakır Dağı, Tango Derya Dağı, Akre Dağı, Kahiri Dağı (Şekil 3).

Karmaşık kıvrımlı bölgeli dağlar:

Bu bölüm şehrin güney tarafında dağlık ovalar ile kuzey tarafında Irak-Türkiye sınırı arasında yer alır ve bu bölge, dağlar ile ovalar ve Hezel nehri arasında uzanan ovaları (şexhan, Bamerni, Amadiye ve Zati) çevreleyen bir sıradağ kemerini oluşturur. Duhok ile Türkiye arası ve Erbil arası doğal dağlar sınır olmuştur. Aşağıda bu bölgeler sınıflandırılmıştır (Musis 2008,: 61).

Batı grubu dağları:

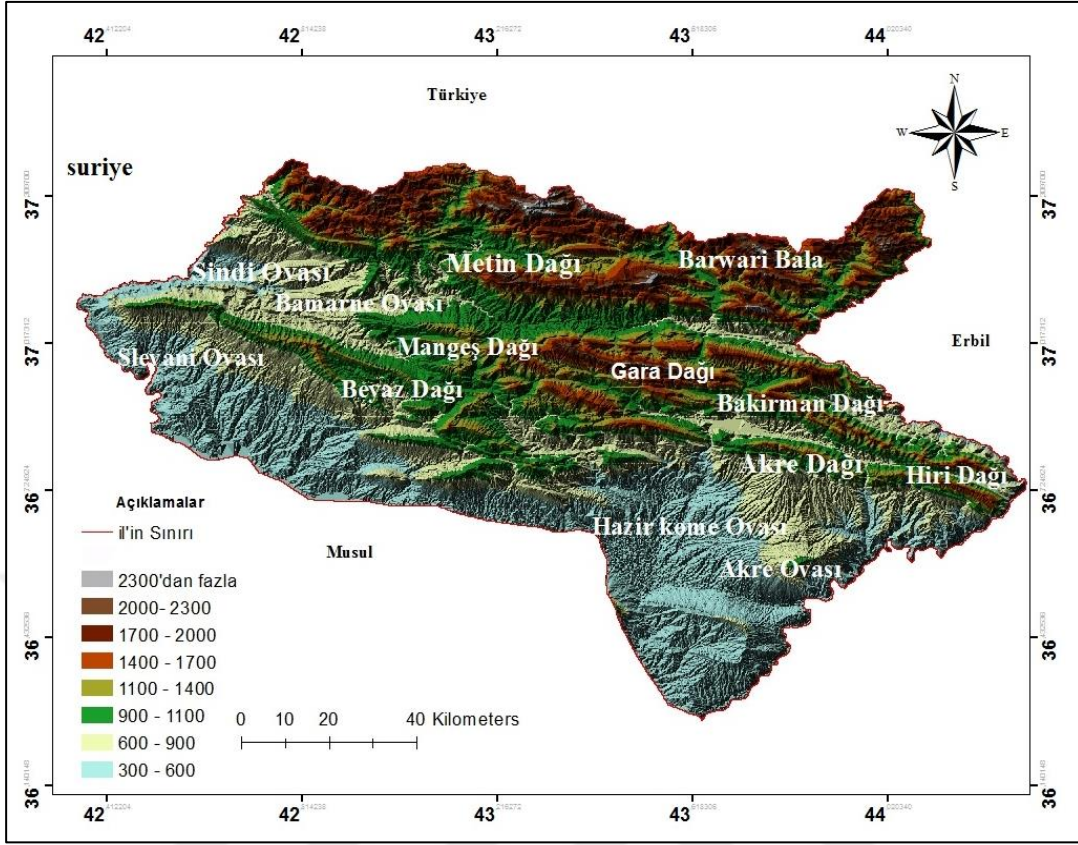
Dağların batı bölümünde Hezel Nehri ve Habur Nehri'nin etrafında gözlenmektedir, bu dağ grubu iki sıradağ oluşturur ve kuzeyde Gil Sharanish (2052 m yüksekliği ile), Mernar Dağı (2133 m yüksekliği ile) ve Ashti Dağı'nı (3352 m yüksekliği ile) bulunur (Jasim Khalaf,1998: 18). Bu dağın Türkiye'deki uzantısına (2000 m yüksekliği ile) Sarsati dağı denir ve Irak Sarmidan Dağları Türk (Gyal Gilo) dağlık kütlesiyle ilişkilidir. Yapıdaki bu kompleks büyük bir duvar şeklinde kuzeye doğru ilerlemektedir (Kaynak: Meryem Fettah, 2008, s. 20). Güney hattına gelince, Kira Dağı (1120 m yüksekliği ile), Jebel Derry (1200 m yüksekliği ile) ve Rashouni dağ silsilesi bulunmaktadır (Khasbak, 18, s. 20). Genel olarak kuzey hattının dağları, güney hattının dağlarından daha yüksek olduğu görülür ve bir grup dağ vadisi bu iki çizgiyi ayırır. Bu dağ grubunun uzantılarına göre genellikle kuzey-doğudan güneybatıya uzanır ve bazen doğu-batı uzantısı görülür.

Orta grup dağları:

Khabur Nehri ile Büyük Zab Nehri arasında uzanan dağları içerir ve bir önceki gruba benzer şekilde bu dağ grubu, üç sıradağlı olarak ortaya çıkmıştır. Kuzey çizgisi, Zozan Harur dağı-Jia Zizan ve doğudan Sir Şamidi Dağı (2013 m yüksekliği ile) (Khasbak, 1973:18), güney tepe ise batıdan doğuya en belirginleri Mankish (2140 m yüksekliği ile), Karah (2154 m yüksekliği ile) ve Bakerman (1044 m yüksekliği ile) bir grup dağ sıralarıyla temsil edilir. Bu dağ grubunun güney çizgisi, daha uzun ve daha düzenli olmasıyla karakterize edilir ve karmaşık kıvrımlı dağlık bölgenin güney sınırları olarak sayılabilir.

Doğu Grubu dağları:

Batıdan Büyük Zab ile doğudan Şah Muzainan arasında uzanan dağları içerir. Bu dağ grubu Sarbizni Dağları (3100 m), Barwari Bala (2345 m yüksekliği ile), Sardari (2156 m yüksekliği ile) ve Sarkbala Dağı (2412 m yüksekliği ile) bulunmaktadır (Şekil 3).

Şekil 3. Duhok Valiliği Topografyası (Kaynak : Wizarat Altakhtit ,Duhok 2013)

Ova alanları:

Bu bölgede alçak düzlükler, şehrin güney kesimlerinde mevcuttur. Kıvrımlı dağların sıralarının güneyinde yer almaktadır. Bazı alçak tepeler ve dağlarla çevrelenmişlerdir. Bu tepelik alanların en önemlileri, Dohuk şehrinin güneyinde yer alan ve Kara Dağ olarak bilinen Zevah Dağ silsilesi veya Sindukha Dağlarıdır (Al-Janabi, 1985: 8).

Bu bölgenin en önemli ovaları arasında:

1. **Slivani Ovası:** Bu ova güneybatıdan-kuzeydoğuya Beyaz Dağ ile Becer arasındadır ve deniz seviyesinden yükseklik 550 m'ye kadar ulaşır. Dalgalı bir topoğrafya sahiptir. Kuzeyden güneye seviyeleri alçalmaktadır (Ahmed ,1982: 52).
2. **Sitek Ovası:** Şehir alanının güneyindeki Duhok ile Musul arasındadır, Süleyman Ovası'nın Zava Dağları'nın güneyinde bulunan, buğday, arpa ve her türlü sebze üretimi ile bilinen geniş bir ovadır (Akrawi 1998: 5).
3. **Hazar Ovası:** Bu ova Hazar Nehri'nin uzantısında 1500 m bir yükseltilerinde yayılır. Doğudaki Akre'nin yakınına kadar uzanmaktadır. Kuzey kesimlerinde eğim % 5-8 arasındadır (İsmail Asaad 2006: 41).

4. Akra Ovası: Sınırları kuzeyde Akra ve Kahire dağları arasında, güneyde ve doğuda Büyük Zab Nehri ve batıda Hazar ovası arasında bulunmaktadır.

İklim:

Duhok 'un kuzey bölümlerinde karasal iklimin soğuk ve kar yağışlı kışları, güneyinde ise sıcak ve kurak yazları görülmektedir. Duhok 'un kuzeyi dağlık olduğu için Karasal iklim hâkimdir, güneyi ise genellikle düzlüklerden oluştuğu için sıcak iklim hâkimdir (Tablo 2).

Tablo 2. Dokuk ili iklim elemanları

Aylar	Oca	Şub	Mar	Nis	May	Haz	Tem	Ağu	Eyl	Eki	Kas	Ara	Yıl
En yüksek sıcaklık (°C)	20	27	30	34	42	44	48	49	45	39	31	24	49
Ortalama en yüksek sıcaklık (°C)	11	14	19	24	32	38	42	41	37	29	20	13	26,7
Ortalama sıcaklık (°C)	7	10	14	18	25	31	34	34	29	22	14	9	20,6
Ortalama en düşük sıcaklık (°C)	3	5	9	13	18	23	26	21	15	8	8	6	14,5
En düşük sıcaklık (°C)	-4	-6	-1	3	6	10	13	17	11	4	-2	-2	-6
Ortalama yağış (mm)	101	120	111	70	38	0	0	0	1	10	57	108	616

Akdeniz İklim Bölgesi ("Cs"):

Şehir alanının kuzey ve kuzeydoğusunda ortaya çıkan ılıman koşullar hâkimdir. Yağış miktarlarının yıllık 800 mm'yi aştığı yerlerde, bazı dağ zirvelerindeki kar miktarlarına ek olarak, çoğu ay için ortalama sıcaklık (22° c) 'den düşük ve soğuk bir kış mevsimine sahiptir. Sıcaklıklar 0 °C altına düşebilir kış aylarında.

Yarı Kurak İklim Bölgesi (Bs):

Bu bölge şehrin güney ve güneybatı bölgelerini temsil eder, sıcak ve ılık kış mevsimi veya sıcak yağışlı kış mevsimi ile karakterize edilir. Bu bölgedeki yıllık yağış miktarı 250 – 500 mm arasında, kuraklık ve kar yağışı eksikliği ve yılın son aylardaki ortalama sıcaklık ile karakterize edilir. En az (18 ° C) düşebilir sıcaklıklar bu bölgelerde.

Soğuk İklim Bölgesi (D):

Bu iklim bölgesi, özellikle deniz seviyesinden (2200 m) daha yüksek olan bölgelerde, dağlık alanın çok sınırlı olan dağlık bölgelerine yayılmıştır. Çok soğuk kışlar ve serin yazlar ile temsil edilir. Yılın en soğuk ayları (-5 °C) 'den azdır (Al-Haddad,2000).

Bitki Örtüsü Özellikleri

Duhok'un iklim şartları, değişken topoğrafik ve dağlık yapısı nedeniyle, ilde bitki örtüsü olarak bozkır ve ormanlar bulunur. Şehrin kuzeyindeki dağlık bölgede kavak, Söğüt ve Meşe ağaçları yaygındır.

Foto 1. Bitki örtüsü

Toprak Özellikleri

Taşkın Ovası Toprak:

Bu toprak, nehir kenarlarına dar bir aralıkla yayılır ve verimli toprak olan nehirlerin her iki yakasında da nehrin yüküne çökmesiyle oluşur. Yüzölçümü (2,8 km²) ve dayanıklı olmayan (% 1,15) oranındadır.

Taşlı topraklar:

Derinliği sığ olan ve çoğunlukla kireç kayası döküntüsü ve sülfatlardan oluşan yeni oluşmuş topraklardır. Erozyon süreçlerine dirençli olmayan zayıf bir toprak olan kristalize kalsiyum, oluşumda olduğu gibi (Shiranch, Kolush, Khormala, Jarkas, Pylesby, Upper Faris) bölgede yaygın olan jeolojik oluşumların kayalarından çıkan ve alanın (0,2 km²) lik bir alanı ve yüzdesi ile oluşan topraklardır (% 0.4).

Düz toprak agregası:

Üst kısımları kırılgandır, koyu kahverengidir ve yüzdesi (% 4) arasında değişen organik maddeler ve (% 9) daha az kireç malzemeleri içerir. (45,8 km) ve (84,5) oranı.

1.3. Beşeri Coğrafya Özellikleri

Nüfus

Osmanlı hükümeti eskiden Duhok şehrini idari merkez haline getirmiştir ve Musul eyaletine eklemiştir ve Duhok şehri 1873 yılında kurulmuştur (İçişleri Bakanlığı, 1973: 8). Şehrin çoğunda kırsal karakterli olduğundan Irak'ın diğer şehirleri gibi yaşam alanı olmuştur. Şehrin %88.12 isi 1947 ye kadar kullanılmamakta idi ve toplam nüfusu 1925 yılında 4000 kişiden ve sadece 3 mahalleden oluşuyordu. Duhok komuta örgütü tarafından 27 Mayıs 1969 yılında 211 sayılı oturma neticesinde Duhok için yeni bir yönetim teşkilatı ve Musul eyaletinden ayrılıp büyükşehir haline gelmiştir (Cenabi, 1985: 7). Duhok nüfusun 1947 yılındaki olan 115.127'den 2006 yılında 919.431' çıkmasıdır. Çalışma yılındaki nüfus sayısı 1.490.072 olup yıllık nüfus artışı %4'e ulaşmıştır. İl nüfus sayısı artışı ülke nüfus sayısı artışından fazladır. Bunu gerekçesi ise; nüfusun doğal artışı ve gelen göçtür. İl nüfusunun % 51'i erkek ve % 49'ü kadındır. Suriye'den gelen göçmenlerin sayısı 100.000 kişi kadardır ve Semil İlçesine yerleşmişler.

Duhok ilinin nüfusu ile ilgili, 1977 - 2011 dönemine ait verileri incelendiğinde, çeşitli faktörlere bağlı olarak nüfus artışı ve nüfus ile ilgili özelliklerde meydana gelen önemli değişiklikler olduğu söylenebilir. Tablo 3 'teki göstergeleri inceleyerek, net bir tutarsızlık olduğu sonucuna da varılmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında Irak'ta yaşanan güvenlik sorunları, siyasi belirsizlikler ve kurumların işleyişinde meydana gelen aksamaların önemli bir payı vardır. Yukarıda belirtilen dönemdeki nüfus büyüklüğünde net bir artış vardır ve ilin nüfusu, Kuzey Bölgesi ve Irak'tan ortalamalarından farklılıklar gösterir. 1977'de bu yüzde bölge nüfusunun % 16.9 ve Irak nüfusunun % 2.1'ine ulaşmıştır. Daha sonraki dönemlerde, bölgenin % 14.8'ine ve nüfusun (% 1.8 azalma) 1987 yılına kadar bu şekilde kalmıştır. Bunun temel nedeni İran ve Irak savaşının olumsuz etkilerine ek olarak, Irak'ın bazı kısımları ile farklı bölgelere veya illere bağlanması (Akar'ın ve Simil ilçesinin bazı bölgelerinin ayrırımı gibi) ve Musul iline ilhak edilmesidir. Bazı dönemlerde, özellikle 1991 sonrası Duhok kenti başta olmak üzere bölge genelindeki siyasi koşulların Irak'tan izole edilmesinin ve o dönemden önce ayrılan alanların geri alınmasının ardından gelişim değişmiştir. Amerika-Irak savaşını izleyen dönemde, bölgenin nüfusunun büyüklüğünde de net bir artış kaydedilmiştir. 2007 yılında Irak'ın % 2,6'sı ve bölge nüfusunun % 20,3 oranına ulaşmıştır. 2011 yılında Irak'ın % 8,3 ve bölge nüfusunun % 25,2 oranına ulaşmıştır. Bu 1980'lerde valilikten ayrılan alanların (Akra, Simil ilçesinden bazı alanlar ve Musul'dan ayrılan bazı alanlar gibi) geri alınmasından kaynaklanmaktadır.

Buna ek olarak, savaş sonrası çalkantının ortaya çıkardığı güvenlik durumunun, terörist grupların Irak şehirlerinin çoğunda yayılması ve Irak'lı ailelerin zorla yerlerinden edilme uygulamaları ve genel olarak Kuzey Irak Bölgesini ve özellikle Duhok şehrini göreceli olarak daha güvenli oluşu nedeniyle sığınılacak güvenli bir liman olarak ortaya çıkarmıştır.

Tablo 3. Duhok, Kuzey Irak ve Irak Devleti'ne göre 1977-2011 arasındaki nüfusu

Yıl	Irak nüfusu	Bölgesi'nin nüfusu	Duhok ilinin Nüfusu	% Irak nüfusunun	% Bölge nüfusunun
1977	12.000.497	1482588	250575	2.1	16.9
1987	16335198	1977982	292931	2.8	14.8
1997	22046244	2947500	524070	2.4	17.7
2007	29682081	3885163	791412	2.6	20.3
2011	33841652	5131343	1294022	3.8	25.2

Kaynak: Vezare Tehtit, Duhok, 2013

Yerleşme

Dünyada yerleşimlerin düzenlenmesine ve bölünmesine neden olan doğal, ekonomik, tarihi ve kültürel faktörler mevcuttur. Ancak Duhok şehrinde, köyler ve şehirler arasındaki yerleşimlerin boyutunun artmasının dramatik bir modelini görüyoruz. Bunun dünyada ender rastlanan bir durum olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Duhok kentinde yerleşimleri bölmek için ana faktörler politik, güvenlik ve idari unsurlardır. Doğal faktörler yerleşmelerin birbirinden ayrılmasının, nüfusun dağılışı ve bunların birbirleriyle ve içinde yaşadıkları çevreyle etkileşimlerini araştırmada yardımcı olan faktörlerden biridir (Mohammed, 2003).

Dohuk ilindeki kırsal ve kentsel yerleşim yerlerinin göreceli dağılımı:

Araştırma alanındaki yerleşmeler, köyler ve şehirler olmak üzere incelenebilir. Böylece kırsal ve kentsel nüfuslar ortaya çıkmaktadır. Geçmişten beri inceleme alanında kırsal ve kentsel nüfusun oranları sürekli bir değişim göstermiştir. Bu değişim ilçelere göre Tablo 4'te verilmiştir. Buna göre Duhok il merkezinde 1947 yılında kırsal yerleşimin oranı 78,3 iken bu değer 2009 yılında % 4,6'ya düşmüştür. Örneğin Akra ilçesindeki yerleşimlerin yüzdesi geçmişten günümüze önemli değişimler göstermektedir. 1947 yılında yerleşimlerin yüzdesine bakıldığında köylerdeki yerleşimler % 78.8 iken, 2009'da köylerdeki yerleşimlerin oranı % 55.1'e düşmüştür. Araştırma alanında köylülerin yaşadığı alanlar ilçe yerleşimlerinde sürekli olarak büyük bir yüzde oranına sahiptir. Buna karşın

Duhok merkez ilçesinde durum daha farklıdır. İlçeler düzeyindeki bu yansıma bu bölgelerin niteliği ile ilgilidir. Bunun nedenleri arasında ilçelerde tarımın doğası ve bu ilçedeki güvenlik durumlarının istikrarıdır nedeniyle kırsal yerleşmeleri oranının yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Elbette geçmişten günümüze kentsel nüfusun oranında artma eğilimi dikkat çekmektedir (Tablo 4) (Abdullah 2001:22).

Tablo 4. Kırsal ve kentsel yerleşimlerin ilçelere göre göreceli dağılımı (1947-2009)

Yıllar	Duhok		Amadiye		Zaho		Şekhan		Simil		Akra		Berdereş	
	Kentsel	Kırsal	Kentsel	Kırsal	Kentsel	Kırsal	Kentsel	Kırsal	Kentsel	Kırsal	Kentsel	Kırsal	Kentsel	Kırsal
1947	21.7	78.3	7.4	92.6	20.5	79.5	23.2	76.8	—	—	21.2	78.8	—	—
1957	25.4	74.5	8.9	91.1	20.8	79.1	19.4	80.6	—	—	16	84	—	—
1965	55.2	44.8	11.8	88.2	48.3	51.7	27	73	—	—	27.7	72.3	—	—
1977	49.7	50.3	22.4	77.6	53.6	46.4	18	82	—	—	17.7	82.3	—	—
1987	88.8	11.2	46.5	53.5	83.4	16.6	17.1	82.9	37.8	62.2	23	77	—	—
1996	82	18	26.8	73.2	72.6	27.4	22.8	77.2	29.4	70.6	22.9	77.1	—	—
2006	94	6	61.1	38.9	87.1	12.9	—	—	93.1	6.9	31	69	—	—
2009	95.4	4.6	76.6	32.4	89.8	10.2	33.1	66.9	76.8	23.2	44.9	55.1	33.4	66.6

Kaynak: Vezare Textit, Duhok, 2009

Kültür ve Ekonomi

Duhok, Kuzey Irak ve Mezopotamya kültürü İslam dini ve geleneksel-yöresel kültür etrafında biçimlenmiştir. Buna karşın, Duhok şehri çeşitlilikler içinde yüksek bir kozmopolit toplum ve canlı bir kültüre sahiptir. İslam etkisi Kürt ve Arap kültürünün mimari, müzik, giyim, mutfak ve yaşam tarzında görülebilmektedir. Duhok'un ekonomisinin temelinde tarım, turizm, küçük ölçekli sanayiler, alışveriş ve petrol ihracatı bulunmaktadır.

Enerji Kaynakları ve Madencilik

Çalışma alanı; mineralli ve mineralsız metallerle zengin olarak sayılmaktadır. Yapılan jeolojik araştırmalar; bölgede demir, kurşun, çinko ve baritin bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca yapılan araştırmalar ilde; nadir olarak sayılan ve yüksek miktarda rezervi olan kireçtaşı ve dolomit taşlarının çeşitleri bulunduğu göstermiştir. Çalışma alanında yapılan araştırma çalışmaları çok miktarda petrol rezervi olduğunu göstermiştir. Ayrıca ilde başka metallerin bulunması için arama çalışmaları devam etmektedir.

1.4. Araştırmanın Amacı

Araştırma evreni, genel olarak Irak'taki küçük sanayi sektörlerinin ve özellikle Duhok bölgesinde bu endüstrilerin büyümesini ve gelişimini, mekânsal dağılımının niteliğini tanımlamaktadır. Duhok ilindeki endüstriyel yerleşim faktörlerini vurgulamak çalışmanın esas amaçlarından birini oluşturmaktadır. Küçük endüstrilerin Duhok için net ve özel bir tanıtımına ulaşmaya çalışmak ve bu endüstrilerin ildeki en önemli özelliklerini belirtmek amaçlar arasındadır. İldeki küçük sanayilerin endüstriyel çeşitlendirilmesine hizmet eden, ilin gelişiminde küçük sanayilerin rolünü vurgulamak yine bu çalışmada ulaşılmak istenen hedeflerdendir. Küçük sanayi karşılaştığı problemler üzerinde durmak ve bunlara uygun çözümler önermek, mevcut coğrafi veriler ışığında ve gelecekteki eğilimleri belirlemek bu çalışma ile ulaşılmaya çalışılmaktadır.

1.5. Araştırmanın Önemi

Küçük sanayiler; üretimin artırılması ve çeşitlendirilmesi, iş fırsatları oluşturulması ve çeşitlendirilmesi, ekonomik sektörlerin arasında büyük ve küçük sanayiler arası bütünlüğün sağlanması, gelir dağılımının iyileştirilmesi, özel yatırımın desteklenmesi, üretimdeki esneklik ve istikrarın sağlanması gibi sahip olduğu çok sayıda özelliklerden dolayı ekonomik kalkınmanın hedeflerin gerçekleştirilmesi için önemli bir rol üstlenmiştir. Küçük sanayilerin sunduğu ürün ve hizmet türünden dolayı çoğu ekonomide meslek ve küçük sanayiler; büyük sanayilerin tamamlayıcısı niteliğindedir. Tüm bu nedenlerden dolayı sanayi sektörün araştırılması ve belli özelliklerinin ortaya konulması o sahadaki yatırımın geleceği açısından önemli ve başvuru kaynağı olacak bilginin üretilmesinde önemli ve değerli veriler oluşturmaktadır.

1.6. Araştırma Yöntemi

Duhok ilinde küçük ölçekli sanayilerin araştırıldığı bu çalışmada kullanılan veriler Duhok Valiliği'nden ve arazi gözlemlerine dayalı sağlanan verilerdir. Ancak tezdeki verilerin yıllarına bakıldığında genellikle 2012 ve 2013 yılına kadarki verilerin bulunduğu yapılan değerlendirmelerin buna göre yapıldığı görülmektedir. Bunun nedeni Irak'ta yaşanan özellikle güvenlik sorunlarından ve siyasi belirsizliklerden kaynaklanan veri güvenliği ve arşivlemesinin yaşadığı sıkıntılar dolayısıyladır. 2013 yılından itibaren Irak'ta ortaya çıkan bazı terör örgütlerinin ülkenin çeşitli bölgelerinde yaşattığı kaos durumu veri

sağlanmasında önemli sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Bu nedenle veri arşivlemesinin daha düzenli olduğu 2012 ve bazı veri türlerinde 2013 yılına kadarki veriler bu tezde kullanılmıştır. Yöntem açısından veri sağlanması ve işlenmesinde bahsedilen bu sorun böylece aşılmaya çalışılmıştır. Aşağıda bu araştırmada kullanılan yöntemler sıralanmakta ve her biri hakkında kısa bilgiler verilmektedir.

Tarihsel Yöntem: Irak'ta ve çalışma alanındaki küçük sanayilerin tarihsel gelişimini ve çeşitli tarihsel değişikliklerini incelemek, yıl içinde meydana gelen değişimleri ve ilerlemelerinin derecesini izlemekle ilgilenmektedir.

Bölgesel Yaklaşım: Çalışmanın konusu sınırları duyulmamış belirli bir coğrafi bölge tarafından tanımlandığı bölgedeki geçerli koşullarla bağlantı yoluyla ele alınmasına bağlıdır.

Köktenci Yaklaşım: Küçük endüstrilerin dağılımını etkileyen faktörleri ele almak için kullanılır ve bu yaklaşım çalışma alanındaki küçük endüstrilerin temel gereksinimlerine de odaklanır.

Amaç Müfredatı: Çalışma alanındaki küçük sanayiler konusunun seçilmesi yoluyla bir uygulama alanı demektir.

Kantitatif istatistiksel yöntem: Bu yaklaşım, olgunun modelini ve dağılımını ve çalışma alanı üzerindeki etkilerini ve zamanlamayı analiz etmek için konuyla ilgili çalışmayı istatistiksel yöntemlerle ele almaktadır. İlişkileri ve korelasyonları basitleştirilmiş bir biçimde konumlandırmak için tablo ve yüzde ve oranların çıkarılmasını gerektiren veri ve sayılar.

Kartografik analiz yöntemi: Bu yöntem, Duhok ili haritalarının kullanımına, endüstrilerin büyüklüklerine ve çalışanlarına göre dağılımlarına, çalışma konusuna hizmet eden grafik ve betimleyici ve analitik grafiklerin kullanımına dayanmaktadır.

GIS yöntemi: Bu yöntem CBS yazılımları (CBS) bu tür programlar (ARC GIS) ve (synergy) programları kullanmayı hedeflenmektedir.

Alan Çalışması Yöntemi: Arazi (saha) çalışması, gözlem, saha gözlemi, görüşmeler, ilgili devlet kurumlarına ziyaretler ve anket formlarının dağıtımı.

Çalışma Alanının Haritaları: Altlık temel haritalar, Duhok Valiliği arşivinden alınarak, arazi gözlem, anket ve diğer yöntemlerin uygulanması ile tamamlanmıştır. Haritalar, gösterimler ve şekillerin çizilmesi ile çalışma alanı hakkında çeşitli bilgiler sağlamada önemli bir araç olacaktır.

1.7. Daha Önce Yapılmış Çalışmalar

Duhok ili ve çevresini, araştırma konusunu ele alan ve bu çalışmada faydalanılan belli başlı eserler şunlardır:

Nashwan Abdullah, 2008: Şehirlerin coğrafyasında yapılan bir araştırma olan Duhok şehrinin ticari bileşimi ve Duhok şehrinin ticari kompozisyonundaki 1873 yılından 2001 yılına kadar olan değişimi ele almış ve Dohuk şehrinin ticari kompozisyonunun analizi ve etkileyen faktörler ele alınmıştır.

İbrahim Hamm, 2009: Dohuk ve Simil şehirlerindeki metal endüstrileri için bir sanayi bölgesi tahsis etmek hedeflenir. Bu sayede daha çok verim ve kar yükseltmeyi hedefliyorlar ve buda araştırma konusu ile ilgili çalışmalar anlatılmaktadır.

Munir Al-Hiti, 2001: Gharib ilçesinde hoş kokulu Yağ Çıkarma Endüstrisi; Bu çalışma, bu endüstrinin endemik faktörlerini, çok özel bileşimini, bir kaç tür yağları çıkarma yöntemlerini, ayrıca bu endüstrinin ekonomisi ve problemlerini ele almıştır.

Fathi Al-Sayed Abdo, 2009: Küçük endüstriler ve kalkınmadaki rolleri, bazı ülkelerdeki küçük ölçekli endüstrilerin tanımı ve kalkınmadaki rolleri ile ilgilenirken, aynı zamanda küçük endüstrilerin karşılaştığı sorunları sunar.

Jaber Al-Bahnasi, 2009: Küçük endüstriler ve Gharbia ilçesinde kırsal kalkınmadaki rolleri - endüstrinin coğrafyasında bir çalışma ve Gharbia ilçesinde küçük endüstrilerin ekonomik gelişiminin yanı sıra küçük endüstrilerin coğrafi dağılımı ve onları etkileyen faktörler, ardından yapısal kompozisyon üzerine bir çalışma sunulmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KÜÇÜK SANAYİ KAVRAMI VE KÜÇÜK SANAYİNİN GELİŞİMİ

2.1. Küçük Sanayi Tanımı

Küçük sanayi, büyük sanayi işletmelerine yan sanayi olarak yardım eden, büyük sanayinin gelişmesine ön ayak olan, bölgesel sanayinin problemlerini çözmeyi ve özel beceri isteyen bazı malları imal etmeyi amaçlayan, ülke kalkınmasına yardım eden küçük sanayi işletmeleri olarak da tanımlanabilir (Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 1996: 41).

İnceleme alanında küçük sanayinin modern uygulamalarından önce, en başta küçük işletmeler olmak üzere esnaf ve sanatkârlarımız, oldukça dağınık bir yapıda, her türlü sağlık koşullarından ve çağdaş ticaret anlayışından uzak, plansız ve denetimsiz bir şekilde yapılaşmış, mahalle ve sokakların izbe köşelerinde sıkışıp kalmış dükkân ve atölyelerde zor şartlarda üretim yapmaktaydı. Bu şartlarda gösterilen faaliyetler, başta insan sağlığını tehdit etmiş, daha sonra da çevre kirliliği ve plansız kentleşme gibi olumsuz sonuçların doğmasına neden olmuştur. 25 küçük sanayi işletmeleri; bir kişi veya çok az kişi ile kurulup, bunların ortak sermayeleri ile faaliyete geçen ve müşteri taleplerine göre üretim yapan işletmelerdir. Bu tür işletmeler büyük sanayi işletmelerine oranla daha yoğun emek olarak çalışmaları, düşük maliyetli işgücü kullanması, çok amaçlı makine yardımıyla faaliyette bulunması, basit üretim teknikleri kullanarak üretim gerçekleştirir. Küçük sanayi siteleri ise; değişik iş kollarında üretim ve tamirat yapacak olan küçük sanayicilerin, uğraşları gereği ihtiyaç duydukları bütün fonksiyonları yerine getirmeye imkân bulabilecekleri ve sağlıklı çevre koşullarında verimli olabilecekleri, şehir imar planlarına uygun seçilen araziler üzerinde planlanan ve her türlü altyapı ve üstyapı tesisleri ile inşa edilen küçük sanayi işletmeleri topluluğudur.

2.2. Küçük Sanayi Özellikleri

Küçük Sanayi Sitelerindeki kuruluşlar büyük sanayi işletmelerine yan sanayi olarak hizmet verebilecek alanlarda çalışmalıdır. Plansız ve programsız sanayi yerleşiminin sorunları dikkate alınarak küçük sanayi sitelerinin planlı bir alana yerleştirilmesi gerekmektedir. Çünkü plansız sanayileşme; ekonomik yüklerin yanında, düzensizliğin getireceği çevre sorunlarına da neden olmaktadır. Küçük Sanayi Sitelerine yerleşecek sanayilerin; ulaştırma, haberleşme, su, elektrik, kanalizasyon ve sosyal tesisler ve benzeri

altyapı hizmetlerinden yararlanmaları söz konusudur (Sanayi ve Ticaret Bakanlığı,1996: 41). Küçük sanayi işletmeleri kendi aralarında farklılık gösterir. Bazıları küçük bir fabrika veya küçük bir atölye veya bir dükkân olup ve her biri kendine has özelliğe sahiptir.

Yönetim ve mülkiyet şekli

Küçük ölçekli endüstriler, ağırlıklı olarak bireysel mülkiyetin yanı sıra aile ve şirket mülkiyetine de sahiptir. Bu da yönetimin mülkiyet ile yakından bağlantılı olmasına yol açmaktadır bütün alım ve satımlar bir kişiye bağlıdır (Samah Alghani, 2005: 4).

Nispeten düşük sermaye

Küçük endüstriler ekonominin çeşitli alanlarındaki büyük veya orta ölçekli endüstrilerin gerektirdiğine kıyasla, bu tür endüstrilerin gereksinimlerini oluşturmak, işletmek ve güvenceye almak için düşük sermaye ile karakterize edilmektedir. Küçük işletmelerde büyük sermayeye ihtiyaç duyan büyük projelere kıyasla, küçük sermayeli işler sağlayan büyük projelere kıyasla daha küçük iş demektir (Al Mqdad, 2011:17).

Üretimde tasarruf ve esneklik yeteneği

Küçük endüstriler tasarruf için büyük adımlar atmazlar düşük bütçeli oldukları için. Ve her hangi bir tasarruf gerektiğinde daha kolay bir yolla sağlayabilirler. Özellikle düşük yatırım riskleri ile karakterize edilirler ve endüstriyel ürünlerin özellikle de tüketicilerin zevkleriyle ilgili olan ürünlerin pazar gereksinimlerine hızlı bir şekilde cevap vermelerini sağlama olasılıkları konusunda esnekleşmektedir. Bu onlara üretimde yaratıcılığını vermiştir (Ebdulla Selih, 2001:7).

Üretim yöntemlerinin eksikliği ve küçük çaplılığı

Bu endüstrilerin işin doğası olarak doğrudan bireylerin günlük ihtiyaçlarını karşılamalarıdır, pazarlarda yâda sokak aralarında veya dükkân şeklinde ürün ve hammadde barındırırlar ve satışa sunarlar (Ahmet, 2011).

Üretimlerin ve hizmetlerin kolay pazarlanması

Bu fabrikalardaki üretim maliyetinin genellikle büyük fabrikalara göre daha düşük olduğu göz önüne alındığında, ürün ve hizmetlerinin fiyatlarının düşürülmesine ve daha sonra kolay pazarlanmasına yardımcı olmaktadır. Bu pazarlama kolaylığı ve satış döngülerinin artması sonucunda küçük fabrikalar yatırım yapılan sermayeyi daha kısa

sürede geri kazanabilirler. Bu nedenle ulusal ekonominin toplam yatırım hacmindeki artışa yüksek ekonomik büyüme oranlarına da yansımıştır.

Ekonomik döngünün canlandırılması ve sürdürülmesi

Küçük işletmeler büyük fabrikalardaki işçilerin ücretlerine kıyasla düşük ücretle çalışan emek hacmindeki bir artışla karakterize edilmektedir. Bu türden bir istihdamın tüketimine yapılan yüksek harcama hacmi nedeniyledir. Bu toplam talep hacminde bir artışa neden olur ve böylece istihdam oranlarının artmasına ve faaliyet ve popülerlik döngüsünün artmasına yardımcı olmaktadır. Toplumda ekonomik ve daha sonra kalkınma sürecinde ekonomik denge sağlanmaktadır (Ebdulla Selih, 2001:8).

Yerel birincil kaynaklara ve irtibatlara güvenmek

Küçük endüstriler genellikle büyük fabrikalar tarafından üretilen yerel malzemeleri kullanan ve aynı zamanda daha düşük üretim maliyetlerine katkıda bulunan bazı metal mühendisliği endüstrilerinin artılarından yararlanan yerel olarak mevcut malzemelere dayanmaktadır (Mansur, 2008: 86).

Yerel pazarlara bağlantı

Küçük sanayiler genellikle büyük olmayan coğrafyalarda mevcuttur. Bu nedenle aktiviteleri bu alanlarla sınırlıdır. Dolayısıyla yerel pazarla başa çıkma ve mevcut koşullara göre talebi karşılamak için çalışma konusunda tecrübe kazanmaktadır.

Pazar ihtiyaçlarına karşı hızlı tepkiler

Genel olarak küçük sanayiler, özelleştirme eksikliği ve sermaye eksikliği, faaliyetin veya niteliğin derecesinde ve düzeyinde bir değişikliğe izin vermektedir. Çünkü büyük sanayilere karşı daha az bir gelir ve bütçe içindelerdir (Baakubi, 2006: 46).

2.3. Küçük Sanayi Amaçları

Küçük Sanayi Sitelerinin gelişimi; nüfusun, coğrafi dağılımının dengeli olması ve büyük kentlere göçün önlenmesi amacıyla desteklenmektedir. Devlet; Küçük Sanayi Siteleri kanalıyla, küçük sanayi işletmelerine kredi sağlayarak istihdam yaratmayı amaçlamıştır. Küçük sanayi işletmeleri orta ve ortanın altında bir gelir düzeyine sahiptirler. Devlet. Küçük Sanayi Sitelerini destekleyerek, anılan kesimin gelir düzeyini arttırmayı

hedefler. Ayrıca devlet Küçük Sanayi Sitelerini destekleyerek geri kalmış yörelerin gelişimini arttırmayı hedeflemiştir.

2.4. Küçük Sanayi Sınıflandırmanın Kriterleri

Küçük sanayiler kavramı önemli bir destek sağlayacaktır çünkü her biri ayrı bir sınıfa aittir buda her ülkeye göre ayırdır aşağıda detaylı bir şekilde standartlaşmıştır:

Düzenleyici Standart

Her hangi bir sanayi aşağıdaki özelliklerden en az 2'sine sahipse küçük sanayi olarak nitelendirilir.

1. Yönetimin bağımsızlığı genellikle yöneticiler işletmenin sahipleridir (mülkiyet ve yönetim birleşimi).
2. İşletmenin sermayesinin bireylere veya bir bireye bağlı olması.
3. Tesis yerel olarak başlar, ancak piyasalara olan ihtiyaç harici olarak genişletilebilir. Tesisin sahipleri ve çalışanları bir bölge halkı olmalıdır.
4. Küçük üretim kapasitesi ve büyük ölçüde yerel fon kaynaklarına güvenebiliriz.

Yasal Standart

Tesisin yasal şekli, yatırılan sermayenin niteliğine ve büyüklüğüne bağlıdır, finansman şekline olup bireysel şirketlere göre genellikle büyük bir sermayeye sahiptir (Al Sehed Ve Abulllafif, 2006:64).

Çalışan Sayısı

İstihdam kriteri, küçük ve büyük endüstrileri birbirinden ayırmak için kullanılan en önemli kriterlerden biridir ve en yaygın ve en önemlileri olarak sayılır. Çoğu ülkede istihdam verilerinin mevcudiyeti ve bu standardın özellikle uluslararası veya sektörle karşılaştırmalar yaparken kullanım kolaylığı görülür. Aynı sektöre ait benzer türde mallar üreten ve üretken sanatlarında birleşen endüstriler arasında doğru bir karşılaştırmadır (Saqr, 2009: 14). Buna rağmen, küçük sanayilerdeki işçi sayısı konusunda genel bir fikir birliği yoktur; Bu sayı 9 ila 50 işçi arasında değişmekte olup, bu tanımların çoğunda

maksimum işçi sayısının 50 ila 100 işçi arasında değiştiğine dikkat çekmektedir (Nevin f. İbrahim, 2000:12).

Bu kriter, gelişmekte ya da gelişmiş ülkelerin ekonomik durumundan etkilendiği dikkat çekmektedir. Japonya, Amerika ve İngiltere gibi gelişmiş ülkeler, örneğin küçük endüstrilerdeki maksimum işçi sayısı 200 ila 500 işçi arasında değişirken, Hindistan ve Mısır gibi gelişmekte olan ülkelerde bu sayı 9 ila 100 işçi arasında değişmektedir. Irak Planlama Bakanlığı 10'dan az çalışanı olan sanayileri küçük sanayi olarak kabul eldir. Çalışan sayısı 10-29 arasında değişen sektörler ise orta ölçekli sanayi olarak kabul edilmektedir. Oysa işçi sayısının 29'u aştığı sektörler bu çalışmada onaylanacak olan büyük sektörler olarak kabul edilir (Feth El-Seyid Ebu, 2005: 48).

Yatırım Sermayesi

Bazı ülkeler, özellikle sanayi sektörü olmak üzere bazı sektörlerde faaliyet gösteren küçük ve büyük sanayileri ayırt etmek için yıllık üretim hacmi standardını kullanırlar. Ancak, bu standardın uygulanması bazı zorluklarla karşılaşmaktadır. Bunlardan en önemlileri (Barybish ve, Eabd Allatif 2009 : 62).

Geçerlilik Feshi: Ticari ve hizmet kuruluşları durumu genel olarak.

Bu standart, aynı toplama zorluğundan dolayı çok ürünlü endüstriler için geçerli değildir.

Buna ek olarak, üretim değeri standardı, değerin fiyatlara etkisiyle bağıntıdadır ve bu bir dönemden diğerine kur farkının yanı sıra fiyatlarda büyük değişiklik olması durumunda yanıltıcı sonuçlar verebilir.

Yıllık Üretim Hacmi ve Değeri

Bazıları, büyük endüstrilere kıyasla miktar ve değer açısından daha düşük bir üretim hacmi ile karakterize edilen büyük ve küçük endüstrileri ayırt etmek için yıllık satış değeri standardını kullanır. Aynı zamanda yerel pazarlarla ilişkisi ve ürünlerini uluslararası pazarlarda pazarlayamamasıyla da karakterizedir. Ülkeler, küçük endüstrilerin sınıflandırıldığı bazda satış hacmini tahmin etmede farklılık gösterir. Suudi Arabistan'da yıllık satışları 3 milyon riyalden az olan kuruluşlar küçük, 3-10 milyon arasında orta sınıf olarak sınıflandırılır. ve Amerika'da 1 milyon doların altında satış yapan endüstriler küçüktür (Khalid Alsahlawi, 2002: 6).

2.5. Küçük Sanayi Dezavantajları

Küçük ölçekli sanayilerin avantajları, özellikle Irak Cumhuriyeti'nin gelişmiş bir ülke ile kıyasla birçok dezavantaja sahiptir. Bunlar;

1. Bu endüstrilerin, sıkı vergi prosedürleri vardır ve kalite, sağlık kontrolü ile ilgili kısıtlamalar nedeniyle, iş hakları ve iş güvenliği yasaları, çevre koruma yasaları, sağlık kontrolü ve kalite kontrolü finansal olarak bu sektörleri önemli bir şekilde etkilemiştir. Bu durumda modern üretim ve sanayileşme gereklilikleri ile küçük sanayicilerin finansal olanakları arasındaki tutarsızlığın doğal bir sonucudur. Yalnızca gelişmekte olan ülkelerde uygulanan yardım ve destekler Irakta bulunmamaktadır. Aynı zamanda kendileri tarafından getirilen yüklerle orantılı olmayan finansal yetenekleri bakımından da etkili olmuştur.
2. Bu sanayilerin teknolojiye yatkınlığı sınırlı olduğundan dış dünyayla bağlantı kuramamaktadır ve bu nedenle sadece yurtiçinde mallarını piyasaya sürdirmektedirler ve bu nedenlerle büyük sanayilerle başları dertte olup kazançlarına kâr alamamaktadırlar.
3. İdari yapı eksikliği ve teknik açıdan sorumlu bir şekilde yönetilmektedirler.
4. Düşük üretkenlik, finansman ve organizasyonla kapasiteler nedeniyle nispeten düşük yetenekli olup sermaye çoğaltımı azdır.
5. Bazı sanayilerin dağıtım aşamasında bazı zorluklarla karşılaşmalar çünkü organize olarak dağıtım sürecine giremezler, aynı zamanda ulaştırmanın fiyatı üründen daha fazla olması en büyük sorun haline gelmiştir (Ahmet: 2011, kenanaonline.com)

2.6. Duhok İlin'deki Küçük Sanayilerin Gelişimi

Osmanlı hükümeti eskiden Duhok şehrini idari merkez haline getirmiştir ve Musul eyaletine eklemiştir ve Duhok şehri 1873 yılında kurulmuştur (İçişleri Bakanlığı, 1973: 8). Şehrin çoğunda kırsal karakterli olduğundan Irak'ın diğer şehirleri gibi yaşam alanı olmuştur. Şehrin %88.12 isi 1947 ye kadar kullanılmamakta idi ve toplam nüfusu 1925 yılında 4000 kişiden ve sadece 3 mahalleden oluşuyordu. Sanayi hacmi sadece %0.09 idi 1873 ve 1947 süreleri arasında, onlarda el işçiliği ve demircilikti Foto 2 ve Kürt elbiseleri Foto 3 ve hayvancılık ve elbise boyama işçiliği yapıldı. (Hasam, 2008: 73).

Sanayi kuruluşları 1960 ve 1963 yılları arasında hiç bir hareketlilik göstermemiştir ne ulusan nede yerel ve buda o zamanlar Musul meselesi haline gelmiştir. Sanayi kullanımının ana modeli el sanatları ile sınırlı kalmaya devam etmiştir (Şamaa, 1985: 346

ve 453). Duhok komuta örgütü tarafından 27 Mayıs 1969 yılında 211 sayılı oturma neticesinde Duhok için yeni bir yönetim teşkilatı ve Musul eyaletinden ayrılıp büyükşehir haline gelmiştir (Cenabi, 1985: 7).

Sanayi kuruluşlarının başlangıcı 1968 yılı diyebiliriz ve 1968 ile 1972 yılları arası sadece 4 sanayi kurulmuştur. Buda sadece %0.6 büyüme demektir. Sadece 98 çalışandan oluşuyordu büyükşehirin toplamında ve buda %0.77 çalışan oranı olarak hesap edilmiştir Irak Cumhuriyetinde, 1972 senesinde coğrafi sanayi sayısı yapıldı ve Duhok şehri sadece 2 sanayiye geçememiştir. Buda %0.095 orandı Irak'a nispeten ve Irak'ın tamamında 2102 sayı sanayi vardı ve bu toplam sayının sadece 18'i Duhok'a idi. buda %0.018 oran demektir. Aynı sene içinde 96131 adet işçi bulunmaktadır. Çoğunun tekstil sanayilerinde çalışmaktadır. Toplam 14 âdem kimya sanayileri vardır (İbrahim Hasam, 2008:74).

Açıklananların neticesinde sanayilerin çoğu yeni kurulmuştur ve ilk sanayi 7 Nisan 1972 yılında kuruldu ve seccade üretimi yapıyorlardı el işçiliği olarak, 6 çalışan, 3 yönetmenden oluşuyorlardı ve bu sanayi Erbil şehrinde ilk olarak işe başladılar (İçişleri bakanlığı, 1979: 28).

1973 ile 1975 yılları arası 7 sanayi Duhok şehrinde kaydedildi ve aynı yıllar arası büyüme oranı %0.91 oldu bütün Irak Cumhuriyeti arasında, 188 işçisi ile %0.73 işçi oranına sahipti (İbrahim Hasam, 2008:75).

1976 yılında %1.1 oranında Irak toplam nüfusuna göre Duhok' ta nüfus artışı olmuştur ve 476 çalışana sahiptir. Aynı yıl içinde şehrin bütününde ve buda % 0.2 oran demektir.

Duhok' ta gözlemlenen büyüme oranı doksanlardan sonra olmuştur özellikle 2004 ten 2012 ye kadar, genel olarak yerel ve ulusal sanayiler peş peşe kurulmuştur. Bahsedilen sürede, özellikle küçük ölçeli atölyeler ve birimlerden oluşurdu ve bölgenin güvenli olması özellikle 2003 Irak ve Amerika sonrası bazı dosyaların İstatistik müdürlüğünde kaybolması sonucunda bazı verilere ulaşılması zor hale gelmiştir. Tablo 5 te görüldüğü üzere bazı gelişmeler ahzedilmiştir (Vezare Daxılıye, 1979:27, 28).

Tablo 5 ve Şekil 4 de sanayi kuruluşlarının geliştiğini görebilir 1980 ile 1989 yıllar arası sadece 4 sanayi bulunmaktadır. 2012 yılında % 171.9 oranla müthiş bir gelişme ve büyüme sağlanmıştır. 1991 yılı sonrası İrağın bütününe sınırlandırmalar gelmişti ki buda büyük bir şekilde sanayileri etkilemiştir. Özellikle Irak ve Kuveyt savaşı sonrası hüsrana olarak nitelendirebiliriz. 9.4.2003 yılında Bağdat hükümeti çöküşünün ardından sanayi kurucularının çoğu yurt dışında bulunur. Bu tarihten sonra çoğu Irak'a dönüp

yapılandırmaya başlamış bulunur. Sadece 2004 ile 2012 yılları arası toplam 696 yeni sanayi kurulmuştur.

Foto 2. Yerel ayakkabı "Kalk". Kaynak: Aldirasat Almaydaniat, Duhok 11/11/2019

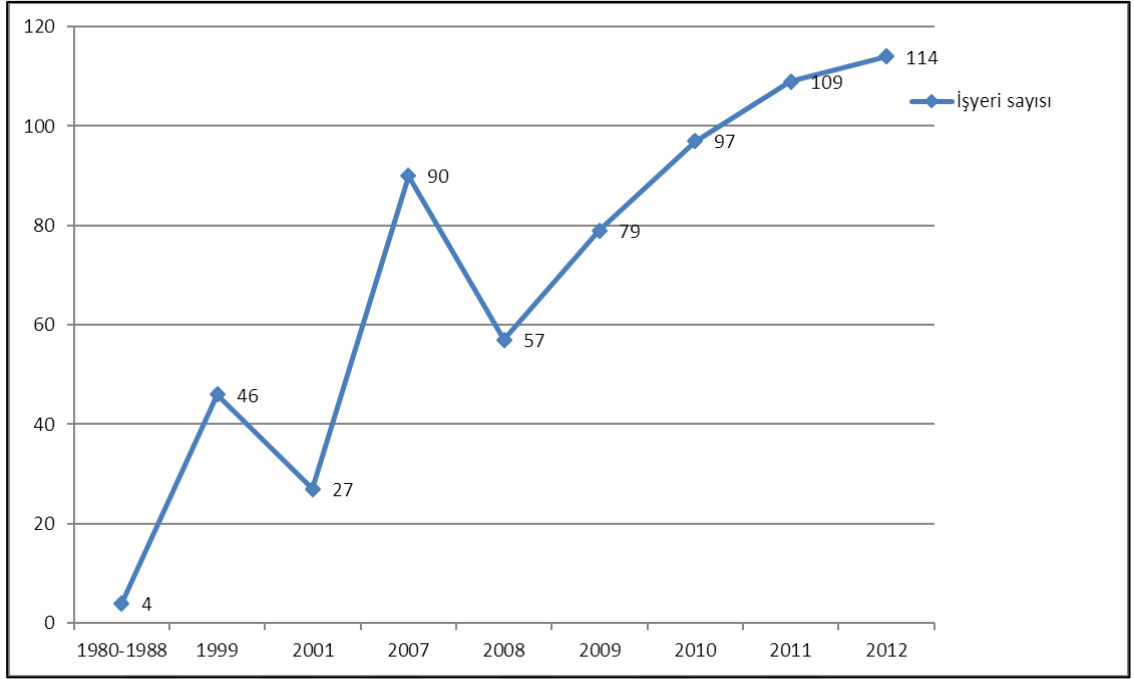

Foto 3. Kürt elbiseleri Shell ve Shabak. Kaynak: Aldirasat Almaydaniat, Duhok 11/11/2019

Tablo 5. Dohuk ilindeki küçük sanayilerin dönem için sayısal gelişimi (1980-2012)

Yıllar	Küçük sanayi	Oran Değişimi %	Yıllar	Küçük sanayi	Oran Değişimi%
1980-1988	4	0	2005	25	45,7-
1988	33	725	2006	79	216
1999	46	39,4	2007	90	13,9
2000	24	47,8-	2008	57	36,7-
2001	27	12,5	2009	79	38,6
2002	9	66,7-	2010	97	22,8
2003	7	22,2-	2011	109	12,4
2004	46	577,1	2012	114	4,6

Kaynak: Vezaret el- sına he ve el- Ticare, Duhok, 2013

Şekil 4. Dohuk ilinde 1980-2012 dönemindeki küçük sanayilerin sayısal gelişimi
(Kaynak: Tablo 5)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DUHOK İLİNDE SANAYİ ALANLARININ GELİŞİMİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Sanayi yerleşkelerinin konumlanması veya fabrika için uygun yerin seçilmesi ve inşa edileceği yeri belirlenmesidir (Al Dıb, 2009: 810). iklimsel düzeyde ve bölgesel konum itibarıyla yerin belirlenmesidir. Sanayi; yerleşim yeri itibarıyla birçok faktörden etkilenmektedir: Hammadde, piyasa, işçiler, hükümetin politikası, nakliye maliyeti, doğal koşullar, yakıt, dinamik güçler ve diğer faktörler (Salih, 1985:39). Bir sanayi alanın diğerine tercih edilmesinin sebebi ise; bir alanın temel aldığı üretim maliyetlerin değişimlerine bağlı olarak ara sıra değişen göreceli ölçülerdir. Bunun nedeni ise ya tektik gelişme veya başka hammadde veya dinamik kaynaklarını keşfi ya da devleti sanayiye verdiği hizmetlerdeki artış veya piyasa yönelimleri ya da hacimlerin değişmesidir. Sanayi alanları; bazıları doğal, bazıları da insan kaynaklı olmak üzere birçok etkenden etkilenmektedir. Ancak insan kaynaklı olan etkenler bu alanlardaki en büyük faktördür, onun için sanayi insanın bilimsel bir yaratımıdır ve bazı alanlarda teorik olarak kurulabilir. Aşağıda sıralandığı gibi; incelenen alanda sanayi alanlarının yer seçimine etki eden en önemli bileşenler bulunmaktadır (Harun, 2002: 51, 52).

3.1. Hammadde

İnsanın kullandığı ürünlerin üretildiği, sanayinin önemli bir dayanak olarak sayıldığı hammaddelerdir. Tedarik ettiği hammadde, yarı mamul madde olarak; çok büyük sanayi alanların oluşturulmasını ve canlanmasını sağlayan sanayi için tedarik ettiği temel giriş maddeleri sayılır. Genel anlamda sanayi, özel anlamda ise dönüşümlü sanayi; üretim süreci sayesinde insana menfaat sağlamak amacıyla hammaddenin şeklinin veya durumunu değiştirmekle ilgilenir. Çünkü normal halinden şekil, özellik ve kullanım olarak değişmektedir. İncelenen bölge; hammadde bulunması açısından açık ve net coğrafik özelliklere sahiptir. Bu bölgenin uygun bir şekilde yatırım yapılması halinde gelişmiş bir sanayi üssünü temelini bulabilecek ve o alandaki gelişmeye katkıda bulunacaktır.

Çalışma alanı metaller açısından zengin bir olarak sayılmaktadır. Yapılan jeolojik araştırmalar; bölgede demir, kurşun, çinko ve baritin bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca yapılan araştırmalar ilde; ender olarak sayılan ve yüksek miktarda rezervi olan kireçtaşı ve dolomit taşlarının çeşitleri bulunduğu göstermiştir. Bu hammaddeler üzerine kurulu çıkartma ve dönüşüm sanayileri kurulabilir. Çalışma alanında yapılan araştırma çalışmaları

çok miktarda petrol rezervi olduğunu göstermiştir. Ayrıca ilde başka metallerin bulunması için arama çalışmaları devam etmektedir. Aşağıda; çalışma alanında bulunan metallerle ilgili bir sunum bulunmaktadır.

3.1.1. Mineralli Hammaddeler

Çalışma alanında en önemli hammaddeler:

Ham Demir: Duhok'taki bölgelerde bulunan ham demirin dağılımı alttaki gibidir:

Benafi Bölgesi: Amadiye şehrinin 20 km batısında bulunan Yanafi köyün 1 km güneyinde bulunan bir bölgedir. Bu bölgedeki ham demir Jurasik çağın oluşumları olarak doğudan batıya uzunlamasına olarak bulunmaktadır. Elde edilen bilgilere göre jeolojik rezervin 10-20 milyon ton olarak tahmin edilmektedir (Geozavod Yougoslavia ,1981: 102).

Serguza Bölgesi: Bölgedeki ham demir; çinko-kurşun ile ilişkili pirit yataklarında bulunmaktadır. Bu bölge; Amadiye şehrin 17 km kuzey batısında bulunmaktadır. Eldeki bilgilere göre bölgede 3-4 milyon ton Sülfür Oksit ham demir bulunmaktadır. Bu maddedeki demir oranı %30-50'dir (AL-bassam K. 1980:97).

Çinko Ve Kurşun:

Kuzeyde Çinko ve kurşun ile zengin ana iki bölge bulunmaktadır: Marabasta ve Serguza. Bu bölgelere ilave olarak on adet ikincil alan bulunmaktadır.

Serguza Bölgesi: Önem açısından Mabasta'nın ardında ikinci önemli bölge olarak sayılmaktadır. Amadiya'nın 17 km kuzey batısında 1600-2000 m rakımlık yerde bulunmaktadır (Masin J. ve Said Y. 1971: 146).

Tablo 6. Serguza bölgesindeki çinko ve kurşun cevheri tahmini rezervleri

Kurşun	Çinko	Rezervleri ton	Balık	Katmanı
2,34	2,25	1312500	7,5	Doğu
0,81	2,04	375000	5,0	Kuzey
0,81	2,04	283500	6,3	Güney doğu

Kaynak : Masin J. and Said Y.,1971

Barzanik Bölgesi: Zaho'nun 5 km kuzeyinde engebeli dağlarda 2000 m rakımlık alanda bulunmaktadır. Bölgedeki madenlerin cevherleri Trias döneminde ait taş ve kayalardan düşen taş ve kayalarda bulunmaktadır. Üç numune için yapılan kimyasal incelemede; çinkonun oranı %36,5'e, kurşun oranı %2,1'e ve Baritin oranı ise %50,6'ys kadar ulaştığını göstermiştir (Al- bassam K. ,1981:123).

Alanish Bölgesi: Zaho'nun 24 km kuzey doğusunda, Barzanik'in 6 km güney doğusunda bulunmaktadır. Bölgede; barit ve Delomit ile ilişkili, iyi tanımlanmış, açık, net ve zengin koyu kahverengi pirinç demir damarları bulunmuştur. Bu damarların toplam uzunluğu yaklaşık 600 m olup 3-5 m enine sahiptir. Ayrıca birinci damara paralel ancak damarın doğusunda 150 m uzunluğunda ve 3 m eninde ikinci bir metal damarı bulunmuştur (McCarthy M. And Smith. J. 1954: 81).

Patruma Bölgesi: Zaho'nun 23 km kuzey doğusunda bulunmaktadır. Bu bölgede siderit, barit, limonit ve jalina bulunmuştur. Ancak miktarları hakkında net bir bilgi yoktur (Al- bassam K. ,1984: 120).

Banik Bölgesi: Zaho'nun 28 km doğusunda bulunmaktadır. Bölgenin doğudan batıya uzanan az bir kısmı üst Kritas döneme ait olup bu bölgede bulunan ve Barit'e bağlı metal oksit damarı 60 m uzunluğunda ve 10 m eninde olduğu bilinmektedir. Ayrıca bu bölgeden Galina da bulunmaktadır.

Lefan Bölgesi: Zaho'nun 21 km kuzey doğusunda bulunmaktadır. Bu bölge; üst Kritas dönemine ait karbonik kayalarda yerleşiktir. Bu bölgede Galina, Sfalir ve Barit bulunmuştur. 1952 yılında yapılan dört numune analizin sonuçları %2,33-32,9 çinko, %0,56-11,24 kurşun, %4,0-92 baryum sülfat olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca UV kullanılarak yapılan taramalarda kristal olduğu tespit edilmiştir. Doksanların başında Irak Jeolojik Tarama komitesi tarafından bölgede 36 m derinliğinde kazılan kuyuda yapışan taramada çok teşvik edici sonuçlar elde edilmiştir. Bu taramada 19 m kalınlığında kireç taşı tespit edilmiştir. Tespit edilen kireçtaşında %6,5 oranında çinko ve %0,8 oranında kurşun tespit edilmiştir (Al- kaaby A. And Al- Azzawi A. ,1991 : 204).

Benavi Bölgesi: Serguza bölgesine 10 km uzaklıkta bulunmaktadır. Juras ve Triyas dönemine aittir. Bu bölgede Galina bulunmuştur.

Ora Bölgesi: Ora köyüne 6 km uzaklıkta bulunmaktadır. Bu bölgede Galina, mermer ve Lazord bulunmuştur (Mironov G. And sitchenkov N,1962 :42).

Genel anlamda; çalışma bölgesinde bulunan ham kurşun ve çinko çok teşvik edicidir. Bu sonuç; ham maddelerin bulunduğu bölgelerle ilgili çok sayıda olumlu sonuçlara dayanmaktadır. Bölgedeki arama çalışmaları hala bitmemiş olup bugüne kadar yapılan çalışmalar; bu hammaddelerin değerlendirilmesi için yapılması gerekenlerin çok az bir kısmıdır. Ayrıca Lefan bölgesindeki sonuçlar; özellikle 1991 yılında elde edilen sonuçlar başta olmak üzere çok teşvik edici gözükmektedir.

Bakır: Çalışma bölgesinde Orak köyünün 6 km uzağında 1 m rakımlık yerde 1 m kalınlığında çıkıntı halinde bulunmaktadır. Ayrıca Jayaziri bünyesinde görülmektedir. Kandil dağı civarlarında da bulunmaktadır (McCarthy M., 1955:137).

Barit: Alttaki bölgelerde keşfedilmiştir:

Berzanik: Barit; kurşun ve çinko ile birlikte Jayaziri bünyesinde bulunmaktadır. Jusan'a bağlı olarak üç barit çıkıntısı tespit edilmiştir. Bu çıkıntıların uzunluğu 20-75 m uzunluğunda ve 2-3 m eninde bulunmaktadır. Barit numunesinde %50,6 baryum ve %77'e eşdeğer baryum sülfür tespit edilmiştir (Al-bassam K., 1981:152).

Alanish: Jayaziri bünyesinde bulunmakta olup 600 m uzunluğunda ve 3-5 m eninde bulunmaktadır.

Şir: Şranş bünyesinde olup Banik bölgesinde bulunmaktadır. 1-1,5 m kalınlığında ve 50-60 m uzunluğunda bulunmaktadır.

Lefan: Galina, Skalira ve Saydar ile birlikte Lefan bölgesinde bulunmuştur (Stevens, 1953:63).

Ora: Bulunan barit ve kuatrızın kalınlığı 1 m, geçirgenliği 166 ve derinliği de 760 m olup kurşun ve bakır ile ilişkilidir (McCarthy M. 1955 :125).

Çalışma bölgesinin bu kadar maden bulundurması; bölgede yapılan yeni petrol arama çalışmaları açısından çok önemlidir. Bu madenlerin miktarları ekonomik açıdan çok teşvik edicidir. Özellikle barit, çinko ve kurşun aralarındaki sağlam ilişki açısından kurşundan ve çinkodan fayda sağlanmasıyla ile birlikte bu hammaddelerden yararlanma fırsatı elde edilmesine yol açmaktadır.

3.1.2. Metalik olmayan hammaddeler

Çalışma bölgesinde çok sayıda metalik olmayan hammaddeler bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri aşağıda sıralanmış ve araştırma alanındaki yayılışlarından bahsedilmiştir.

Kireçtaşı

Kireçtaşları; çimento ve kireç tuğla sanayisinde en önemli hammaddelerden biridir. Çalışma bölgesindeki kireçtaşları silikon ve kalsiyumdan oluşmaktadır. Su katıldıktan sonra 600-800 C'lilik yüksek ateşte yakıldıktan sonra kireç tuğlaya dönüşür. Özellikle Zaho ve Akra kazaları başta olmak üzere çalışma bölgesinde çok miktarlarda bulunmaktadır. Tuğla fabrikaların en önemli hammaddesi sayılır. Çalışma bölgesinde çok geniş alanda bulunmasına rağmen çimento üretiminde kullanılmamıştır. Bu maddelere ilave olarak alçı

üretiminde kullanılan kireç hammaddeleri, çömlek ve porselen üretimine uygun çamurlar da bulunmaktadır.

Kireçtaşları alçının yapımında en önemli taştır. Ayrıca çimento yapımında da ikincil madde olarak da kullanılmaktadır. Kireçtaşı; Bardaraş kazasının güney bölgelerinde bulunmaktadır. Ancak ekonomik açıdan bu maddenin çıkarılması ve kullanılması pek faydalı değildir. Çünkü bu madde yer altında çok derin katmanların altında bulunmakta ve düşük kalite niteliğindedir. (Vezare tahtıt, 2000: 27-28).

Mıcır ve kum

Gerek direk olarak bina zeminleri için, prefabrik binalar, sulama projeleri, köprüler ve diğerlerinde inşaat malzemeleri, gerek dolaylı olarak tuğla, beton bloklar yapılar, borular ve fayans benzeri inşaat sanayilerinde kullanılan önemli maddeleridir. Akra, Bardaraş ve Zaho bölgelerinde bulunmaktadır.

Yapı Taşları

Çoğu binada temel ve duvarlar için önemli bir maddedir. Ayrıca fayans üretiminde de kullanılır. Bu durumda; fayans yüzeyini kaplayan mermer tozu (Cilama işleminde çimento taşları ve kum) olarak adlandırılır. Taşlar ikiye ayrılır. **Büyük taşlar:** Parçalanıp düzgün yapılara (panolar) ayrılacak taşları içerir. Bina ve konutların dış cephe süslemelerinde kullanılır. **Küçük taşlar:** Fayans parlatmada kullanılır, bu durumda cila taşı olarak adlandırılır. Ayrıca; fayanslara ayrı bir güzellik katan rengarenk mozaik taşları da bulunmaktadır. Taş ocakları; çalışma alanının birçok bölgesinde bulunmaktadır. Bu bölgelerin en önemlisi: Kadan, Akra'daki Akra dağı, Şeyhan'daki Heyri dağı, Zaho kazasındaki Batifa ve Bakire, Dohuk kazasındaki Zaviye ve Eytut.

3.1.3. Tarım Hammaddeleri

Tarım hammaddeleri; çok sayıda tarım sanayisi için temel gelir niteliğindedir. Bu imkânların iyi bir şekilde değerlendirilirse çok sayıda sanayi alanın bölgede yerleşmesine yol açardı. Çalışma bölgesinde tarım hammaddeleri iki ana grup olarak sınıflandırılabilir. Tarım mahsulleri ve hayvansal ürünler.

Aşağıda her ikisi için coğrafik olarak bilgiler yer almaktadır:

Tarım mahsulleri: Gıda sanayin kurulu olduğu tarım mahsulleridir. 2012 yılında küçük sanayi alanlarında fayda sağlanabilecek tarım mahsullerin ekili olduğu toplam alan

993.923,5 dönüm olup üretim kapasitesine 7.936,4 bin tona ulaşmıştır. Çalışma alanındaki bu mahsulleri dağılımı alttaki gibidir (Tablo 7'ye bakınız):

Kış mahsulleri: Sanayi kapsamına giren bu mahsullerden buğday, arpa, nohut, bakla, karnabahar, şalgam, pancar, patates, havuç ve ayçiçek. 2012 yılında toplam üretimi 7.707712,4 ton olup tarım mahsullerin %97,1'ine tekabül etmektedir.

Yaz mahsulleri: Sanayi kapsamına giren bu mahsullerden salatalık, bamyas, ayşekadın, fasulye, biber, pirinç, susam, sünbahar patatesi, sarı mısırs, fıstık, tütün, ve Ayçiçek. 2012 yılında toplam üretimi 228.823 ton olup tarım mahsullerin %9,2'sine tekabül etmektedir. Tablo 7'de; Duhok kazasına göre kış ve yaz mahsulleri ekili alanları ve mahsul miktarları göstermektedir.

Tablo 7. Duhok ilin ilçelerine göre bitkisel ekili alanlar, kışlık ve yazlık sebzeler ve miktarları

Mevsim	Tarım Ürünleri	İlçeler								Kg verim dönümleri	Ton başına üretim
		Duhok	Zaho	Simil	Şexan	Akra	amadiye	Berdereş	Toplam		
Kışlık	Buğday	24330	92000	189144	252885	96800	8199	173000	836358	7430	577133
	Arpa	2050	10000	11275	8307	2650	5862	34000	74144	918	3484633
	Nohut	0	380	940	5778	0	816	11000	20384	190	387296
	Mercimek	90	10	80	51	45	30	30	243	200	48600
	Bakla	8	23	46	183	473	49	120	984	1100	814000
	Sarınasak	0	22	7	17	0	50	0	104	900	93600
	Karnabahar	0	0	0	0	0	1	5	6	1800	17,28
	Lahana	5	0	0	0	0	49	20	74	2,88	213,12
	Şalgam	0	6	415	0	0	32	25	479	2300	110170
	Pancar		0	0	45	0	0	5	50	0	0
	Patates	0	3	2052	2996	75	4	5050	10180	2100	2137800
	Havuç	0	0	0	0	0	10	0	10	2100	21000
	Ayçiçeęi	75	0	9	10	11	18	10	133	250	332250
	Toplam	28028	102444	203969	270272	100051	15120	223265	943149	19288	707712,4
Yazlık	Bamya	20	17	20	63	75	58	360	613	49006	13013
	Börölce	25	21	7	56	124	86	550	869	2210	1920
	Fasulye	0	7	0	10	10	15	0	42	1500	63000
	Biber	20	17	143	106,5	62	70	1050	1468,5	3466	5091
	Domates	0	0	0	0	0	0	0	12700	49006	62314
	Salatalık	750	420	511	355	2907	348	6150	11441	3133	35844
	Acur	60	106	6	2942	95	18	4100	7327	4100	3004
	Pirinç	0	0	0	50	2415	100	3500	6065	1425	8642
	Susam	0	0	0	10	90	25	100	225	2,125	4781
	Sarı Atom	0	0	0	4000	0	12	1560	5572	800	24350
	Yumrulu Bitkiler	0	0	0	0	0	0	50	50	500	2500
	Patates	40	0	303	2322	150	32	1200	4047	2500	1011
	Tütün	0	0	0	0	0	23	0	23	0	0
	Ayçiçeęi Alsems	20	0	0	152	12	78	70	332	101	3353
	Toplam	935	588	990	10066,5	5940	865	18690	50774,5	117747	228823

Kaynak: Vezare Zraat, Duhok, 2013

Hayvansal Ürünler

Hayvansal ürünler; et, süt ve süt ürünleri, yün ve deriyi kapsamaktadır. Bu ürünler; gıda, tekstil ve deri sanayileri temel hammadde olarak sayılmaktadır. Bu hayvan ürünlerinin sanayiye olan etkisi sanayi projeleri desteklemekte olup hayvancılık kapasitesine ve her bir türün önemine bağlıdır. 2012 yılında çalışma alanındaki keçi ve koyun toplam sayısı 1.479.525 âdete ulaşmıştır. İnek sayısı ise 69.497 âdete ulaşmıştır (Tablo 8).

Balık havuzları sayısı ile ilgili ise 2012 yılında bu sayı 54 havuza ulaşmıştır. Balıklar; hayvan gübresi alanında rol oynamaktadır. 2012 yılındaki kanatlı hayvan kümesi 156 adet olup Semil kazasında yer almaktadır.

Tablo 8. 2007-2012 yılları arasında Duhok ilinde koyun, keçi ve inek sayıları

Yıllar	Koyun ve keçi	Artış oranı%	İnekler	Artış oranı%
2007	840521	0	49615	0
2008	924573	10	52096	5
2009	1017030	10	54701	5
2010	1118733	10	57436	5
2011	1479525	15	69497	10
2012	1479525	15	69497	10

Kaynak: Vezare Zraat, Duhok, 2013

3.2. Ulaşım

Taşımacılığın sanayinin yerleşmesinde büyük bir rolü vardır, özellikle son yıllarda taşıma araçların gelişmesine bağlı olarak. Taşımacılık alanında gerek yollar gerek taşıma araçları alanlarındaki bu gelişme, yüksek oranda ucuz taşımacılığın olduğu alanlarda sanayinin yerleşmesinde rol oynamıştır. Bunun amacı ise azami kazanç sağlamaktır (Ali Harun, 202, sayfa 93). Ekonomik faaliyetler ile taşımacılık arasındaki etkileşim derin ve orantılı. Bazı durumlarda ekonomik faaliyet taşımacılık açısından öncelikli olabilir. Örneğin; bir yandan ekonomik üretim alanların bazen aralarında bağlantı kurmak, bir yandan da dış ve içi tüketim piyasalarıyla bağlantı kurmak taşımacılığın önemi vurgulamaktadır. Bazen da bağlantı ağlarını kurmak ekonomik faaliyetler için daha öncelikli olabilir. Sanayilerin ortaya çıkması ve yerleşmesi açısından taşımacılık ve ulaşım önemli bir faktör sayılmaktadır. Bunun çok nedeni olmakla birlikte en önemli nedenleri altıdır (Hani Aljamal, 2003: 59).

1. Hammaddelerin varışını sağlamak.
2. İşçileri fabrikaya/ fabrikadan taşımak.
3. Sanayi ürünleri pazarlara taşımak.
4. Temel hizmetlerin fabrikalara ulaşmasını sağlamak.

Çalışma alanı su, hava ve demir yolları taşımacılığı açısından fakir sayılır, çünkü asfaltlanmış yollar ilde ana taşıma aracı olarak sayılır. Hammaddelerin fabrikaya taşınması ve üretilen ürünlerin fabrikadan pazarlara taşınmasının maliyeti hesaplanırken taşıma aracı ve taşınan ürünün niteliği de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Çalışma alanında çok geniş asfaltlanmış yollar ağı bulunmaktadır. Bu ağ; bir yandan hammaddeleri fabrikaya, bir yandan da ürünleri pazarlara taşırken büyük bir esneklik sağlamaktadır. Anayolların toplam uzunluğu 594,35 km ve ara yolların toplam uzunluğu 969,15 km'dir.

Türkiye'nin konumu; Duhok ilinde sanayilerin oluşmasında çok önemli bir özelliğe sahiptir. Çünkü Irak ile Avrupa arasında bağlantı köprüsü oynamıştır. Bu konum; hammaddenin çalışma alanına ve Irak diğer illerine aktarılmasını kolaylaştırmıştır. Şuna dikkat çekmek lazım, şu anda Duhok ilinde, Semil ile Zaho arasında Duhok Uluslararası Havalanı projesi yapılmaktadır. Bu projenin önemi de; hammadde, uzmanlar, sanayi ve ticaret faaliyetlerle uğraşanlar taşımak için çok bir rol oynayacak ve bu sektörleri dış dünya ile bağlantısını sağlayacaktır.

3.3. Enerji

Duhok; elektrik enerjisi ihtiyacını yerel kaynaklardan temin etmektedir. Çalışma bölgesinde üç adet elektrik üretim istasyonu bulunmaktadır (Kuvaşi, Duhok ve Baderi) (Tablo 9). Bu istasyonlar; ilin elektrik ihtiyacını 16 ikincil istasyon ile karşılamaktadır. İlin 53 adet trafosu ile birlikte ilin farklı yerlerine elektrik enerjisi aktarımı için geniş ve ağı bulunmaktadır. 11 kW elektrik aktarım ağı uzunluğu 4.000 km'e ulaşmıştır. Düşük akım enerji aktarım hatları ağı uzunluğu ise 3.000 km. İlin ilçeleri ise; elektriğin tüketiciye ulaşması için (Duhok Elektrik Genel Müdürlüğü) 315 adet 4/11 kW kapasitesine sahip trafo hizmetlerinden yararlanmaktadır.

Çalışma alanında kullanılan yakıt ise benzin, beyaz petrol, gaz yağı ve sıvı gazdır. Bu ürünler Kerkük ili rafinesi ve Selahaddin ili Setesni Bibi rafinesinden 36-136 bin litre kapasiteli tankerle ildeki ana yakıt depolarına taşınmaktadır. En büyük depo ise Zaho'da bulunmaktadır. Bu depo tasarım itibarıyla kapasitesi 12 milyon litre petrol, 12 milyon litre gaz yağı ve 12 milyon litre de benzin için olmak üzere toplam kapasite 36 milyon litredir. Diğer depo ise Semil kazasında bulunmakta ve tasarım itibarıyla kapasitesi 2 milyon litredir. Her iki depo; ilde bulunan ikincil yakıt istasyonların dolumu yapmaktadır. Her bir

ikincil deponun tasarım itibarıyla farklı yakıt ürünlerinden oluşan kapasitesi 54-216 bin litredir. Sanayi tesislere dağıttığı yakıtın fiyatı uygun olup devlet desteklidir.

İlin günlük yakıt payı ise 700 bin litre gaz yağı, 700 bin litre benzin ve 300 bin litre beyaz petrol olmak üzere toplamda 1.700 bin litredir. Elektrik üretim istasyonlarına tahsis edilen yakıt aylık yaklaşık 10 milyon litre olup il için tahsis edilen yakıtın %20'sine tekabül etmektedir. İldeki fırınların beyaz petrolden gaz yağından ortalama yakıt tüketimi de yaklaşık 1.750 bin litre olup il için tahsis edilen yakıtın %3,4'üne tekabül etmektedir. İlin farklı yerlerinde bulunan sıvı gaz dolum fabrikaları da toplamda 13 fabrika olup bu fabrikaların mülkiyeti özel sektöre aittir. İl için tahsis edilen yakıt miktarı ilin fiili yakıt ihtiyacını karşılamadığına dikkat çekmekte fayda var. Bu durum; sanayi tesisler sahipleri ticari piyasalardan yakıt satın almak zorunda bırakmaktadır (Duhok İli Petrol Ürünleri Dağıtım Müdürlüğü, 2013).

Duhok ili enerji ve petrol kaynakları barındırmaktadır. Çalışma alanında yeni keşfedilmiş petrol yatakları bulunmaktadır. Çalışma alanında altı adet petrol yatağı bulunmaktadır: Zaho'daki Tavki yatağı, Berderaş'taki iki yatak, Sahuk'taki Juman yatağı, Atruş'taki Hasanka yatağı ve Jumanki'deki Berikat yatağı.

Tablo 9. 2013 yılında Duhok ilindeki elektrik üretim istasyonları

İstasyon	Tasarım kapasitesi			Üretilen güç		
	Birim sayısı	Megavat	%	Operasyon birimi sayısı	Megavat	%
Kawashi Benzin İstasyonu	8	400	69	8	395	70
Duhok İstasyonu (diesel)	4	29	5	4	25	5
Baadari İstasyonu (HFO)	13	150	26	13	141	25
TOPLAM	25	579	100	25	561	100

Kaynak: Vezare Taze ve el-Kehreba,, Duhok, 2013

3.4. Pazar

Ürün tüketim piyasaları sanayinin oluşmasında temel faktördür. Belki de sanayi alanından en önemli ve kesin faktördür. Çünkü tüm üretim prosedürleri-Hammadde ve enerji kaynağının tedarik edilmesi, ürün iç üretim prosedürleri ve tüketim için piyasalara aktarılması- ürünler tüketilmeden tamamlanmaz ve önemi ortaya çıkmaz (İbrahim Sait, 1997:195, 199). Burada piyasa kelimesinin bir anlamı vardır, sayı olarak alım gücüne insanları temsil edebilir veya bir sanayi olarak olabilir veya başka bir sektör de olabilir (Muhammed Aldeeb, 2009, sayfa 814).

Birey geliri belirlenmesinin zor olduğundan nüfus yoğunluğu piyasa kapasitesinin bir göstergesi olmuştur. Duhok ilindeki yerel piyasayı destekleyen en büyük etken ise

Duhok nüfusun 1947 yılındaki olan 115.127'den 2006 yılında 919.431' çıkmasıdır. Çalışma yılındaki nüfus sayısı 1.450.000 olarak tahmin edilmektedir. Yıllık nüfus artışı %4' ulaşmıştır. İl nüfus sayısı artışı ülke nüfus sayısı artışından fazladır. Bunu gerekçesi ise; nüfusun doğal artışı ve gelen göçtür. Çünkü Duhok ili; yerleşim açısından ülkenin dikkat çeken bir ilidir, sebebi ise güvenli olması, doğanın güzelliğidir. Buna bağlı olarak; gelen ziyaretçilerin ve turistlerin yerel sanayi ürünlerine rağbet göstermeleri de rol oynamaktadır. Ayrıca oradaki halkın alım gücü artması yerel piyasanın artmasına ve ürünlere olan talebin artmasına vesile olmuştur.

3.5. Sermaye

Bir bölgede sanayinin yerleşmesi ve kalkınmasının veya o bölgede herhangi bir ekonomik faaliyetin yapılmasının en büyük etkenlerinden biri sermayedir. Herhangi bir sanayinin icra edilmesi; üretimde kullanılan hammadde satın alınması, o sanayinin makine veya cihaz ihtiyaçları, işçi ücretleri, fabrikanın kurulacağı arazilerin satın alınması, taşıma ve enerji araçların tedarik edilmesi, hizmet ve depo ücretleri ile sanayi için gerekli diğer giderleri karşılamak için sermayelere ihtiyaç duyulmaktadır (Ahmet Altai, 2012:140).

Çalışma bölgesi ise; yapılan alan çalışmaları sonucunda küçük sanayilerin büyük sermayeye ihtiyaç duymadıkları ve şu anda sanayi alanlarında çalıştırılan çoğu sermaye öz yatırım olduğu anlaşılmaktadır. Büyük sermayeye ihtiyaç duyan büyük yatırımlar ise bazıları kredilere başvurmaktadır. Bu durumda Duhok ilindeki 2011 sonlarında kurulan ve 01/07/2012 itibarıyla sanayi proje sahiplerine kredi vermeye başlayan sanayi bankasının önemi öne çıkmaktadır. Bu banka; belli şartların sağlanması kaydıyla proje başına 1 milyar Irak Dinarına varan kredileri vermektedir. Bankanın çalışma alanındaki sanayi işletmelere verdiği toplam kredi miktarı 6,9 milyar Irak Dinarına ulaşmış olup bu kredilerden yararlanan sanayi işletme sayısı 16 işletmedir (Tablo 10).

Tablo 10. Duhok Valiliği'nde Sanayi Girişimcilerine Verdiği Krediler

Endüstri Türü	Endüstriyel faaliyet	Kredi miktarı	%
Yapısal	Taşların çatlaması ve parçalanması,	3485	50,3
Gıda	Kir ve Asfalt üretimi,	1739	25,1
Ahşap mobilya	Hazır beton endüstrisi	957,7	13,8
Kimyasal ve plastik	Dondurma üretimi,	747	10,8
Toptan	Ve çeşitli meyve suları	6928,7	100

Kaynak: Wizarat Almaliat, Duhok, 2013

Sanayi alanlarda çalışan işletmelere göre inşaat alanlarında faaliyet gösteren sanayi işletmelere verilen kredilerin; toplam kredilerin %50,3'üne tekabül ettiği görülmektedir. Bunun nedeni ise inşaat sanayisi; ağır sayılabilecek makine, araç ve gereç ihtiyaç duyan diğer sanayiler gibi olmadığına bağlıdır. Bunu takip eden sanayi ise gıda sanayisidir. Gıda sanayisine verilen kredi oranı sanayi alanlarına verilen toplam kredilerin %25,1'ine tekabül etmektedir. Takip eden sırada ise %13,8 oranla ahşap sanayi ve %10,8 oranla kimya ve plastik sanayidir.

Yapılan alan çalışmaları; sanayi işletmelerin sahiplerin büyük çoğunluğu kendi öz yatırımlarıyla iş yaptıklarını, kalan oran ise ilde faaliyet gösteren bankalardan aldıkları kredilerle iş yaptıkları göstermektedir.

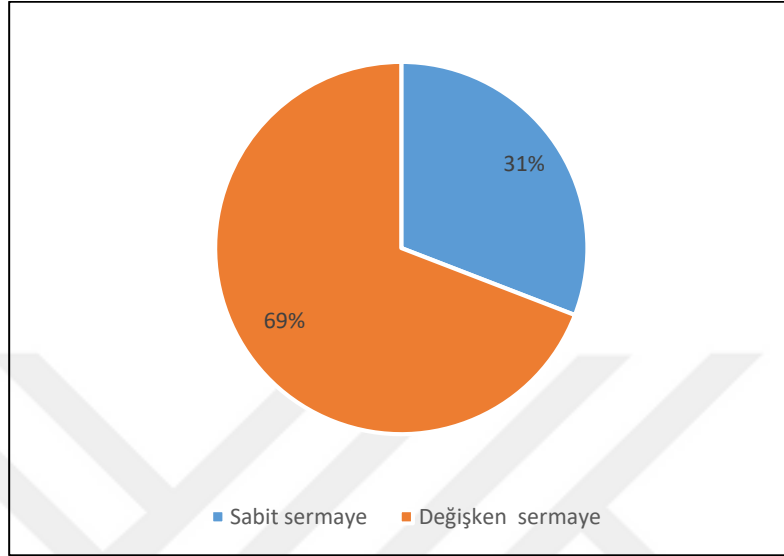
Tablo 11. Duhok'taki Küçük Endüstrilerde Kullanılan Sermaye Miktarları (Irak Dinarı)

Sanayi Sektörü							
Sermaye	Metalurji Endüstrileri	Gıda endüstrisi	Tekstil Endüstrisi	Ağaç Endüstrisi	Plastik ve kimyasal	İnşaat Endüstrisi	Kağıt endüstrisi
1. Sabit Sermaye Unsurları							
Tesis kiralaması	2508487	3232800	2948400	18722000	1296000	1195200	665280
Makinelerin değeri	15678000	8082000	2710800	11700000	5700000	2667000	1584000
Toplam Sabit Sermaye	18186487	11314800	5659200	30422000	6996000	3862200	2249280
%	26.2	18.1	42	42.3	25.0	47.0	53.8
2. Değişken Sermaye unsurları							
Hammadde	31936057	29478173	2036104	10639431	15477422	18035845	878493
Emek ücretleri	17719200	14232240	5213030	7529760	5067360	4838400	982800
Yakıt ve yağlar	689424	5724052	132067	55156	264820	1682368	0
elektrik	318892	351521	190718	145110	67001	74008	30195
Paketleme	0	1198584	25650	0	0	0	10890
Vergiler ve sigorta	418080	215520	218400	156000	72000	39840	31680
Diğerleri	22394	28708	3059	4703	5396	13142	107
Toplam Değişken Sermaye	51104047	51228798	7819028	18530160	20953999	24683603	1934165
%	73,8	81,9	58	57,7	75	53	46,2
Toplam sermaye	69290527	62543598	13478228	32102160	27950009	46545803	4183445
%	27,1	24,4	5,3	12,5	10,9	18,2	1,6

Kaynak: Saha Çalışması, Duhok, 2019

Şekil 5 analizi Özel fonların değişken oranları küçük sanayi kuruluşları, sermaye bileşenleri iki bölüme ayrılabilir. Birincisi: Sabit sermayenin unsurlarını kapsamaktadır.

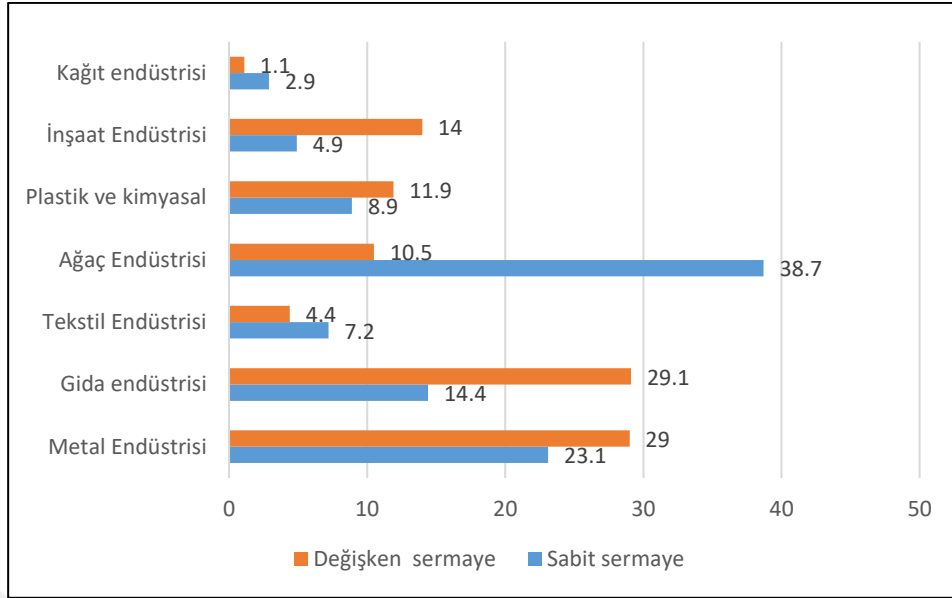
Bu bölüm küçük sanayilerde kullanılan toplam sermayenin (% 31,2) 'sini, İkinci bölüm, hem hammadde hem de emek maaşının değerini içeren değişken sermayedir, Akaryakıt, elektrik, Altesi paketlenme, vergi ve sigorta gibi ulaşım, su ve makine ve ekipmanları maliyetlerinin bakım ve bölümünde (% 68,8) elde edilmiştir.

Şekil 5. Dohuk ilindeki küçük sanayi sermayelerinin orantılı dağılımı (kaynak: Tablo 11)

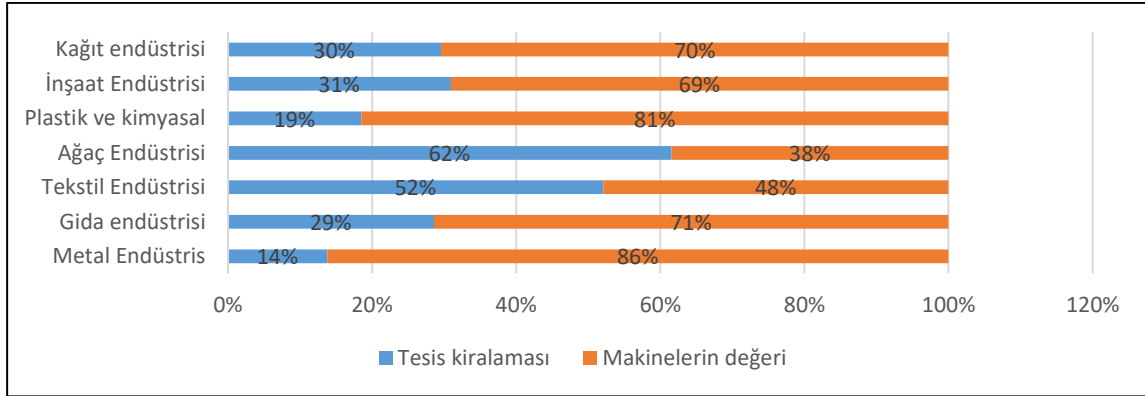
Şekil 6 analizi Sabit sermaye oranı, bu sektörün toplam sermayesinin bir yüzdesi (% 53,8) ile kâğıt ve matbaacılık sektörlerinde en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bunun nedeni, bu tür endüstrilerde değişen sermayenin düşük değerinden, özellikle emek ücretlerinden kaynaklanmaktadır. Bu endüstriler diğer endüstrilere kıyasla daha az emek kullanır, İnşaat sektörü toplam sermayesinin % 47'sine ulaştı. Bunun nedeni, ağır makine gerektirdiği için inşaat endüstrilerinde kullanılan makine ve ekipmanların yüksek değeridir. Oysa gıda endüstrileri (% 18,1) ile son sırada yer almakta ve bu, özellikle hammadde değeri açısından bu endüstrilerdeki yüksek değişken sermayeden kaynaklanmaktadır.

Değişken sermaye yüzdesi, bu endüstrilerde kullanılan yüksek hammadde değerlerinden dolayı, sırasıyla bu endüstrilerin toplam sermayesinin (% 81,9) ve (% 75) 'ini oluşturan gıda, plastik ve kimya endüstrilerinde en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu oran, kâğıt ve baskı sanayi en düşük düzeyde olmuştur.

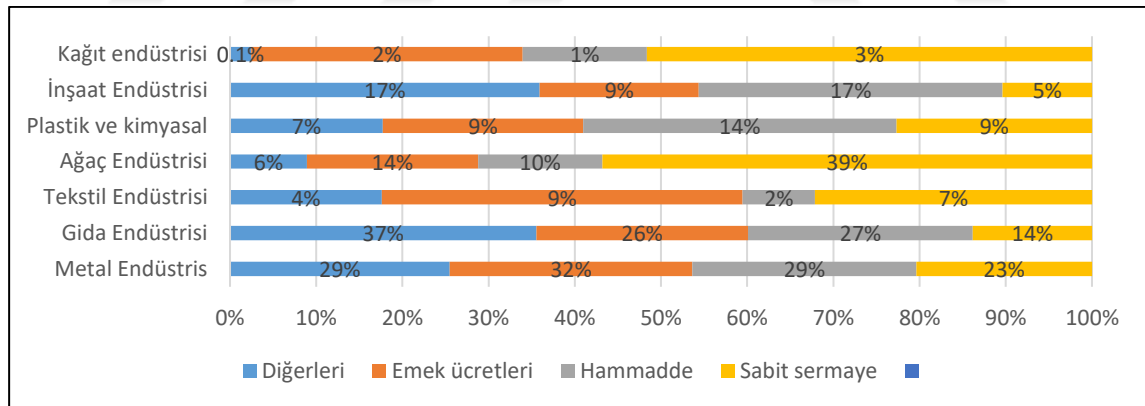
Şekil 6. Duhok ilindeki küçük sanayi sermayesinin sanayi sektörlerine orantılı dağılımı (kaynak: Tablo 11)

Şekil 7 analizi Sabit sermaye bileşenleri düzeyinde, makine bileşeninin önemine dikkat çekiyoruz. Toplam sabit sermayenin % 82,8'ini oluşturmuştur. Bu oran inşaat sektöründe en yüksek seviyesine ulaştı. Toplam sabit sermayesinin % 94,5'ini oluştururken. Bu yüzde tekstil sektörlerinde en düşük seviyesine ulaştı. Toplam sabit sermayesinin (%47,9) kısmını oluşturmaktadır. Bu, çoğunlukla küçük dikiş makineleri olan bu sektörlerde kullanılan makinelerin basitliğinden kaynaklanmaktadır. Değişken sermayenin kelime ögesi seviyelerine gelince, hammadde elementinin ve emek ücretlerinin önemine dikkat çekilmiştir. Sanayide kullanılan değişken sermayenin büyük kısmını hesaba kattıklarında, Sanayide kullanılan toplam değişken sermayenin% 61,5 ve% 31,5'ine ulaşmıştır. Plastik ve kimya endüstrilerinde hammadde sermayesi oranının, bu sanayilerde kullanılan toplam sermayenin% 55,4'üne ulaştığı belirtilmektedir. Bu endüstri türünde kullanılan yüksek hammadde fiyatlarından kaynaklanmaktadır. Emek ücretlerine tahsis edilen sermaye yüzdesi yüksek olsa da (% 38,7) bunun nedeni iş tecrübesi gerektiren sektörlerden biri olmasıdır. Sonuç olarak, işçi ücretleri daha yüksektir. Değişken sermayenin diğer bileşenlerinin yüzdesi düşüktür. Kolektif olarak sanayilerde kullanılan toplam değişken sermayenin% 7'sini oluşturmaktadır.

Şekil 7. Duhok Valiliği'ndeki küçük endüstrilerde kullanılan sabit sermayenin göreceli dağılımı (kaynak: Tablo 11)

Şekil 8 analizi Küçük sanayilerde kullanılan toplam sermaye ise (256.09) milyon Irak dinarı olarak gerçekleşmiştir. Her bir sektörün toplam sermayeye katkısının yüzdesinin birkaç düşünceye göre değiştiği kaydedilmiştir. Aşağıdakiler dâhil, sanayi sayısı, tesisin kirasının değeri, kullanılan makinelerin değeri, sanayide kullanılan hammadde miktarı ve işçi ücretleri, Enerji, su, ulaştırma vb. Çeşitli hizmetlere olan ihtiyaç miktarına ek olarak, en yüksek yüzdeye metalürji endüstrileri (% 27,1), kâğıt ve baskı sektörlerinin en düşük katkısı (% 1,6) olmuştur.

Şekil 8. Duhok ilindeki küçük endüstrilerde kullanılan değişken sermayenin göreceli dağılımı (kaynak: Tablo 11)

3.6. İşgücü

Miktar ve deneyim açısından işçiliğin sanayi sektörün belli bir yerde yerleşmesini etkileyen büyük bir önemi vardır. Miktardan kast; belli sanayi alanlarında yetecek kadar işçi bulunması, deneyim ise; diğer sanayilerin işle ilgili ihtiyaç duyacağı deneyim ve teknik seviyedir (Watts H, 1987, sayfa 93).

Çalışma alanındaki nüfus hacmi ve yaş yapısı; var olan sanayiler için işçi temini konusunda büyük rol oynamaktadır. Ekonomik anlamda "Faal" (ekonomi faaliyetlerde bulunan, bir ürünle veya bir hizmetle bağlantılı olarak iş yapan herkes) olarak nitelendirilen çalışan ve çalışabilecek ile ekonomik açıdan "Faal" olmayan (çocuklar, yaşlılar ve işte çalışamayacak veya kendi kendine hayatını idame ettiremeyecek ve işgücü çerçevesi dışında kalan kimseler) nüfusun kapasitesini aydınlığa çıkaran nüfusun ekonomik yapısı incelenmesi büyük bir önemi vardır. Ayrıca bu çalışma farklı faaliyetlerdeki nüfusun dağılımını göstermeye de yarar sağlamaktadır (Abdulahfaff, 2005, sayfa 103). İlin; kolayca işçi teminine katkıda bulunacak iş gücüne sahiptir. İlin nüfusu 1.490.072 olup % 51'i erkek ve % 49'u kadındır. Suriye'den gelen göçmenlerin sayısı 100.000 göçmen olup Semil İlçesine yerleşmişler. Gençlerde işsizlik oranı % 6,5'tur.

Tablo 12'ün analizi yapıldığında aşağıda yazılan durum ortaya çıkmaktadır. İlin toplam nüfusundaki 15 yaş altında olan çocukların oranı %41,40 olup bu kesin teorik olarak üretici bir kesim değildir. 15-64 yaş arasındaki genç kesini üretici bir kesim ve işçi kesimi kapsamında (Ekonomik olarak faal) olarak nitelendirilir. Bu kesim; birinci ve üçüncü kesimin geçimini sağlamaktadır. Bu oran; ilin toplam nüfusun %56,35'üne tekabül etmektedir. İlin toplam nüfusuna göre yaşlı nüfusun (65 yaş ve üstü) oranı %3,24'tür. Bu kesim; küçük yaştaki çocuklar kesimi gibi üretici bir kesim değildir.

Tablo 12. 2012 yılında Duhok ilinde nüfusun yaş ve cinsiyet yapısı

Yaş	Erkekler	Kadınlar	Her iki cinsiyet
5'ten az	6,98	6,50	13,49
5-10	7,19	6,58	13,76
10-15	6,88	6,28	13,16
15-20	5,38	4,96	10,34
20-25	5,39	5,11	10,49
25-30	4,95	4,83	9,78
30-35	3,54	3,68	7,22
35-40	2,89	2,92	5,82
40-45	2,30	1,97	4,28
45-50	1,27	1,36	2,63
50-55	0,70	1,07	1,77
55-60	1,24	1,26	2,51
60-65	0,75	0,76	1,51
65'ten büyük	1,53	1,71	3,24
Toplam	51	6,50	13,49

Kaynak: Vezare Tehtit Duhok, 2013

Tablo 13 ve Şekil 9 ile Şekil 10 analizinden yola çıkarak alttaki analizler elde edilebilir. Çalışma bölgesindeki yapılan işçilik çalışması sonucunda işçileri (%100'ü) bölgedeki 5 kazadan geldikleri görülmektedir. Bu kazalar (Semil, Şeyhan, Akra; Amadiye

ve Berderaş). Bunun sebebi ise bu bölgelerdeki işin az olması, bölge yönetimin yeterince ilgilenmediği, bölgedeki yatırımların az olması ve (Akra, Berderaş ve Şeyhan bölgeleri için) bu bölgelerin kuzey bölgesini yönetimi ile Bağdat merkezi hükümeti arasındaki; Duhok'a yoksa musul'a mı katılsın ihtilafı olan bölgelerdir. Amadiye kazasındaki işçilerin sayısı ise kendi sanayi yatırımlarına dahi yetmemektedir.

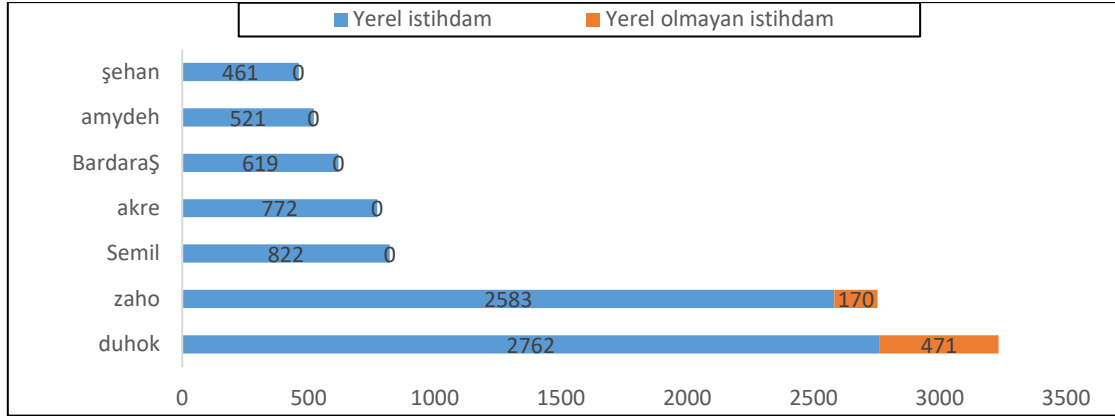
Bölgede; gelen işçiler çekici iki yer bulunmaktadır, Duhok ve Zaho. Bunun sebebi ise Duhok'un merkezi bir yer olması ve nüfusun ağırlıklı olarak burada yerleşmelerine bağlıdır. Sanayinin bu bölgede yerleşmesine ve kalkınmasına yol açan etkenler ise; bir yandan bölgedeki insanların gıda, tekstil ve giyim benzeri ihtiyaçların giderilmesi, bir diğer yandan ise bölgedeki inşaat, metal ve plastik gibi sanayilerin ilişkili olduğu toplu konutların inşaatındaki gelişme. Zaho'nun coğrafik bölgesi ise; hem Irak, il, Türkiye ve Avrupa arasındaki sınır ve ticari kara kapısı olduğundan hem de maddelerin %98'ini teşkil eden ithal edilen hammaddelere en yakın olduğundan bölgedeki sanayi alanların genişlemesinde rol oynamıştır.

Duhok'a gelen işçi sayısı 471 işçi olup kazadaki toplam işçi sayısına oranla işçiliğin %14,6'sını teşkil etmektedir. bu oranın dağılımı şöyledir: Semil'den gelen işçi sayısı 321 işçi olup %68,2 oranına sahip, Şeyhan'dan gelen işçi sayısı 100 işçi olup %21,2 oranına sahip, Nineve'den gelen işçi sayısı ise 50 işçidir. Bu bölgelerden işçi gelmesinin nedeni; oturdukları yerlere yakın olmasına bağlıdır.

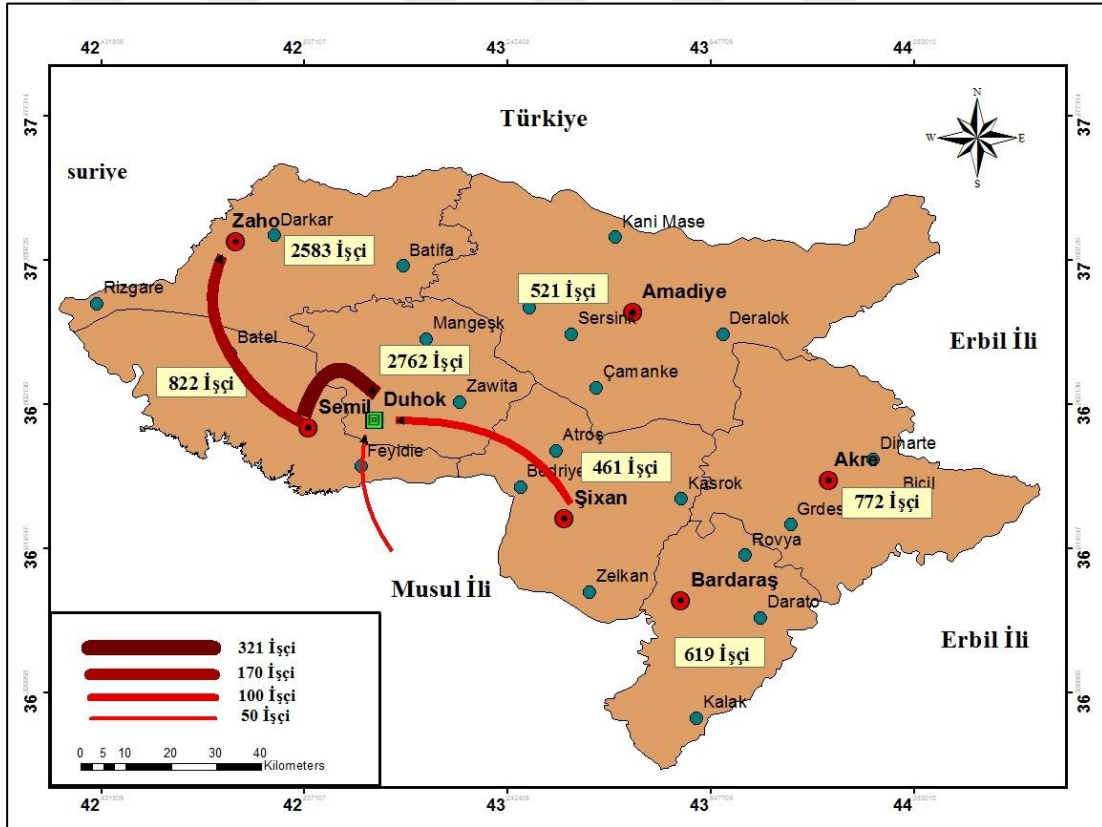
Duhok'a gelen işçilerin çoğu Semil kazasından gelmelerin nedeni ise kazda Suriyeli mültecilerin barındığı kampın bulunmasından dolayıdır. Oradaki işçiler; kaldıkları mülteci kampların Duhok'a yakın olmasından ve düşük ücretli ulaşım araçların olmasından dolayı kendileri için Duhok'ta iyi bir çalışma fırsatı doğmuştur.

Tablo 13. Örneklem alanına göre Duhok ilindeki küçük sanayilerde çalışan işçilerin ilçelere göre dağılımı

İlçeler	Yerel istihdam		Göçmen işçiler		Toplam İstihdam	%
	Sayı	%	Sayı	%		
Duhok	2762	85,4	471	14,6	3233	35,2
Zaho	2583	93,8	170	6,2	2753	30
Semil	822	100	-	-	822	9
Akre	772	100	-	-	772	8,4
Bardaraş	619	100	-	-	619	6,7
Amydeh	521	100	-	-	521	5,7
Şehan	461	100	-	-	461	5
Toplam	8540	93	640	7	9181	100

Şekil 9. Duhok ili ilçelerine göre yerli ve yabancı işçi sayılarının nispi dağılımı (kaynak: Tablo,13)

Şekil 10. Duhok ilindeki Küçük sanayi çalışanlarının yönü (kaynak: Tablo 13)

3.7. Sanayi Mevkilerin Seçmenin Etkenleri

Sanayi mevkilerinden kast; sanayinin bulunduğu alan veya bölgedir. Sanayinin yeri ise; sanayi işletmenin yer aldığı veya kapladığı alandır. Şahsi itibarlar; küçük sanayi işletmelerin dağılımında önemli rol oynamaktadır. Çalışma alanındaki bu tür işletmeler

maddi kazanç sağlamayı hedeflemektedir. Bu durumda yatırımcılar işletmelerini en düşük maliyet ve en yüksek kar sağlayacak alana yerleştirecekler (Jarrett H., 1997, 114). Ayrıca şahsi itibarlar işletme sahibine; maddi gelir gözetmeksizin olmak üzere içi rahat olursa "Psikolojik gelir" sağlar (Mahmut sayıf , 1990: 239). Şahsi itibarlar; pazara yakın olmak, sanayi bir topluluk olması, kiraların düşük olması, hükümetin politikası, arsanın mülkiyeti, taşımacılık yollarına yakın olması, yatırımcının konakladığı yere yakın olması, işçilerin bulunması, işçiliğin ucuz olması, hammaddeye ve etkili güçlere yakın olmasından ibarettir.

Tablo 14 ile Şekil 11 analizi yapılmasıyla sıradaki elde edilir: İşletmecilerin sanayi işletmelerin yerlerini seçerken en önemli faktör piyasaya yakın olmaktır. Bu gerekçe; diğer analize göre %31 oranında öne çıkmaktadır. En son sırada ise arazinin mülkiyeti. Gıda işletmeleri için en önemli etken piyasaya yakın olmak olup yapılan örnekleme incelemede bu etkenin oranı diğer etkenlere göre %85 oranına sahiptir. Bu da gıda sanayisi ile piyasa arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Bunun sebebi ise tüketiciyle direkt bağlantılı olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle de gıda sanayilerin çoğu; meskûn mahalleler arasında faaliyet gösteren ekmek ve ekmek ürünleri üreten sanayi işletmeler. Buna ilave olarak gıda sanayisinin ürünleri; üretiminin ardında kısa sürede bozulduğu, uzun mesafeye giden taşımacılığı kaldıramadığından dolayı piyasaya yakın olması gerekmektedir.

Ayrıca yatırımcılar; tekstil, giyim, deri, plastik ve kimyevi sanayi işletmesinin yerinin seçmenin en etken nedeni ise piyasaya yakın olduğu yönünde düşünürler. Bu etkenin oranı sırayla %52 ve %30 olarak tespit edilmiştir. Bunun sebebi ise bu tür sanayilerin her zaman tüketiciye yakın olması ve değişken zevklerin isteklerini sürekli yerine getirmesine ihtiyaç duymaktadır.

Ahşap ve mobilya sanayisinin işletme yerin seçilmesi ile ilgili önemli etkenlerden biri de kiraların düşük olmasıdır. Bu etkenin oranı %43'tür. Bunun nedeni ise; genel anlamda tüm el işi sanayileri ve özel olarak ahşap sanayisi kiraların düşük olduğu binaları kiralamaya özen göstermesidir. Gerekçesi ise bu alanlarda yatırım yapılan sermayenin zayıf olmasından kaynaklanmaktadır. İnşaat sanayilerin yerlerinin seçilmesi konusunda en büyük etken hükümetin politikası olup bu etkenin oranı %66. Bunun nedeni ise B grubundan çevre kirleticisi sanayiler olmasından kaynaklanmaktadır. Onun için hükümet; bu işletmeler için meskûn alanlardan uzakta yerler tahsis etmektedir.

Demircilik, hizmet ve tamir hizmetleri ise bu sanayilerin yerlerin seçme nedeni organize sanayi olmasına bağlıdır. Bu etkenin oranı sırayla %70 ve %30'dur. Bunun gerekçesi ise; bu sanayilerin şehirdeki farklı organize sanayilerine yerleşmelerine bağlıdır.

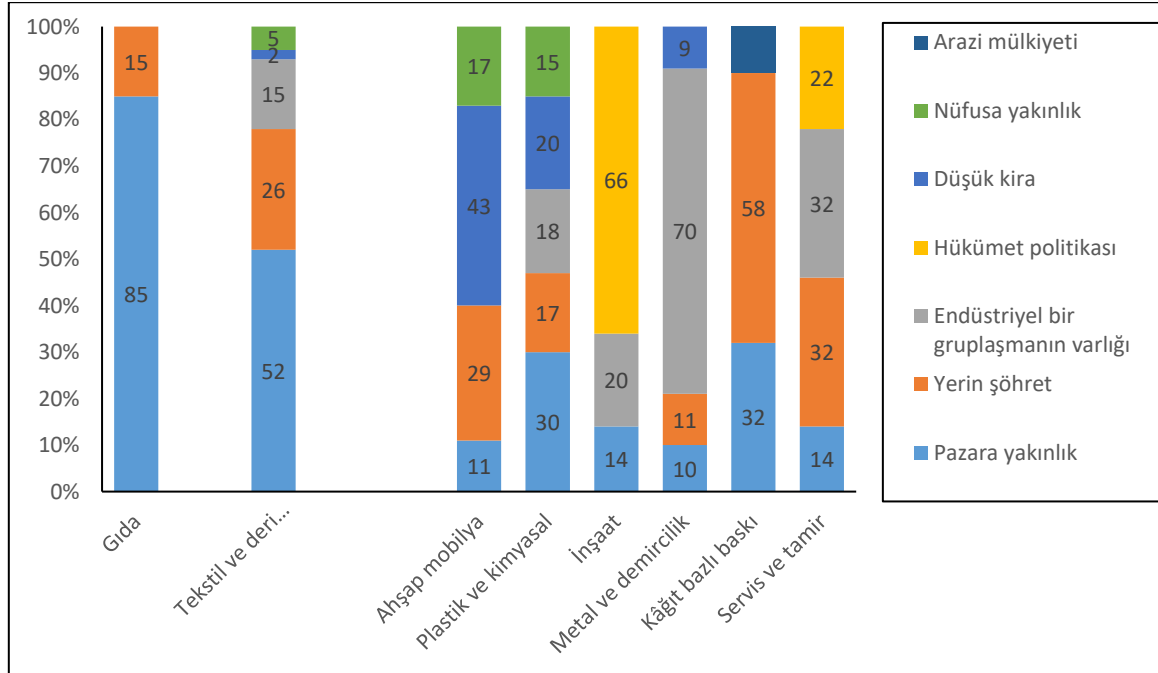
Ayrıca her bir organize sitesinin yeni sanayileri çekmek için kendince piyasası ve miktatı gücüne sahiptir. Bunun sonucu olarak merkezi piyasa; fabrika sahipleri, nakliye mesafesini azaltarak diğer fabrikalara yakın olurlar.

En son da kâğıt ve basım sanayisini işletme yerinin seçmenin en büyük etkeni "yerin önemi" olup bu etkenin oranı %58'dir.

Tablo 14. 2013 yılında Duhok ilindeki küçük sanayi kuruluşları için işyeri seçmenin en önemli nedenlerinin göreceli dağılımı

	Sebep	Pazara yakınlık	Yerin şöhret	Sanayi bir gruplaşmanın varlığı	Hükümet politikası	Düşük kira	Nüfusa yakınlık	Arazi mülkiyeti
Endüstri Türü	Gıda	85	15	0	0	0	0	0
	Tekstil ve deri kıyafetleri	52	26	15	0	2	5	0
	Ahşap mobilya	11	29	0	0	43	17	0
	Plastik ve kimyasal	30	17	18	0	20	15	0
	İnşaat	14	0	20	66	0	0	0
	Metal ve demircilik	10	11	70	0	9	0	10
	Kâğıt bazlı baskı	32	58	0	0	0	0	0
	Servis ve tamir	14	32	32	22	0	0	1,25
	Toptan	31	23,5	19,4	11	9,3	4,6	1,25

Kaynak : Vezare Tehtıt,, Duhok 2013

Şekil 11. 2013 yılında Duhok ilindeki Küçük sanayi kuruluşları için örnek alan seçmenin en önemli nedenlerinin göreceli dağılımı (kaynak: Tablo14)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DUHOK İLİNDE KÜÇÜK SANAYİNİN DAĞILIŞI

4.1. İlçelere Göre Küçük Sanayilerin Dağılımı

Coğrafi dağılıma göre Duhok kentinde doğal ve beşeri faktörlerin sonucu olarak ortaya çıkan ve hâlihazırda bulunan endüstriyel tesislerinin mekânsal yayılımını ifade eder bu başlık kapsamında, öncelikle beşeri faktörler endüstriyel faaliyetin kaynağı, gelişim ve mekânsal dağılımından sorumlu olduğu söylenebilir. Doğal faktörler çalışma alanında neredeyse sınırlı etkiye sahiptir. Kentin planlama politikası ile ilgili olarak, çeşitli aşamalar ve kamu yararının gereklerine göre, yukarıda adı geçen endüstrinin kuruluş faktörleri ile ilişkisine ek olarak, aşağıdaki Tablo 15'te Dohuk Şehri'nin ilçelerindeki küçük sanayilerin coğrafi dağılımını göstermektedir.

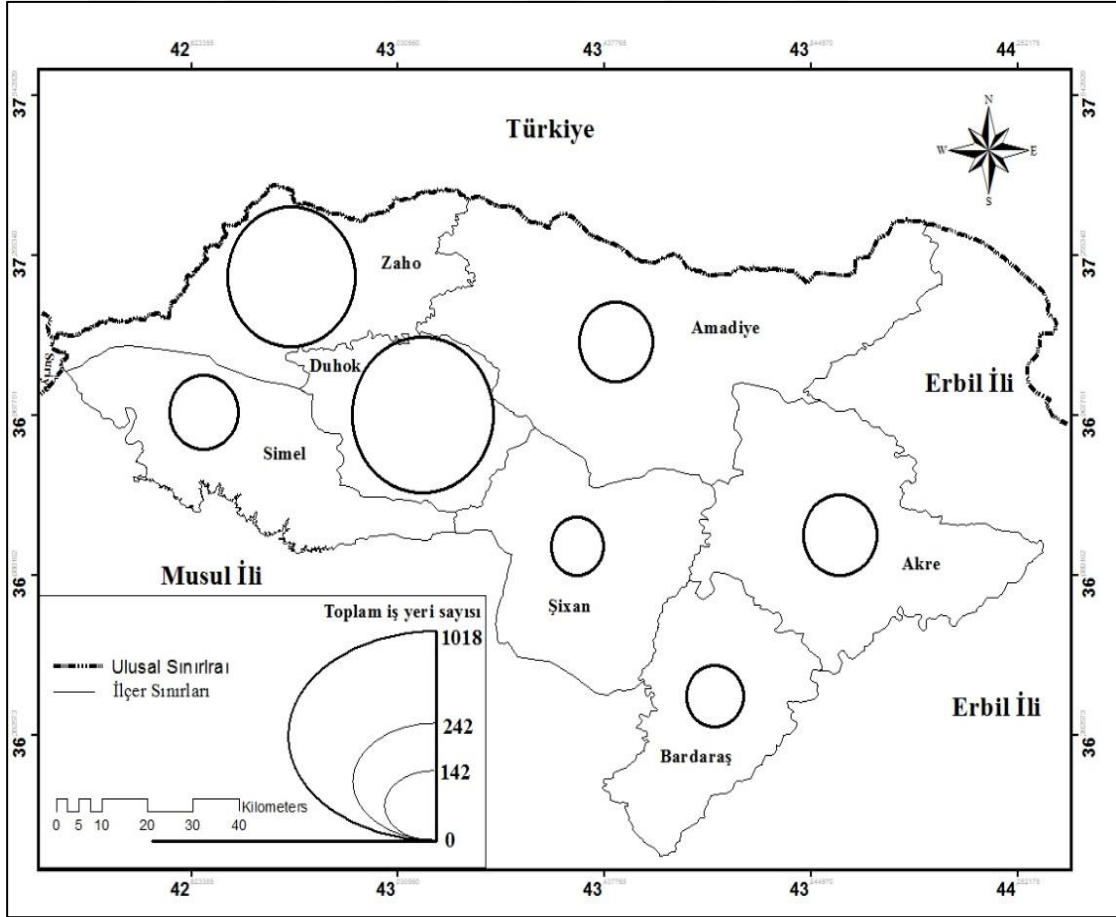
- Duhok kentinde toplam olarak 2935 sanayi bulunmaktadır bunlardan 1018 sanayi kentin merkezi'nde bulunmaktadır, bu %35 lik oran temsil eder ve diğerleri ilçelere yayılmıştır, aşağıda bulunan Tablo 15, Şekil 12 ile Şekil 13 numaralı görseller'de açıklanmıştır. Merkezdeki yoğunluk bazı faktörlere dayanmaktadır onlardan topluluğun nüfus oranı ilçelere göre daha fazla olması, öbür yandan işverenin daha çok olması, ve mevcut olan pazarlama ve tüketme yoğunluğu yüzdeyi artırmada büyük bir payı bulundurmaktadır, ve daha önemli faktörlerden biride ulaştırma kolaylığı ve daha büyük sermaye bulunmaktadır ayrıca hükümetin daha fazla merkeze önem sağlaması unutulmaması gerekmektedir.
- Zaho ilçesi %32 lik oranla ikinci sırada 945 küçük sanayi bulunmaktadır, Türkiye'ile sınır bölgesi olduğundan büyük bir önem arz etmektedir, çoğu ithal hammadelerin alışverişi kolay bir hal almıştır ayrıca Türkiye'ile geliş ve gidişler yakın olduğundan küçük sanayilerin kazanç elde etmeleri sağlanmıştır.
- Akra ilçesinde 232 sanayi'ile % 8 oranla üçüncü sırada, bunlardan 205 sanayi Amedi ilçesinde bulunmaktadır ve bu % 7 lik oran demektir, ve Bardarış bölgesinde 174 sanayi bulunmaktadır buda %6 oran sağlamaktadır.
- Son olaran Şehan bölgesi bulunmaktadır 142 sanayi mevcuttur ve faaliyet gösteren sanayiilerin %5 ini oluşturmaktadır, önemli etkenler bu bölgeyi tesir altında bırakmıştır onlardan bölgesel kuzey Irak yönetimi ile Bağdat'd yönetimi arasında bazı anlaşmazlıklar mevcuttur ki buda bölgenin hangi tarafa bağlı olduğu tartışma

konusudur öte yandan bölgenin altyapısı hizmet dışı kalması nedeni'ile bölgeye giden yollar tercih edilmektedir.

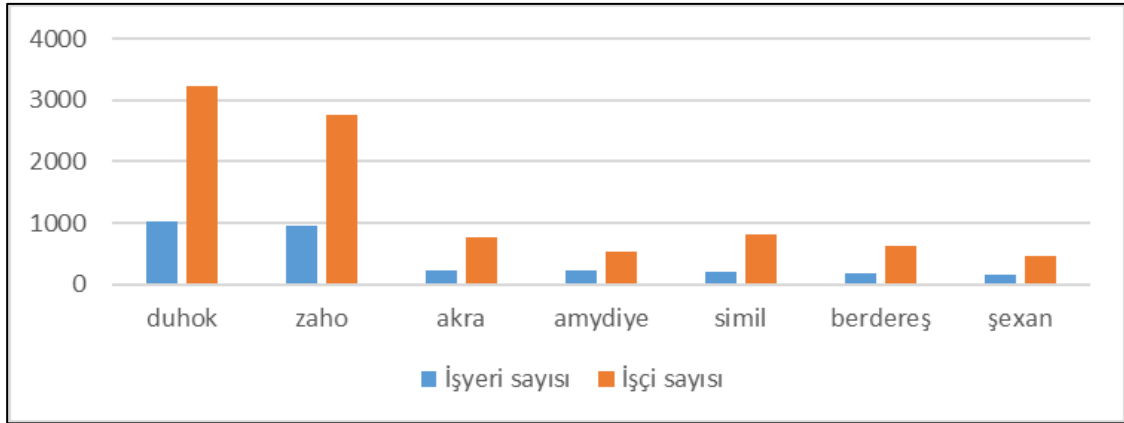
Tablo 15. 2012 yılında Duhok ilindeki küçük sanayi kuruluşlarının ve işçilerin ilçelere göre sayısal ve göreceli dağılımı

İlçeler	İşyeri sayısı	%	İşçi sayısı	%
Duhok	1018	34.7	3233	35.2
Zaho	945	32.2	2753	30
Akre	232	7.9	772	8.4
Amadiye	219	7.5	521	5.7
Semil	205	7	822	9
Bardaraş	174	5,9	619	6.7
şexan	142	4,8	461	5
Toplam	2935	100	9181	100

Kaynak: Vezare Tehtit,, Duhok 2013

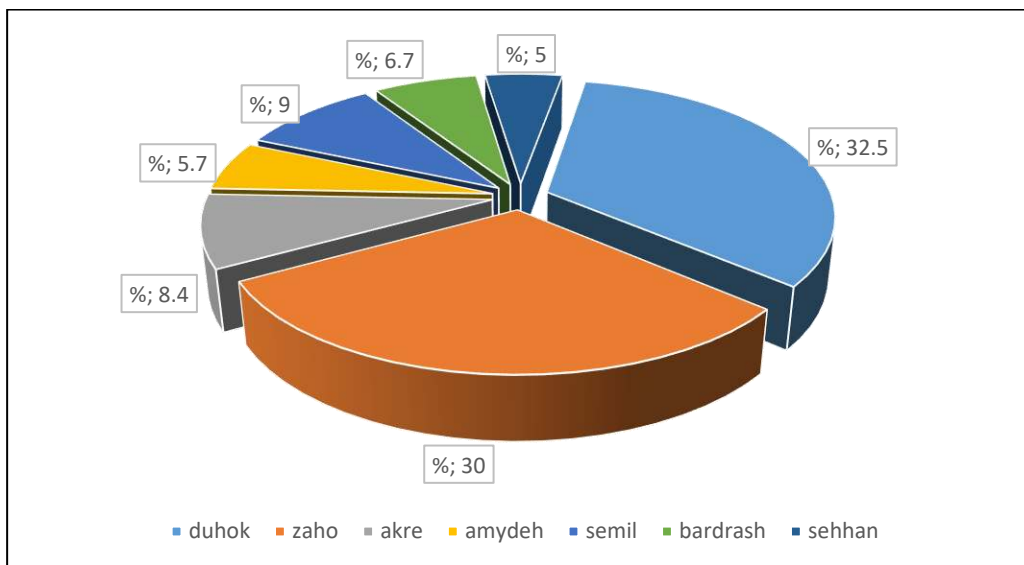

Şekil 12. 2012 yılında Duhok'taki küçük sanayi kuruluşlarının ilçelere göre dağılışı (kaynak :Tablo,15)

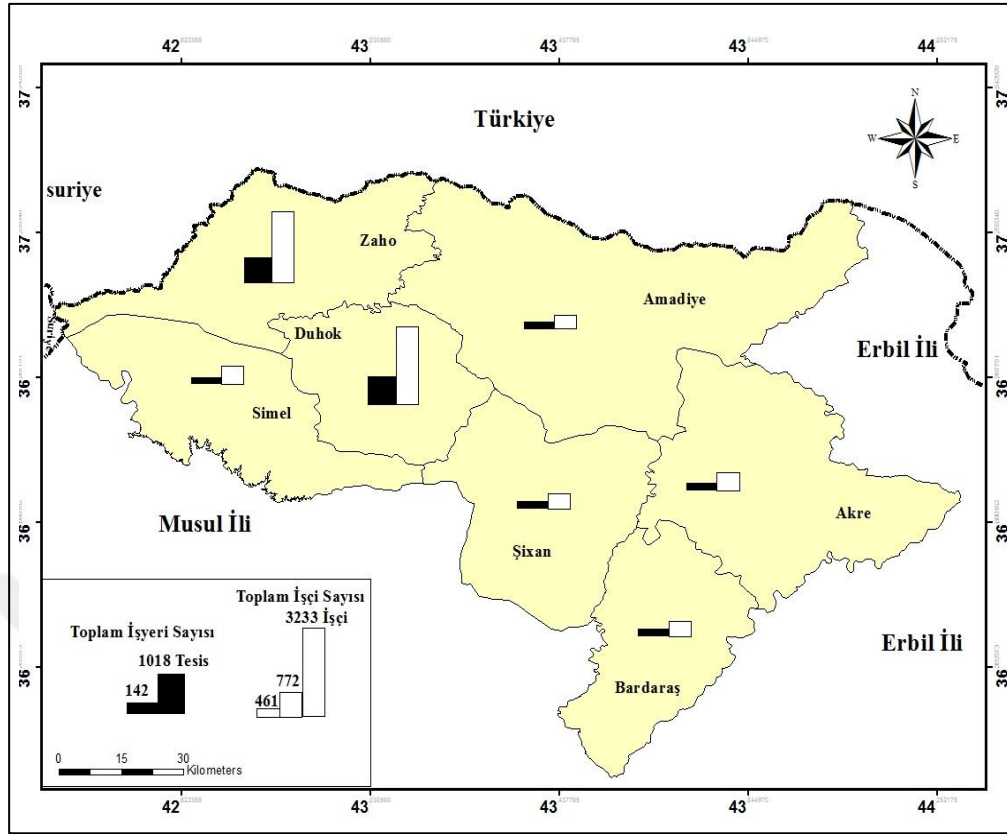

Şekil 13. 2012 yılında Duhok ilin ilçelerine göre küçük sanayi kuruluşlarının ve çalışan sayılarının dağılımı (kaynak: Tablo 15)

Duhok kenti ilk sırada olup 9181 iş imkânı sağlamıştır yansira bölgede önemli bir rol oynamaktadır (Tablo 15'nci Görselde detaylandırılmıştır). Ve Duhok kenti %35 oranında işçi barındırmaktadır. Bu üçte birden fazla demektir (Şekil 14'ncü Görselde detaylandırılmıştır) ve ardından Zaho ilçesi %30 oranla ve Simil ilçesi %9 oranla işçi barındırmaktadır. Diğer ilçelerin toplam işçi barındım yüzdeleri % 69 oranındadır. Bu bölgelerde işçiler kolay bir şekilde iş imkânı bulmaktadır. Bu bölgenin yönetimi daha fazla kolaylık sağlamıştır. Bu işçilerin yararına demektir. Bölgenin geri kalanında istihdam oranı düşerken ve Şeyhan ilçesi çalışma alanındaki küçük endüstrilerdeki toplam işçilerin son sıralamasında (% 5) yer alır. Bu, daha önce de belirtildiği gibi, bu bölgedeki fabrika sayısı diğer bölgelere kıyasla daha azdır.

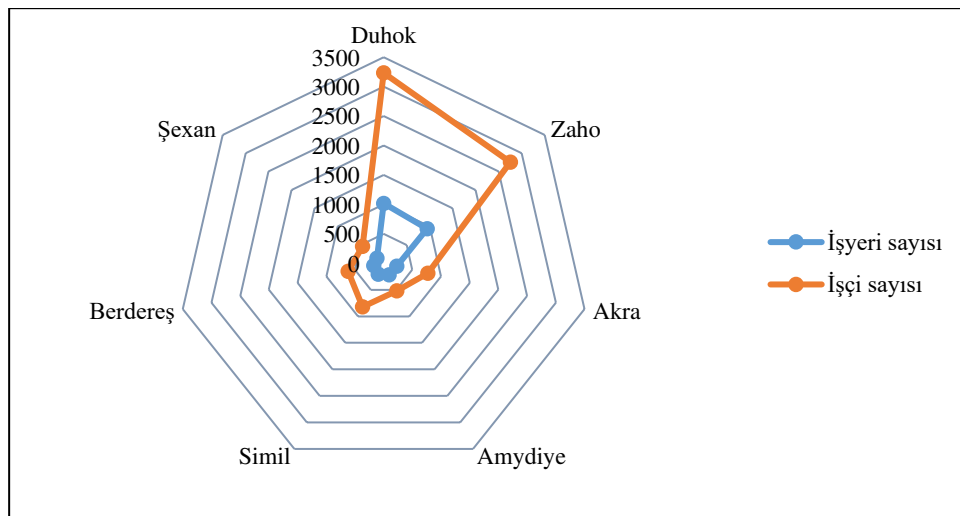

Şekil 14. 2012'de Dohuk ilindeki işçilerin ve küçük sanayilerin oransal dağılımı (kaynak: Tablo 15)

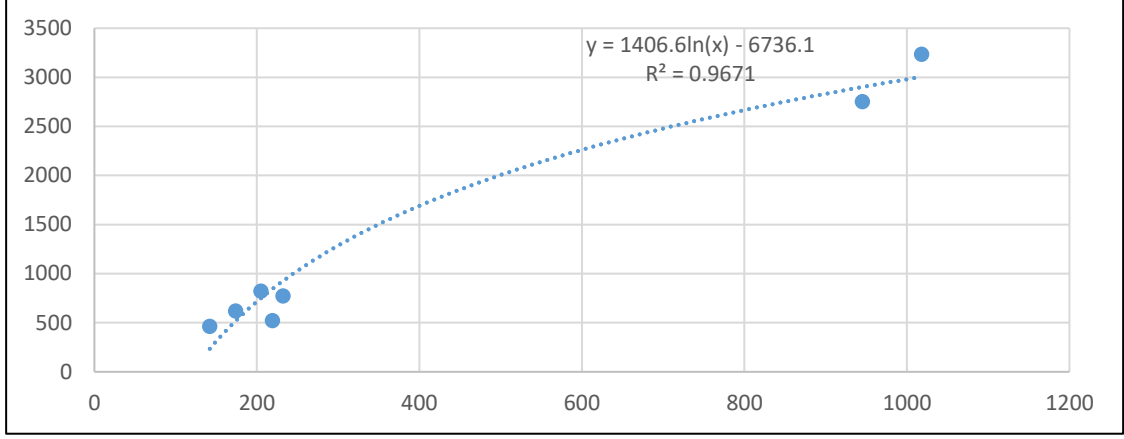

Şekil 15. 2012 yılında Küçük sanayi kuruluşlarında çalışan ve Duhok valilikteki işçi sayılarının ilçelere göre dağılışı (kaynak: Tablo 15)

İşveren ve İşçi sayıları arasında çok önemli bir ilişki vardır ve buda 0.9968 işçi sayısı olurken 0.01 işveren sayısı olur buda demektir ki işçilerin sayısı artmaktadır. Şekil 16 ile Şekil 17 görselde detaylandırılmıştır.

Şekil 16. 20120 Dohuk Valiliğindeki sanayi sayısı ile işçi sayısı arasındaki ilişki pozitif (kaynak: Tablo 15)

Şekil 17. 2012 yılında Duhok ilindeki işyeri sayısı ile işçi sayısı arasındaki ilişki (kaynak :Tablo 15)

4.2. Küçük Sanayilerin Yapısal Bileşimi

Endüstriyel yatırımları dengeli bir gelişim sağlayacak şekilde dağıtırken planlamacıya veya karar vericiye bazı objektif sonuçlara ulaşmaya çalışmaktadır (Al-Shukry, 2007:109).

Küçük sanayilerin yapısal bileşimi, mülkiyetin doğası, endüstriyel şubeler ve coğrafi dağılım (bölgesel yerleşim) dâhil olmak üzere birçok açıdan incelenebilir. Duhok'ta küçük ölçekli sanayilerin yapısal bileşimi aşağıdaki alt başlıklar dahilinde incelenmiştir.

4.2.1. Sayıya Göre Sanayi Tesisleri

Duhok kentinde sanayilerin sayısı verimlilik, sermaye büyüklüğü ve işçi sayısına göre değişmektedir. Bu sanayiler Kuzey Irak bölgesel yönetimi tarafından sınıflandırılmıştır. Bu da planlama bakanlığı tarafından sekiz türe sınıflandırılmıştır.

Gıda sanayisi

Et ve et ürünlerinin üretimi, meyve ve sebzelerin korunması, bitkisel sıvı ve katı yağların üretimi, süt ürünleri, tahıl öğütme ürünleri, unlu mamuller, çikolata ve şekerleme, alkolsüz içecekler, hayvan yemi, makarna ve bulgur yapımı, alçı ve yağmurlamadan oluşmaktadır.

Tekstil giyim ve deri sanayileri

Tekstil sanayisi, giyim eşyası, elyaf ipliği ve tekstil dokuma, sentetik elyaf ve iplikler, giysi, ayakkabı, bavul, el çantası, eyer ve konteynırlar, deri ve kürk imalatı, hazırlama ve boyamadan oluşmaktadır.

Ahşap ve Mobilya sanayileri

Marangozluk ve ev mobilyaları, inşaat ve bina için ahşap ürünler, kaplama yongaları, yonga levha, suntalar ve diğer ahşap paneller ve biçilmiş tahta üretimi içermektedir.

Plastik ve Kimya Sanayileri

Plastik ürünler, sabunlar, deterjanlar, parfümler, boyalar, cam ve cam ürünleri, seramik refakate ürünleri, ilaç, süngerler, plastik torbalar ve endüstri oksijen içermektedir.

İnşaat sanayisi

İnşaat kili ürünleri, çimento, kireç ve alçı imalatı, beton, çimento ve alçıdan üretilen ürünlerin imalatı, asfalt, önbellet ve bordür taşları, merkezi dikiş ve beton blokları içermektedir.

Metal ve Demirci Sanayileri

Bunlar arasında demir ve çelik eritme ve işçilik vardır, değerli metal sanayisi, yapısal metal ürünler, yiyecek ve içecek işleme makineleri, tekstil ve deri makineleri, ev aletleri yapımı, motorlar ve jeneratörler, elektrik dağıtım ve kontrol cihazları, tıbbi ortopedik ekipmanlar, mücevher, tanklar, metal kaplar, Metal aletler ve el aletleri, Pompalar, musluklar ve vanalar, Tarım makineleri, Başka yerde sınıflandırılmamıştır.

Kağıt ve baskı sanayileri

Endüstriler arasında kâğıt mendil, karton, baskı ve kopyalama üretimi bulunmaktadır

Servis ve onarımlar sanayileri

Araba yıkama ve yağlama, üretilen metal ürünlerin onarımı, makine onarımı, elektronik ve optik takım onarımı, elektrikli takım ve diğer takım onarımını içermektedir.

Tablo 16 analizi metal ve demircilik tesisleri ilk sırada yer alıyor, bu alanda iş yapan sanayilerin sayısı 871 ir. Bu %29.7 demektir. Kapılar, pencereler ve merdivenler üretilmektedir. Bu büyüme ve kentleşme tarafından tüketilen tank ve rezervuarlara ek olarak. Tüketici günlük ihtiyaçlarına yakından bağlı sanayiler ikinci olarak, toplam küçük sanayi alanını (536) adet hizmet ediyor, toplam küçük sanayinin % 18,3'ünü oluşturmuşlar ve daha çok şehirlerin içinde ve mahallelerinde barınıyorlar. Elektrik bakım atölyelerinde olduğu gibi bu iki tip endüstri çalışma alanındaki toplam sektörlerin yaklaşık yarısını (% 48) oluşturmaktadır.

Üçüncü ve dördüncü olarak tekstil, hazır giyim ve deri sanayileri ve gıda sanayileri gelir ve sayıları (455) ile (449) arasındadır. Bu (%15,5) ile (%15,3) oluşturmaktadır. Hazır

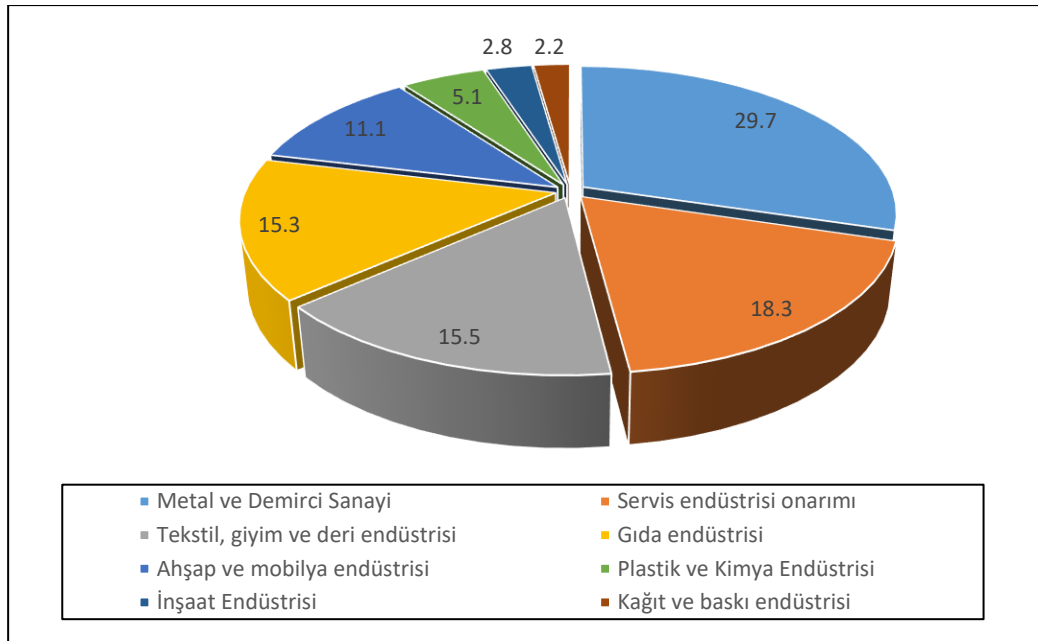
giyim ve süt fabrikalarında olduğu gibi günlük olarak ihtiyaç duyulan tüketim için aynı zamanda giysi, perde ve tekstil üretimi ve terziilik gerekmektedir. Bu tür sanayi kurmak için küçük çaplı sermaye gerekmektedir.

Ahşap ve mobilya endüstrileri beşinci sırada yer almıştır (325) adet ile küçük ölçekli işletmelerin toplam sayısının % 11,1 dir. Bunlar insanlar için (lüks ve gereksiz ihtiyaçlar) sayılır ve altıncı sırada gelir. Yedinci (150) ile (83) adet arasındadır (% 5,1) ile (% 2,8) oranında işyerleri azdır çünkü bu tür sanayiler büyük sermayeye ihtiyaç duyar. Son olarak hammadde sanayileri gelir buda (66) adet sanayi olup ve %2.2 lik yer kaplıyor Duhok kentinde ve bunlar kâğıt ve kopyalama ürünlerinden oluşmaktadır.

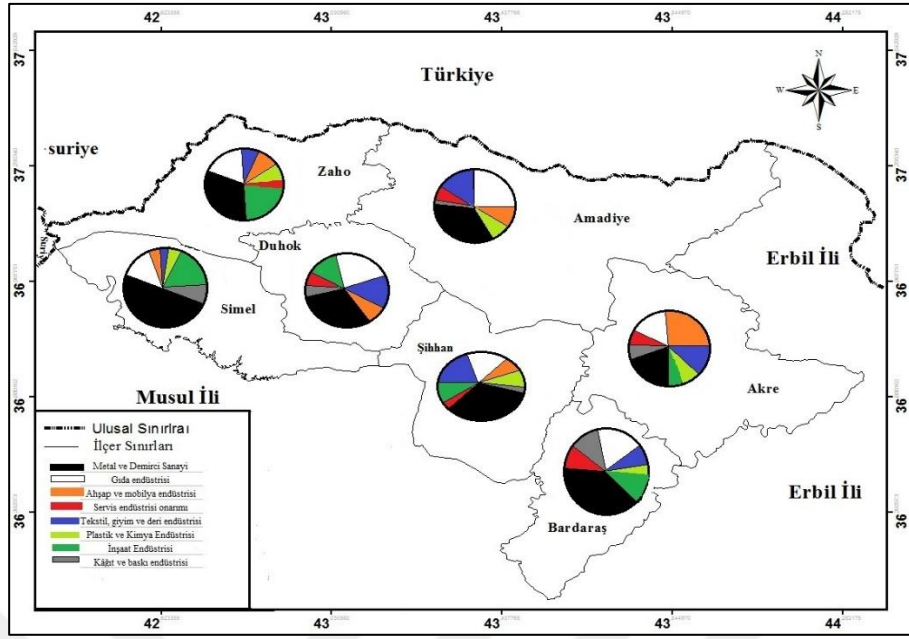
Tablo 16. 2012 yılında Duhok ilindeki küçük sanayi yapısal düzenlemesi

Sektörlerin Yapısı	İşyeri Sayısı	%
Metal ve Demirci Sanayileri	871	29,7
Servis ve Onarımı sanayileri	536	18,3
Tekstil, Giyim ve Deri Endüstrisi	455	15,5
Gıda sanayisi	449	15,3
Ahşap ve Mobilya sanayileri	325	11,1
Plastik ve Kimya sanayileri	150	5,1
İnşaat sanayisi	83	2,8
Kağıt ve Baskı sanayileri	66	2,2
Toplam	2935	100

Kaynak: Vezare Tehtıt,, Duhok 2013

Şekil 18. 2012 yılında Dohuk Valiliğindeki küçük sanayilerin endüstriyel yapıya göre kalitatif orantılı dağılımı (kaynak: Tablo 16)

Şekil 19. 2012 Yılında Küçük Sanayi Kuruluşlarının Duhok İlin İlçelerindeki Sanayi Yapısına Göre Nitel Orantılı Dağılımı (Kaynak: Tablo 16)

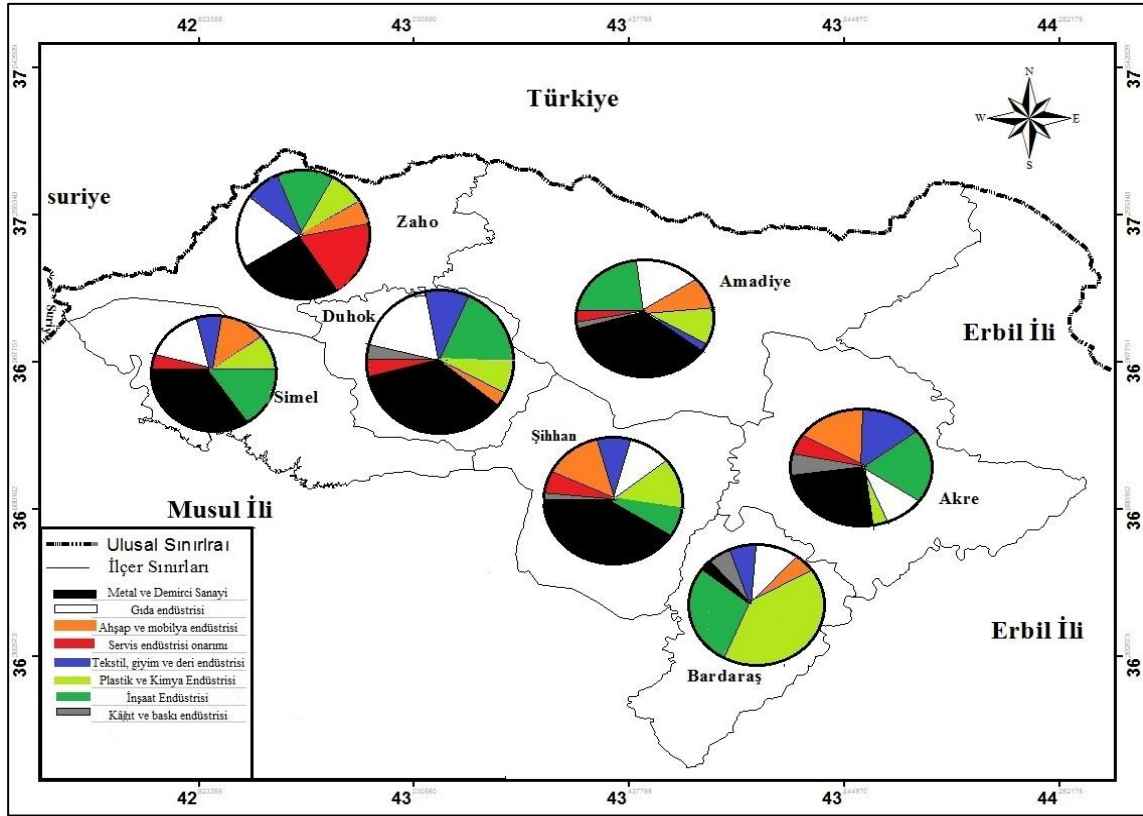
4.2.2. Çalışan Sayısına Göre

Duhok kentinde toplam olarak 9181 işçi bulunur. Bunlardan 2675 tanesi küçük sanayilerde çalışmaktadır. Bu Metal ve Demirci % 29.1 oranındadır (Tablo 17 inci görselde açıklanmıştır). Servis ve onarım sektöründe çalışanların işçi sayısı 1797 olup, bu da %19.6 oran demektir. Ayrıca tekstil sektöründe işçilerin sayısı 1245 ve %13.6 orandan oluşmaktadır. Toplam olarak bahsedilenden hariç % 62.3 oranla diğer çalışanlar gelmektedir ve son olarak kâğıt ve baskı gelir işçilerin sayısı 195 ve %13.6 orandan oluşmaktadır (Şekil 20).

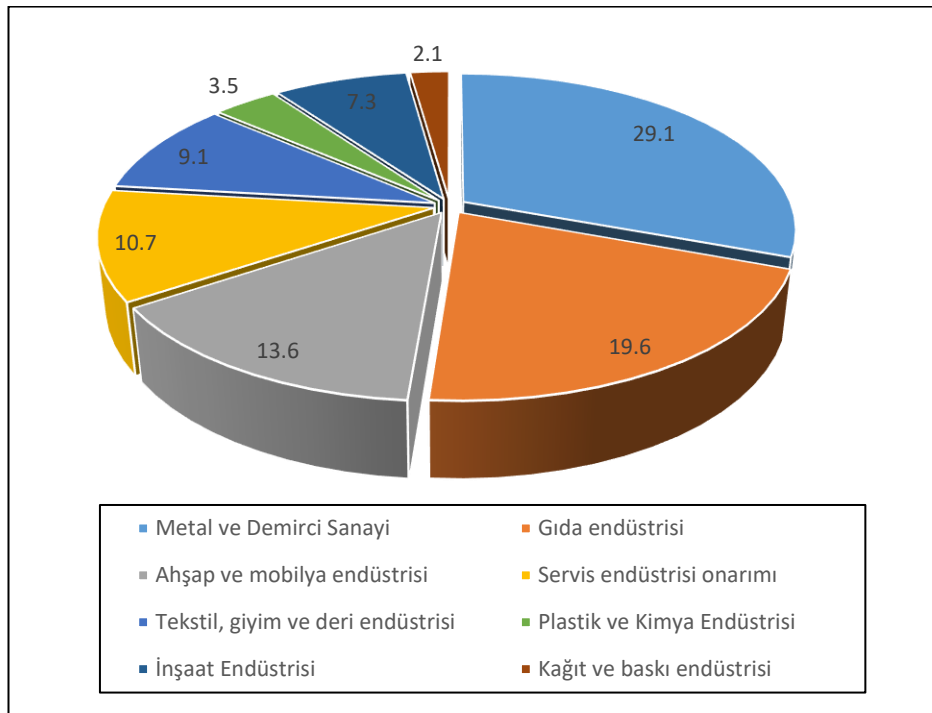
Tablo 17. 2012 yılında Duhok ilinde küçük sanayilerdeki işçi sayısının sanayinin yapısına göre dağılımı

Sektörlerin Yapısı	İşçi sayısı	%
Metal ve Demirci Sanayileri	2675	29.1
Servis ve Onarımı sanayileri	1797	19.6
Tekstil, Giyim ve Deri Endüstrisi	1245	13.6
Gıda sanayisi	977	10.7
Ahşap ve Mobilya sanayileri	838	9.1
Plastik ve Kimya sanayileri	782	3.5
İnşaat sanayisi	672	7.3
Kağıt ve Baskı sanayileri	195	2.1
Toplam	9181	100

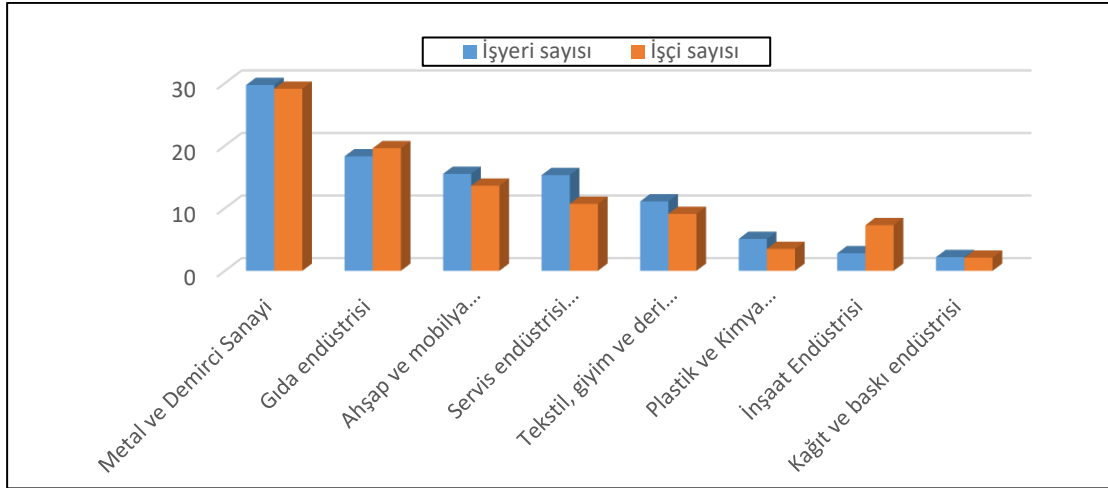
Kaynak: Vezare Tehtit, Duhok 2013

Şekil 20. Duhok ili ilçelerinde küçük sanayilerdeki işçi sayısının sanayi yapısına göre oransal dağılımı (kaynak: Tablo 17)

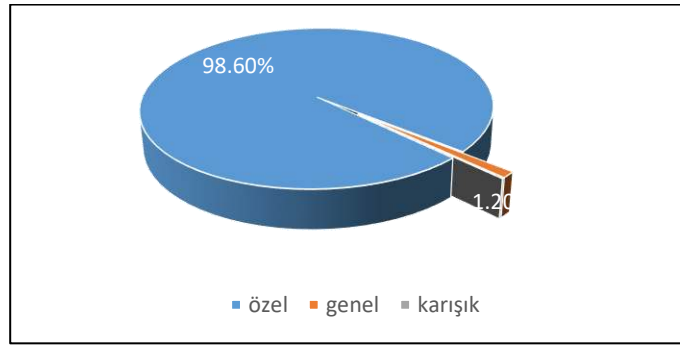
Şekil 21. Dohuk ilindeki küçük sanayilerin yapısal bileşimine göre işçi sayısının oransal dağılımı (kaynak: Tablo 16)

Şekil 22. 2012 yılında küçük sanayilerin işçi ve sanayi kuruluşu sayılarına göre oransal dağılımı (kaynak: Tablo 15, 16 ve 17)

4.2.3. Mülkiyet Standardına Göre Küçük Sanayilerin Gerçeği

Sanayi mülkiyeti üç sektörden oluşur: kamu sektörü, özel sektör ve karma sektörü. Duhok kentinde küçük sanayilerin çoğu özel sektöre dayanmaktadır. Özel sektör sanayi sayısı 2893 adet sanayiden oluşmaktadır buda %98.6 oran demektir, (28 inci görselde açıklanmıştır). Kamu sektörüne gelince sadece 36 adet sanayi kamuya aittir buda %1.2 oranı oluşturuyor. İlindeki karışık sektöre gelince, ona bağlı toplam kuruluş sayısı altıya ulaşmıştır. İlindeki toplam küçük sanayi işletmeleri (% 0,2) oluşturmuştur.

Şekil 23. 2012 yılında mülkiyet türüne göre küçük sanayinin oransal dağılımı (kaynak: Tablo,16)

4.3. Küçük Sanayilerin Kalitatif Dağılımı

4.3.1. Metal ve Demirci Sanayileri

Metal ve Demircilik sektöründe çalışan sanayilerin toplamı 871 adet olup %29 oranına sahiptir bu da en yüksek oran demektir. Ayrıca çalışanların sayısı 2675 adet olup

buda %29.1 oranı demektir. Bütün bahsedilen bu veriler küçük sanayi sektörlerinden oluşmaktadır. Bahsedilen sektör şunlardan ibarettir;

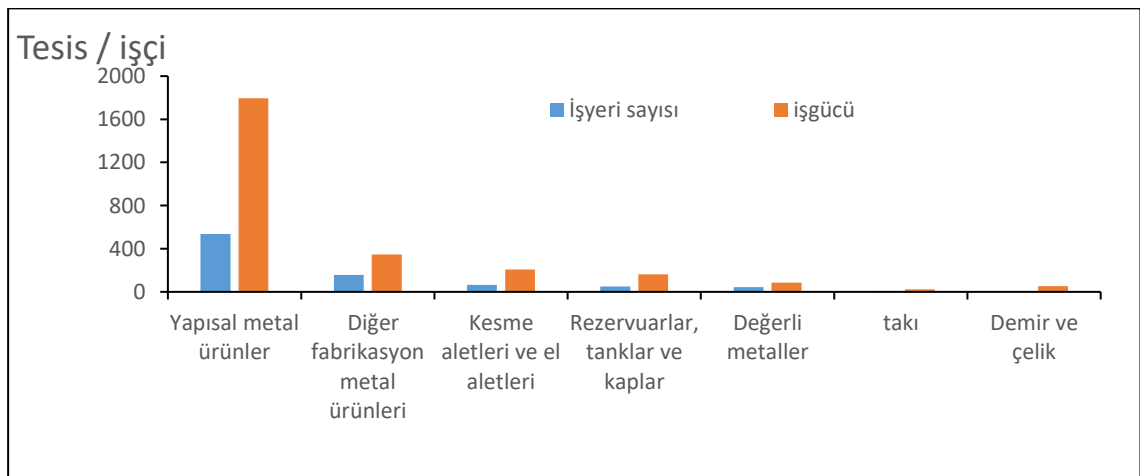
Demir-çelik endüstrisi, alet ve el aletleri, genel metal aletler, inşaatla kullanılan makineler, tanklar ve metal kaplar, taklit mücevher üretimi, değerli metaller, yapısal metal malzemeler ve son olarak metal endüstrileri (kaliteler, eritme fırınları, pompalar ve vana endüstrisi, ev aletleri) içermektedir. Yiyecek ve içecek üretimi tekstil, iplik vb. (Tablo 18).

Tablo 18 ile Şekil 24 incelendiğinde, metal ve demircilik sektöründe işyeri sayısı ve işçi sayısı bakımından ilk sırayı inşaat metal ürünleri Bu sektörde faaliyet türü gösteren toplam işyeri sayısı 538 temsil etmektedir. % 61,8 oranına sahiptir. Son sırada Demir ve çelik. Bu sektörde faaliyet türü gösteren toplam işyeri sayısı 6 temsil etmektedir. % 0,7 oranına sahiptir. İşçi sayılarına gelince, toplam işçi sayısı 1794 temsil etmektedir 67,1 oranına sahiptir.

Tablo 18. Dohuk ilindeki metal sanayisi ve demircilik işçilerinin nicel dağılımı

Endüstriyel faaliyet türü	İşyeri sayısı	%	İşgücü	%
Yapısal metal ürünler	538	61,8	1794	67,1
Diğer fabrikasyon metal ürünleri	157	18	347	13
Kesme aletleri ve el aletleri	66	7,6	208	7,8
Rezervuarlar, tanklar ve kaplar	50	5,7	162	6
Değerli metaller	45	5,2	87	3,2
Takı	9	1	23	0,9
Demir ve çelik	6	0,7	54	2
Toplam	781	100	2675	100

Kaynak: Vezare Tehtıt., Duhok 2013

Şekil 24. Duhok ilindeki Metalurji ve demircilik endüstrisi türlerinin sayısal dağılımı (kaynak: Tablo 18)

Foto 4. Metal ve Demirci Sanayileri

4.3.2. Servis Ve Onarım Endüstrisi

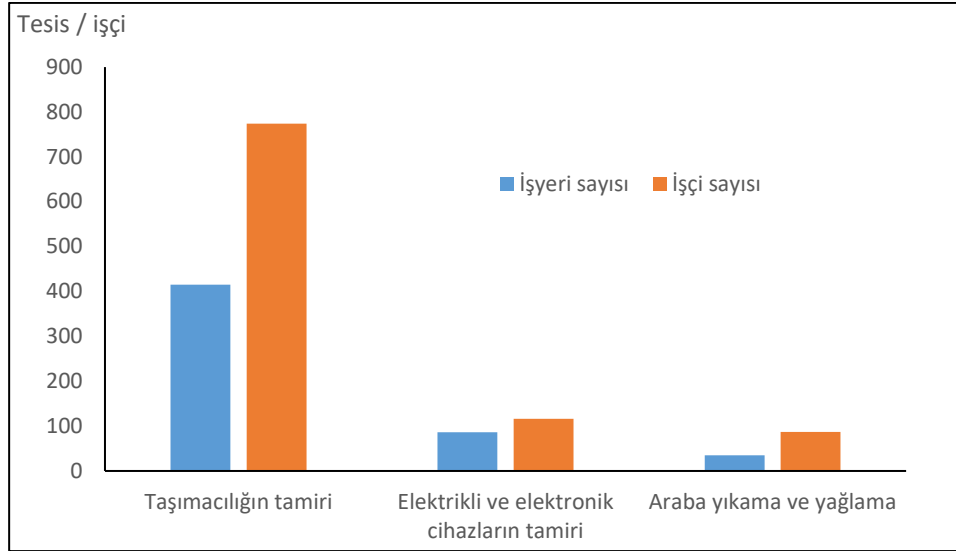
Servis Ve Onarım sektöründe toplam işyeri sayısı 563 adet olup %18,3 oranına sahiptir. Buda ikinci sırada gelir ayrıca işçi sayısı 1797 adet olup buda %19,6 oranı demektir bütün bahsedilen sektörün küçük sanayilerden oluşmaktadır

Tablo 20 ile Şekil 25 inci görsellerde belirlendiği gibi ulaşım ve araç ticareti başlı başına önemli bir rol oynamaktadır, birinci sırada araba sektörünü barındırır. Buda %77.5 tan %79.2 ye kadar bir oranı vardır ve mevcut adetlerin yansıra daha çok talep vardır. Bunların ardından elektrikli ve elektronik cihazların onarımı ikinci sıradadır, bu sektördeki toplam işçi sayısının (116) olup (% 11,9) istihdam sağlamıştır. Ardından üçüncü ve son sırada yer alan (35) işletmede araba yıkama ve yağlama, hizmet sektöründe faaliyet gösteren toplam işyerinde (% 6,5) oranına sahiptir, söz konusu sektördeki toplam işçi sayısının (87) çalışanını (% 8,9) istihdam etmiştir.

Tablo 19. Dohuk ilindeki hizmet ve onarım sanayilerinin ve çalışanlarının nicel dağılımı

Sanayi faaliyet türü	İşyeri sayısı	%	İşçi sayısı	%
Taşımacılığın tamiri	415	77,5	774	79,2
Elektrikli ve elektronik cihazların tamiri	86	16	116	11,9
Araba yıkama ve yağlama	35	6,5	87	8,9
Toplam	536	100	977	100

Kaynak: Vezare Tehtıt, Duhok 2013

Şekil 25. 2012'de Duhok ilinde servis ve onarım endüstrisi türlerinin sayısal dağılımı (kaynak: Tablo 19)

Foto 5. Servis Ve Onarım Endüstrisi

4.3.3. Tekstil, Giyim ve Deri Endüstrisi

Giyilebilen tüm kıyafetler ve bazı dekorasyon tekstil ürünlerini içine alan bir sanayidir. Tekstil sanayi, hazır giyim ve ev tekstili olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ev tekstili ev içinde kullanılan tekstil ürünlerinin üretimi ile bağlıdır. Bu ürünler perde, nevresim, her türlü örtüler ve havlu gibi ürünlerden oluşmaktadır. Hazır giyimde kullanılan tüm kıyafetler hazır bir şekilde satışı yapılmaktadır, tekstil sanayi sektörüne hitap eden birçok makine imalatı bulunmaktadır. Bunların başında; tambur ve rulo sarma makineleri,

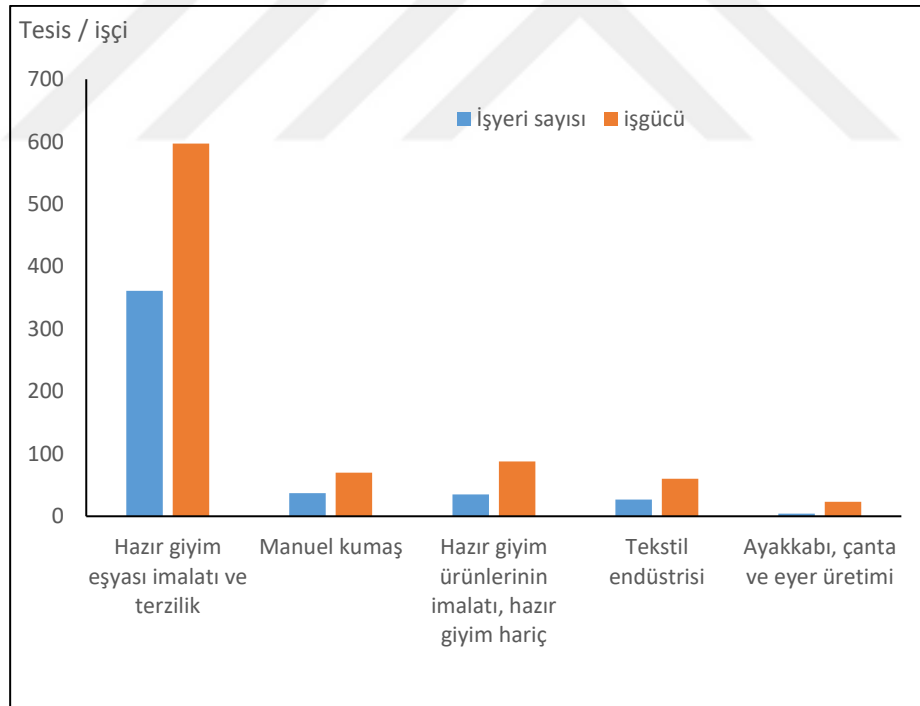
dok sarma ve rulo sarma makineleri, lazer kesim makineleri, levent sarma ve kalite kontrol makineleri gelmektedir.

Tekstil, Giyim Ve Deri sektöründe toplam işyeri sayısı 455 adet olup %15,5 oranına sahiptir. Buda üçüncü sırada gelir ayrıca işçi sayısı 1245 adet olup buda %13,6 oranı demektir bütün bahsedilen sektörün küçük sanayilerden oluşmaktadır.

Tablo 20. 2012'de duhok ilinde Tekstil, giyim ve deri endüstrilerinin ve çalışanlarının niteleyici dağılımı

Sanayi faaliyet türü	İşyeri sayısı	%	İşgücü	%
Hazır giyim eşyası imalatı ve terzilik	361	78,4	597	70,8
El dokuma kumaş	37	7,1	70	8,4
Hazır giyim ürünlerinin imalatı, hazır giyim hariç	35	7,7	88	10,9
İplik ve tekstil elyaf işleme endüstrisi	27	5,9	60	7,2
Ayakkabı, çanta ve eyer üretimi	4	0,9	23	3,7
Toplam	455	100	838	100

Kaynak: Vezare Tehtit, Duhok 2013

Şekil 26. 2012 yılında Duhok ilindeki tekstil, giyim ve deri sanayi türlerinin sayısal dağılımı (kaynak: Tablo 20)

Foto 6. Tekstil ürünleri

4.3.4. Gıda Endüstrisi

Gıda sektörü Dünyanın en büyük sanayilerinden biridir. Toplanan sebze, meyve ve tahıllar, çeşitli kaynaklardan sağlanan etler, süt, yumurta ve benzeri gıda maddeleri fabrikalarda değişik şekilde işlenmekte, ambalajlanmakta ve piyasaya arz edilmektedir. Gıda sanayisinin faaliyetleri ile gıda maddelerinin ve bunların üretimi, satılması, saklanması için kullanılan malzemenin sağlık şartlarına uygunluğu devletin denetimi altındadır.

Gıda sektöründe toplam işyeri sayısı 449 adet olup %15,3 oranına sahiptir. Buda dördüncü sırada gelir ayrıca işçi sayısı 1797 adet olup buda %10,7 oranı demektir bütün bahsedilen sektörün küçük sanayilerden oluşmaktadır.

Tablo 21'de gösterildiği gibi üretim sürecinde işgücü kullanımının sayısı, türleri ve hacmi bakımından çeşitlilik göstermektedir.

Tablo 21 ile Şekil 27 analiz edilerek, unlu mamullerin gıda endüstrisindeki en fazla sayıda işletmeye ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Toplam gıda endüstrisinin sırasıyla (% 63,9) ve (% 53,6) oranında en fazla işçi barındırır. Bunun nedeni kent sakinlerinin ekmek ürünlerine ve tahıl öğütme endüstrisine ve ürünlerinin toplam bağımlılığına olan artan talepten kaynaklanmaktadır. Çikolata ve şekerli tatlıların sırasıyla ikinci ve üçüncü sırada, (41 adet) toplam gıda endüstrisinin ilk ve (% 9,1) işletmeleri ve 369 işçi bulunmaktadır bu sektörde, İkincisi ise, bu sektörde faaliyet gösteren toplam işyerlerinin (% 8,7) oranında (39) işletmeyi elde tutmuşlardır. Bu sektördeki toplam çalışanların (% 8,7) oranında (156

adet) yıl istihdam ederken, bu sektördeki diğer üretim faaliyetlerinde toplamda (% 18,2) ve (% 17,2) olduğu için sanayi işletmelerinin sayısı azalmıştır.

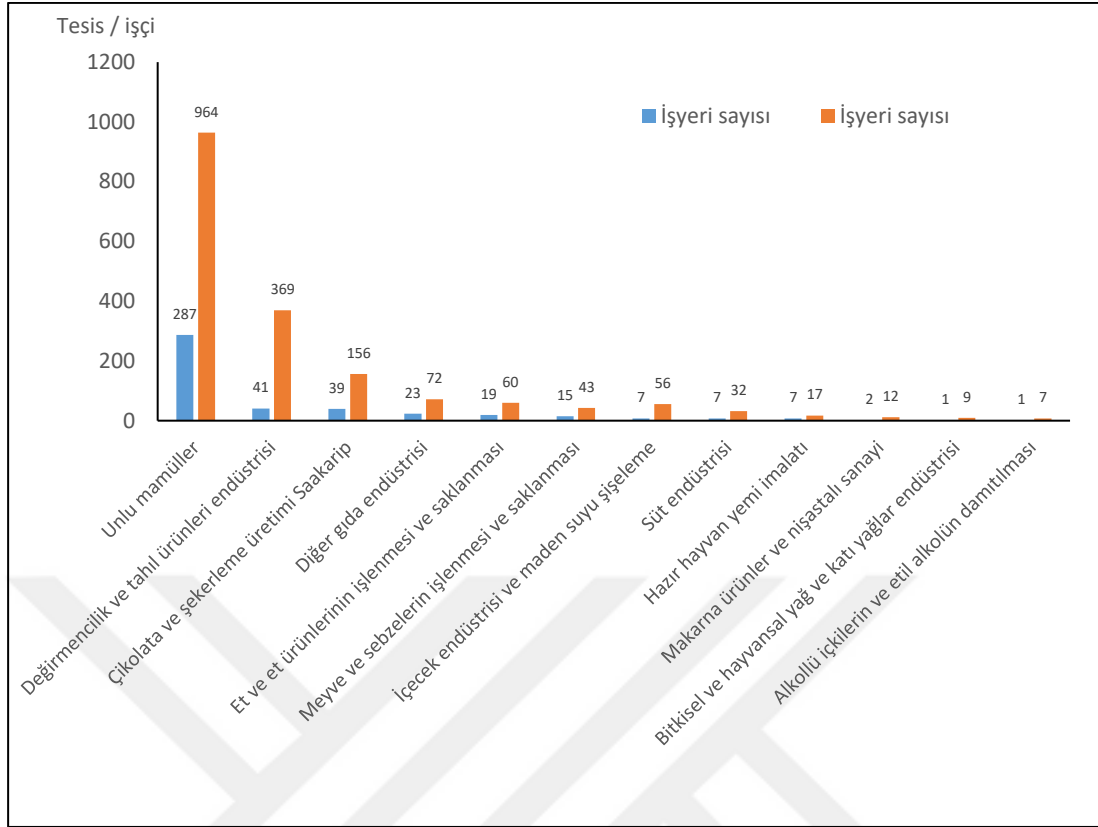
Tablo 21. Dohuk ilindeki gıda sanayilerinin ve çalışanlarının niteliksel dağılımı

Sanayi faaliyet türü	İşyeri sayısı	%	İşgücü	%
Unlu mamüller	287	63,9	964	53,7
Tahıl değirmenciliği endüstrisi ve ürünleri	41	9.1	369	20.5
Çikolata ve şekerli tatlıların imalatı	39	8.7	156	8.7
Diğer gıda endüstrisi	23	5.1	72	4.0
Et ve et ürünlerinin işlenmesi ve saklanması	19	4.2	60	3.3
Meyve ve sebzelerin işlenmesi ve saklanması	15	3.4	43	2.4
İçecek endüstrisi ve maden suyu şişeleme	7	1.6	56	3.1
Süt endüstrisi	7	1.6	32	1.8
Hazır hayvan yemi imalatı	7	1.6	17	1
Makarna ve nişastalı ürünlerin imalatı	2	0.4	12	0.7
Bitkisel ve hayvansal yağ ve katı yağlar endüstrisi	1	0.2	9	0.5
Alkollü içkilerin ve etil alkolün damıtılması	1	0.2	7	0.4
Toplam	449	100	1797	100

Kaynak: Vezare Tehtit,, Duhok 2013

Foto 7. Gıda sanayileri

Şekil 27. 2012 yılında Dohuk ilinde gıda sanayi türlerinin sayısal dağılımı (kaynak: Tablo 21)

4.3.5. Ahşap ve Mobilya Endüstrisi

Orman ürünlerinden elde edilen ürünleri kapsayan sanayi çeşididir. Orman ürünleri sanayisi daha çok kereste, kâğıt, mobilya ve odun üzerine iş yapmaktadır. Günümüzde kereste sektörü oldukça rağbet gören bir orman ürünüdür. Bu küçük sanayi sektörü sayılarından beşinci sırayı alır, işçi sayısı bakımından üçüncü sırada gelir.

Ahşap ve Mobilya sektöründe toplam işyeri sayısı 325 adet olup %11,1 oranına sahiptir. Buda beşinci sırada gelir ayrıca işçi sayısı 838 adet olup buda %9,1 oranı demektir bütün bahsedilen sektörün küçük sanayilerden oluşmaktadır. Tablo'te gösterilmiştir.

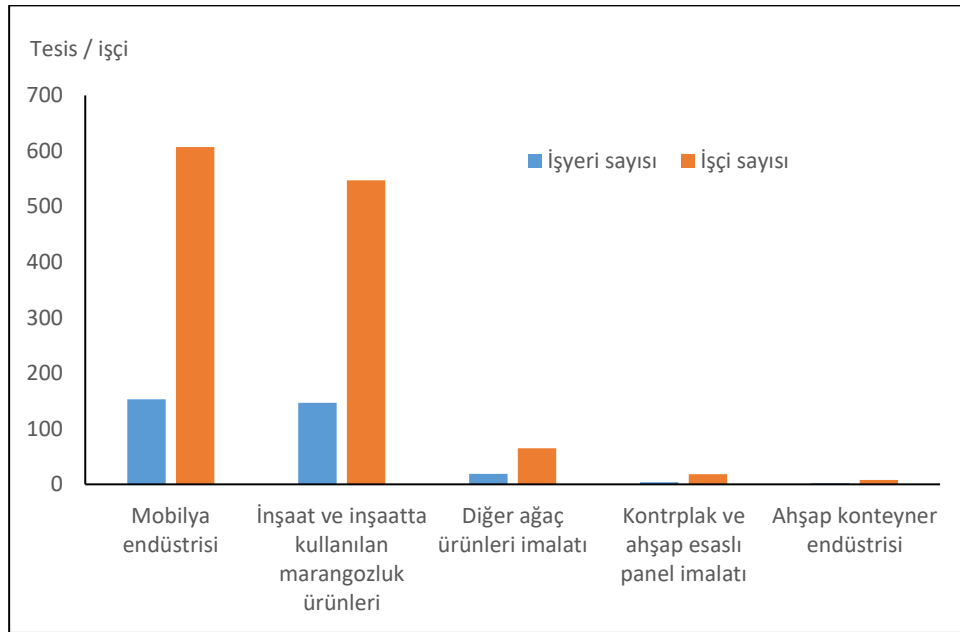
Tablo 22 ile Şekil 28'e bakıldığında, mobilya endüstrisinin çalışan sanayi kuruluşu sayısı bakımından ilk sırada yer almıştır. Ağaç ve mobilya endüstrisindeki işçi sayısı bakımından bu sektörde faaliyet gösteren işyeri sayısı (153) olup Söz konusu sektörde çalışan toplam sanayinin (% 47,1) 'i ahşap ve mobilya endüstrisindeki toplam çalışanların (607) çalışanını (% 48,8) istihdam etmiştir. Mesleğinin arkasındaki neden, genel olarak kuzey Irak nüfusunun yüksek alım gücünden ve özellikle yüksek gelir ve yüksek yaşam standartlarından dolayı il halkının alım gücü nedeniyle bu tür ürünler talep sağlamanın yanı

sıra bu tür ürünlerin satın alınması kentteki medeniyet hayatının bir tezahürü haline gelmiştir. Ardından, inşaat ve inşaatte kullanılan marangozluk birinci sırada yer alması, inşaatte kullanılan ahşap kazıklar ve (Asayeb) ve (köprüler) ve (ahşap paneller) Bu düzenleme ilin gelişimi ve kapsamlı inşaat hareketi ile uyumluydu. Bu tür ürün için pazar sağlamıştır. İçinde faaliyet gösteren işletme sayısı (147) sanayiye ulaşmıştır. Bu sektörde faaliyet gösteren toplam sektörlerin (% 45,2) gelmesini sağlamıştır. Söz konusu sektördeki toplam çalışanların (547) çalışanını (% 44) istihdam etmiştir. Ahşap kâse endüstrisi sonuncusu olarak tespit edilmiştir, bunun nedeni bu tür bir ürüne talep olmamasıdır. Toplam odun ve mobilya endüstrisinin birimi (% 0,7) ile gelmiştir. Çalışan sayısına gelince ahşap ve mobilya endüstrisindeki toplam çalışanların (8) çalışanı (% 0,6) bulunmaktadır.

Tablo 22. 2012 yılında Dohuk ilindeki ahşap ve mobilya sanayileri işçilerinin niteliksel dağılımı

Sanayi faaliyet türü	İşyeri sayısı	%	İşçi sayısı	%
Mobilya endüstrisi	153	47,1	607	53,7
İnşaat ve inşaatte kullanılan marangozluk ürünleri	147	45,2	547	20,5
Diğer ağaç ürünleri imalatı	19	5,8	65	8,7
Kontrplak ve ahşap esaslı panel imalatı	4	1,2	18	4,0
Ahşap konteyner endüstrisi	2	0,7	8	3,3
Toplam	325	100	1245	2,4

Kaynak: Vezare Tehtit, Duhok 2013

Şekil 28. 2012 yılında Dohuk ilindeki ağaç endüstrisi türlerinin sayısal dağılımı (kaynak: Tablo 22)

Foto 8. Ahşap ve Mobilya sanayileri

4.3.6. Plastik ve Kimya Endüstrileri

Birçok sektör için gerekli olan kimyasal ham maddeleri veya ara ürünleri üreten tesislerinin bütününe kimya endüstrisi denir. Yeni maddeler fabrikalarda kimyasal reaksiyonlarla üretilmektedir. Kullanmış olduğumuz malzemelerin çoğu kimya endüstrisi sayesinde oluşturulmuştur. Kimya endüstrisi otomotiv, deri, çimento, petrol, kati kozmetik, gıda, tekstil, sağlık, boya, ilaç, gübre ve enerji sektörlerinde kullanılmaktadır. Duhok kenti belirtilen kimyasal endüstrilerin çoğundan yoksundur.

Plastik ve Kimya sektöründe toplam işyeri sayısı 150 adet olup %5,1 oranına sahiptir. Buda altıncı sırada gelir ayrıca işçi sayısı 782 adet olup buda %8,5 oranı demektir bütün bahsedilen sektörün küçük sanayilerden oluşmaktadır (Tablo 23).

Tablo 23 ildeki plastik ve kimya sanayilerinin çoğunun plastik fabrikaları ve plastik ürünler olduğu ve bu endüstrinin toplamının (%78) oranına sahip olduğu belirtilmektedir. Bir grup plastik eritme ve plastik fabrikaları içermektedir. Yerel pazarın gereksinimlerini karşılamak için pencere ve plastik kapılar yapmaktadır. Sanayi bölgelerine, ticari bantlara ve şehirdeki yerleşim mahallelerine dağılmıştır. Bu endüstriler (655) işçi veya bu sanayi sektöründeki toplam işçilerin (% 83,8) istihdamını gerçekleştirmiştir. Diğer endüstrileri takiben, bu sanayi sektöründeki toplam işçi sayısının % 22'sini oluşturan ve % 19,2'sini istihdam eden düşük yüzdelere izlemiştir.

Tablo 23. Dohuk ilindeki plastik ve kimya sanayilerin ve çalışanlarının nitel dağılımı

Endüstriyel faaliyet türü	İşyeri sayısı	%	İşçi sayısı	%
Plastik ve plastik ürünler	117	78	655	83,8
Cam	10	6,7	33	4,2
Seramik ürünler	6	4	28	3,6
Temizlik ve güzellik ürünleri	5	3,3	6	0,8
Kauçuk borular	4	2,7	14	1,8
Naylon torbalar	3	2	16	2
Sentetik oksijen	2	1,3	12	1,5
Tıbbi takım	2	1,3	10	1,3
Pigmentler ve mürekkep	1	1,7	8	1
Toplam	150	100	782	100

Kaynak: Vezare Tehtıt,, Duhok 2013

Foto 9. Plastik ve Kimya Endüstrileri

4.3.7. İnşaat Sanayisi

İnşaat, bina, altyapı, endüstriyel sanayi yapıları gibi insan ihtiyaçlarına karşılık veren, üretime dayalı her çeşit yapının amacına uygun inşa etme sürecidir. İnşaat tipik olarak bilinen bir müşteri için yerinde gerçekleşirken, imalattan imalata farklı olarak, belirlenmiş bir alıcı olmadan benzer ürünlerin seri üretimini gerekebilir.

İnşaat sektöründe toplam işyeri sayısı 83 adet olup %2,8 oranına sahiptir. Buda sektöründe yedinci sırada gelir ayrıca işçi sayısı 672 adet olup buda %7,3 oranı demektir. Bütün bahsedilen sektörler küçük sanayilerden oluşmaktadır.

Tablo 24 den inşaat sektöründe faaliyet türü ilk sırada beton çimento ve sıva ürünleri gelir ve işyeri sayısı 70 adet olup 84,3 oranına sahiptir. işçi sayısı 557 olup 82,9 oranına

sahiptir ve son sırada çimento kireç ve alçı sanayi gelir ve işyeri sayısı 5 adet olup, % 6 oranına sahiptir ve işçi sayısı 45 olup ve yüzde 6,7'dir.

Tablo 24. 2012 yılında Dohuk ilindeki inşaat sanayisi ve çalışanlarının nitel dağılımı

sanayi faaliyet türü	İşyeri sayısı	%	İşçi sayısı	%
Beton, çimento ve sıva ürünleri	70	84,3	557	82,9
Yapısal kil ürünlerinin imalatı	8	9,7	70	10,4
Çimento, kireç ve alçı endüstrisi	5	6	45	6,7
Toplam	73	100	672	100

Kaynak: Vezare Tehtıt,, Duhok 2013

Foto 10. İnşaat Sanayisi

4.3.8. Kâğıt ve Baskı Sanayisi

Basım ve yayın endüstrisi, karton endüstrisi, ambalaj endüstrisi, kâğıt torbalar, karton kutular ve kâğıt mendillere ek olarak, bu sanayi sektörünün ana türüdür. Bu endüstriler, işletme sayıları ve istihdam sayıları bakımından küçük endüstriler arasında son sıraya gelmiştir. Kâğıt ve Baskı sektöründe toplam işyeri sayısı 150 adet olup %2,2 oranına sahiptir. Buda altıncı sırada gelir ayrıca işçi sayısı 195 adet olup buda %2,1 oranı demektir. bütün bahsedilen sektörün küçük sanayilerden oluşmaktadır.

4.4. Küçük Sanayi Yapılanmasının Duhok İçin Önemi

Tablo 25 'da gösterildiği gibi Şekil 29. Metal ve demircilik endüstrileri toplam 871 adet sanayi olup ve üçte birini oluşturmaktadır. Sanayi yapılandırılmalarda ilk sırayı alır,

toplam 2675 işçi barındırır ve bu %29.7 ile %29.1 lük orana sahiptir genel olarak bu sektör bölgede geniş bir yayılım göstermektedir. Bu da fabrika ve işçi sayılarını çoğaltmaktadır.

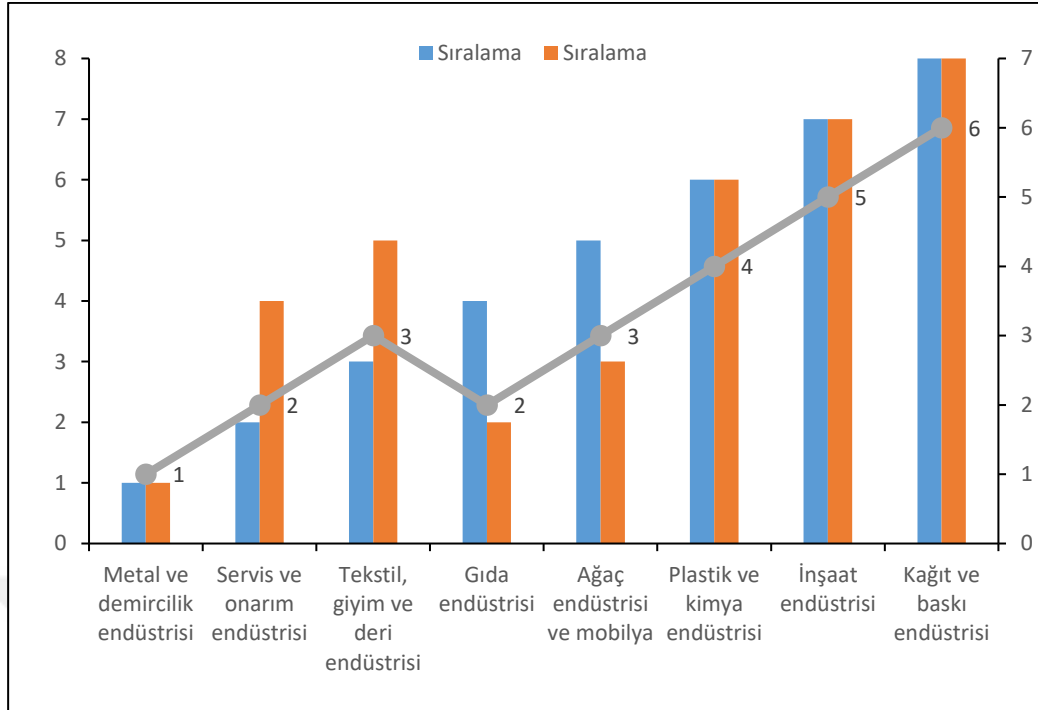
Servis ve onarım endüstrisi, gıda endüstrisi ile ikinci sırada yer almaktadır, toplam (536) tesis, (% 18,3) ve (% 10,7) oranlarında (977) işçiyi barındırır. İkincisi sırada olup toplam işletme ve işçi sayısının (% 15,3) ve (% 19,6) oranına sahiptir (1797) işçisini barındıran (449) işyeri mevcuttur.

Daha sonra tekstil, giyim ve deri sanayileri mobilya endüstrisi ile üçüncü sırada gelirken, birincisi (455) sanayi ve (838) işçi (% 15,5) ve (% 9,1) mevcut olurken, ikincisi (325) sanayi ve (1245) işçi toplam işletme ve işçi sayısının sırasıyla (% 11,1) ve (% 13,6) 'ını oluşturmaktadır. Buna plastik ve kimya sanayileri sonrasında gelir. (150) tesisi barındırmak ve (782) işçiden oluşup işletme sayısı ve işçi sayısının (% 5,1) ve (% 8,5) bölümünü oluşturmaktadır. İnşaat endüstrileri, (13) fabrika ile önem bakımından beşinci sırada yer almaktadır. Sanayi adedi (83) olup çalışan (672) işçiden oluşur (% 2,8) ve (% 7,3) işveren ve işçi sayısını içermektedir. Altıncı ve son sıradaki kâğıt ve matbaa endüstrilerine gelirken bu endüstriler (66) işyerini içeriyor ve (195) işçi barındırır. Sırasıyla toplam işyeri ve işçi sayısının (% 2,2) ve (% 2,1) 'ini temsil etmektedir.

Tablo 25. 2012 yılında Dohuk ilindeki küçük sanayi yapısının göreceli dağılışı

Endüstri yapısı	İşyeri sayısı	Sıralama	İşçi sayısı	Sıralama
Metal ve Demirci Sanayileri	871	1	2675	1
Servis ve Onarım sanayileri	536	2	977	4
Tekstil, Giyim ve Deri sanayileri	455	3	838	5
Gıda sanayisi	449	4	1797	2
Ahşap ve Mobilya sanayileri	325	5	1245	3
Plastik ve Kimya sanayileri	150	6	782	6
İnşaat sanayisi	83	7	672	7
Kâğıt ve Baskı sanayileri	66	8	195	8
Toplam	2935	0	9181	0

Kaynak: Vezare Tehtit,, Duhok 2013

Şekil 29. 2012 yılında Duhok ilindeki küçük sanayilerin sıralamalarına ve göreceli önemlerine göre dağılımı (Kaynak: Tablo 25)

4.5. Sanayi Bölgeleri Yer Seçimi

Sanayi bölgesinin uygun yere yerleşmesi aşağıdaki gibi özetlenebilen üç aşamadan geçer.

- 1- Seçkin coğrafi konum, Duhok Valiliği'ni güneyden Musul iline bağlayan ana ulaşım hatlarında önemli bir konuma sahip olduğu için, kuzey Irak Bölgesi'ni Türkiye ile oradan kuzeyden Avrupa'ya bağlar. Ayrıca bölgeyi ve Irak'ı batıdan Suriye'ye bağlar. Aynı şekilde, Duhok havaalanı projesinin uygulanmaya başlanması, Irak'ın içinden ve dışından üretim unsurlarının elde edilmesini ve gelecekte pazarlama ürünlerinin sağlanmasını kolaylaştıracaktır. Buna ek olarak, valilik şehirlerinin çoğunda, bu şehirleri birbirine bağlayan Uluslararası Hatları aracılığıyla ortak sanayi bölgeleri kurma fırsatı bulunmaktadır.
- 2- Arap işçilerin komşu valiliklerdeki hareketinden ve valilikteki (Domiz kampında) bulunan Suriyeli işçilerden yararlanması.
- 3- Onların gelişimi için tarımsal hammaddeye dayalı fabrikaların kurulması yoluyla tarımsal hammaddelerden yararına mümkündür ve aynı maden cevherleri alanlar için olduğu gibi bu, önemli tarımsal ve mineral alanlarından biri olarak kabul edilir.

- 4- Çalışmalar 15 işçi aşan sanayi kuruluşlarının az sayıda işlet, özellikle de işçilerin çok sayıda barındırmak sanayilerin kurulmasını teşvik ederek ildeki sanayi sektörünü destekleme amacını teşvik etmektedir.
- 5- Sanayi dışı alanlarda var olan sanayi kuruluşlarının yüzdesi yaklaşık % 75, 5, Bu endüstrilerin kaybına, bir bölgedeki endüstrilerin yoğunlaşmasından kaynaklanan endüstriyel bağımlılığın avantajına ve yerleşim bölgelerindeki varlıklarının bir sonucu olarak konut sakinlerine neden oldukları gürültü ve gürültü kirliliğine yol açmaktadır.
- 6- Endüstrinin bileşenlerini, özellikle enerji, yakıt ve hammaddeleri ve ikinci yarıylda incelenen sanayi ve diğer bileşenlere yatırım yapılmasını teşvik eden bir hükümet politikası sağlar (Deeb, 1973: 83).

Sanayi bölgesi alanı aşağıdaki hususlar ışığında belirlenir:

- 1- Sanayi bölgesinin ulaşmaya çalıştığı hedefler.
 - 2- Fabrika sayısı ve bunlara yerleşecek sanayi türü Küçük fabrikaların büyük sanayilerden daha az alana ihtiyaç duyduğu bilinmektedir.
 - 3- Sanayi bölgesinin yerleşimi için seçilen alanın doğası, böylece düz veya makul bir maliyetle kurulabilir.
 - 4 - Sanayi bölgesi için gerekli olan arazinin fiyatı.
 - 5- Organize sanayi bölgesinde kalacak işçi sayısı, Bu, sömürünün yoğunluğu meselesiyle ilgilidir.
 - 6- Gelecekteki açılımlara ek olarak, kamyon, araba ve depolar için öngörülen alan Sanayi kuruluşu gelecekteki genişleme için alanının en az iki katına sahip olmalıdır.
1. Yol ve cadde tasarımı açısından sanayi bölgesinin yeri için mühendislik planlama özellikleri.

4.6. Duhok'taki Sanayi Bölgeleri

Bruşeki bölgesinde, Duhok şehrinin doğusunda yer alan 113.395 m² 'lik alanı ile vilayetin en eski sanayi bölgelerinden biridir. Bu bölge, şehrin eski doğu girişindeki konut bloklarının dışında yer alması ve içinde hafif sanayiler ve atölyeler bulunduğu için seçilmiştir ve bu sektörlerden en önemlileri şunlardır:

A – servis sanayileri: Araba tamir ve servis atölyeleri, otomobil parçaları.

B- metal sanayileri: Demircilik atölyeleri ve fabrikalarında temsil edilen, alüminyumdan yapılmış demir kapı ve pencere imalatı ve tankların su tesisatı, terazi gibi inşaat sektörlerinde kullanılan metal teçhizat imalatıdır.

Malta bölgesindeki Duhok şehrinin batısında yer alan 28.390 m² bir alanı kaplamakta ve Brushka imalatından sonra gelmektedir. Araba tamiratı, demirci arabası, boyama arabası, yağ değişimi ve yedek parça tamiratı olan bu sanayi bölgesinde otomobillerin servis ve onarım birimleri hâkimdir.

Nizarki, alanı 176.390 m², Duhok şehrinin güneybatısında yer alır ve kentin sanayi bölgeleri arasında en yenisidir ve (C) sınıfı çevreyi kirletmeyen endüstriler ve hafif atölyeler tarafından yayılır. Bu endüstrilerin en önemli çıkanları şunlardır.

- A- Gıda endüstrileri: Un fabrikalarında, süt ürünleri fabrikalarında, buz fabrikalarında, meşrubat endüstrisinde, sebze ve meyvelerin muhafaza ve işlenmesinde temsil edilen gıda endüstrileri.
- B- Kimyasal endüstrileri: Sünger fabrikasında, oksijen gazı dolum fabrikasında, gübre ve tarım ilacı imalatında temsil edilmektedir.
- C- Metal endüstrileri: Demircilik atölyeleri ve fabrikalarında temsil edilen, alüminyumdan mamul çelik kapı ve pencere imalatı, tankların su tesisatı, terazi gibi inşaat sektörlerinde kullanılan metal teçhizat imalatıdır.
- D- İnşaat endüstrileri: Beton ürünleri temsil edilir.

Foto 11. Gıda ürünleri (Saha çalışması)

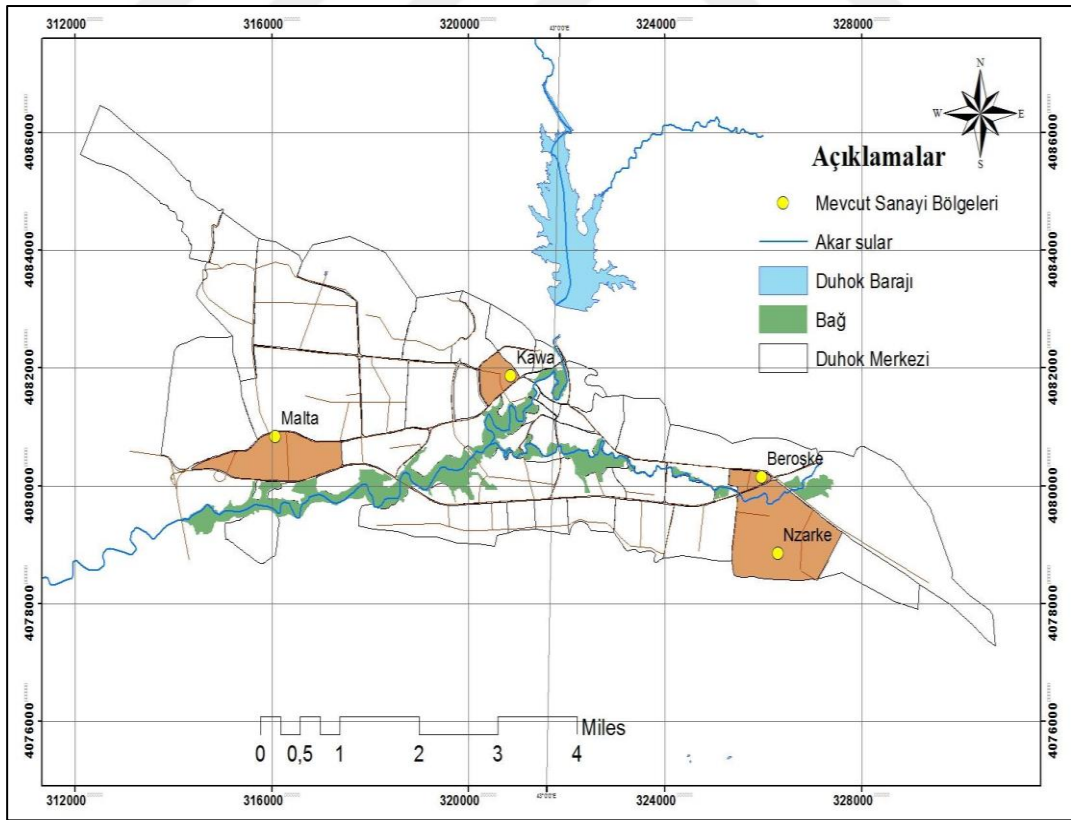
Foto 12. Araba atölyesi (Saha çalışması)

Foto 13. Oksijen laboratuvarı ve çelik kapı ve pencere fabrikası (Saha çalışması)

Foto 14. Duhok merkezi (Saha çalışması)

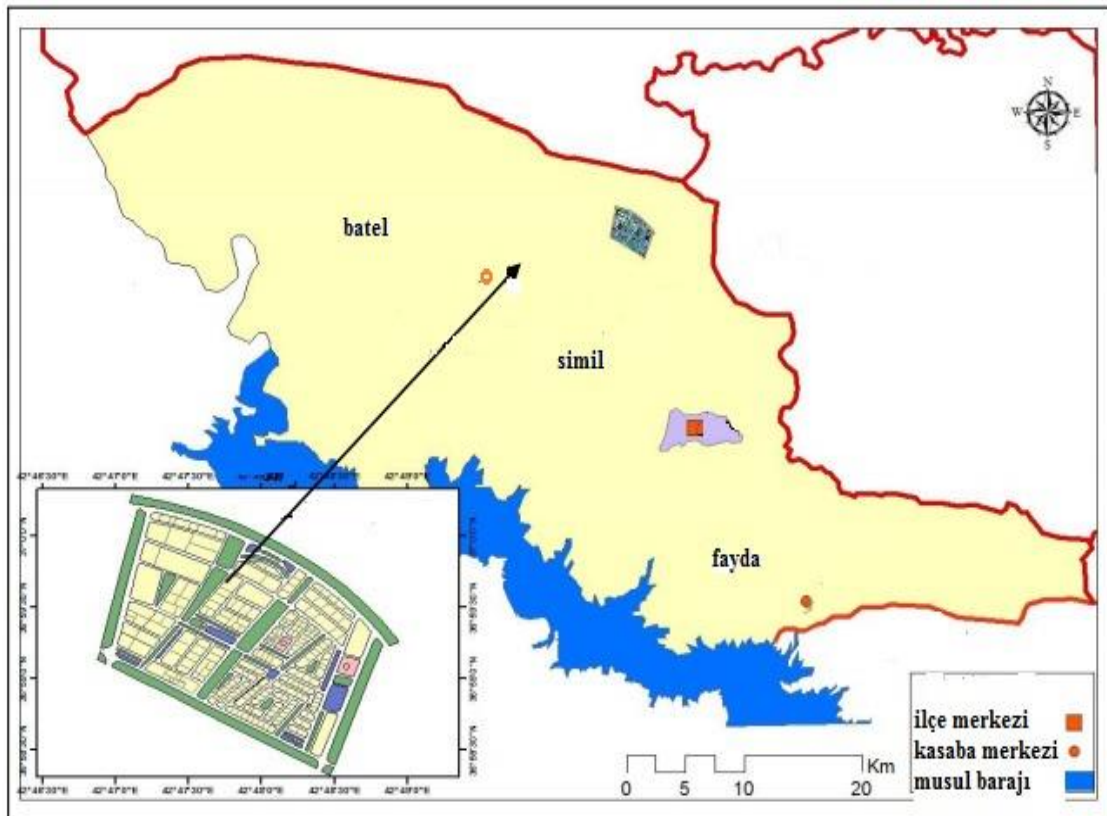
Şekil 30. Dohuk bölgesindeki sanayi bölgeleri

• Simel İlçesi

Simel ilçesinde üç sanayi bölgesi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, petrol ürünleri taşıyan tankerlerin servis ve onarımı için bir endüstride uzmanlaşmış, Zaho-Duhok yolu üzerinde bulunan endüstrilerdir. Simel Endüstri olarak adlandırılan ikinci sanayi bölgesi, bu endüstri otomobillere servis ve onarım konusunda uzmanlaşmıştır. Simel bölgesinin doğusunda yer alan üçüncü sanayi bölgesi Kawashi sanayi.

1 - Eski sanayi bölgesi: alanı milyon metrekareyi aşıyor ve içerdiği en önemli endüstriler aşağıdaki gibidir.

- A- İnşaat endüstrileri:** İnşaat kili ürünleri, beton ve çimentodan üretilen çeşitlerin imalatı, seramik kaymaktaşı fabrikaları, taş ocakları ve kırma taşları, asfalt fabrikaları
- B- Metal Endüstrisi:** Demir çelik endüstrisi, demir ve metal eritme.
- C- Kimyasal endüstrileri:** Gaz endüstrisi ve doldurma **Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı.**'de gösterildiği gibi.

Şekil 31. Simel ilçesindeki sanayi bölgesi

Foto 15. Şimil İlçesinde Taş Kırma Mekinesi (Saha çalışması)

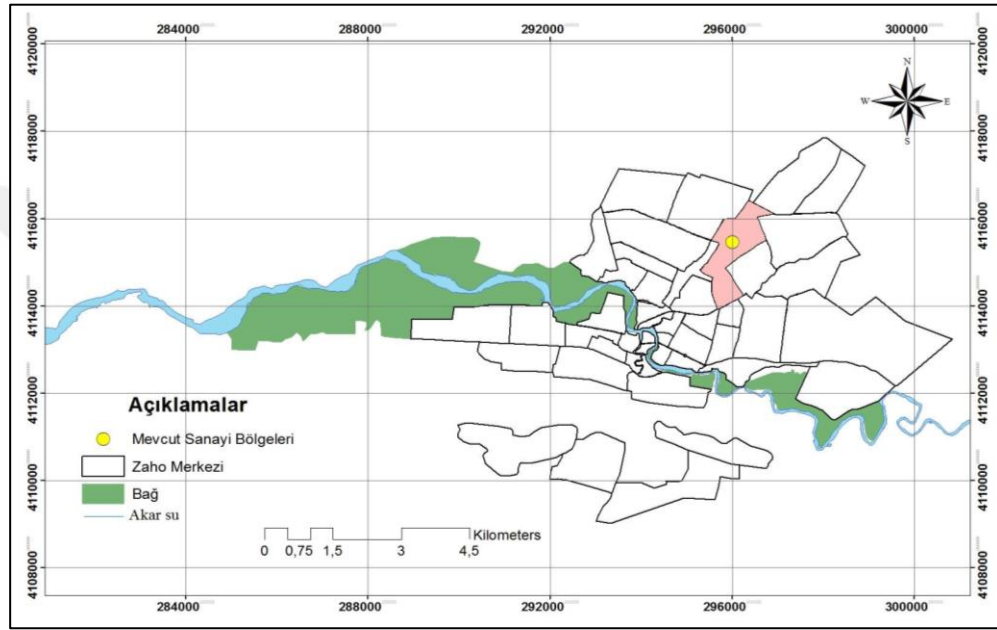
Foto 16. İnşaat sanayisi (saha çalışması)

Foto 17. Şimil ilçesi

• Zaho İlçesi

Zaho bölgesindeki sanayi alanları, şehir merkezinde yer almaktadır. Zaho endüstrisi, araba servisi ve onarımından ve metal tanklar, kapılar ve pencereler üreten metalürji ve demircilik endüstrileri arasında çeşitlendirilmiştir. Zaho endüstrisinin iyi servis tesislerine sahip olduğu kabul edilir, ancak aynı zamanda bu alanda hareket eden çok sayıda büyük araç ve tıkanıklık nedeniyle kötü caddelerden mustarıptır **Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı.**'de gösterildiği gibi.

Şekil 32. Zaho ilçesindeki sanayi bölgesi

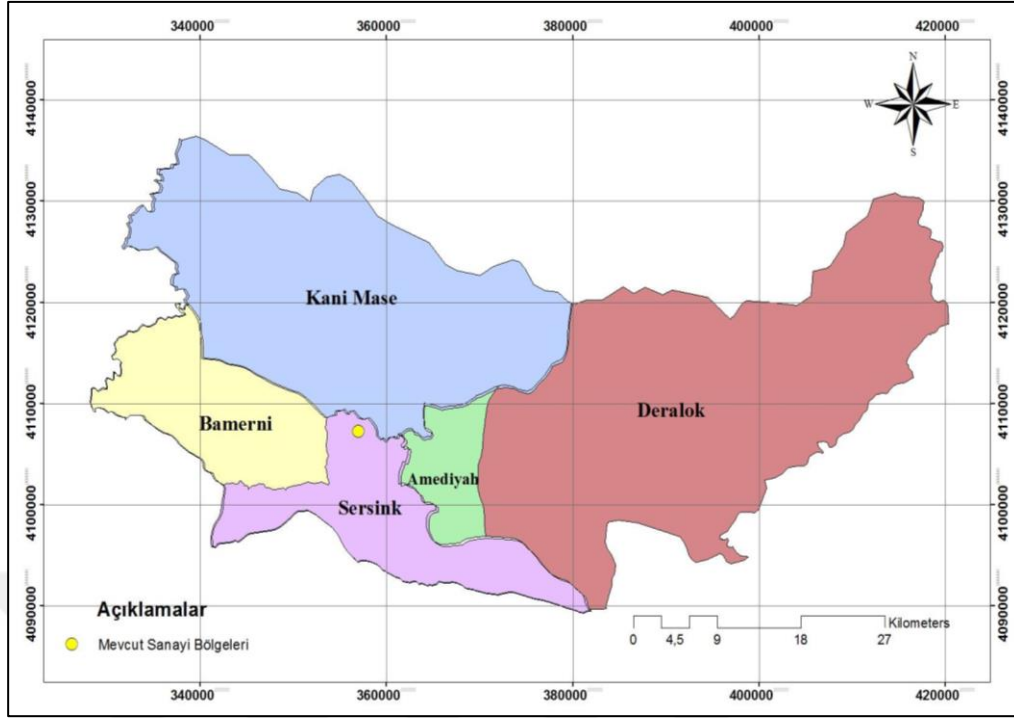
Foto 18. Zaho sanayi bölgesi (Saha çalışması)

Foto 19. Zaho ilçesi

- **Amadiye ilçesi**

Amadiye bölgesindeki sanayi bölgeleri hafif sanayiler tarafından temsil edilmektedir, bu sanayiciler arasında metal sanayilerinin yanı sıra tamir telefonları, araba servisi ve onarım birimleri bulunmaktadır **Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı.**'de gösterildiği gibi.

Şekil 33. Amadiye ilçesindeki sanayi bölgesi

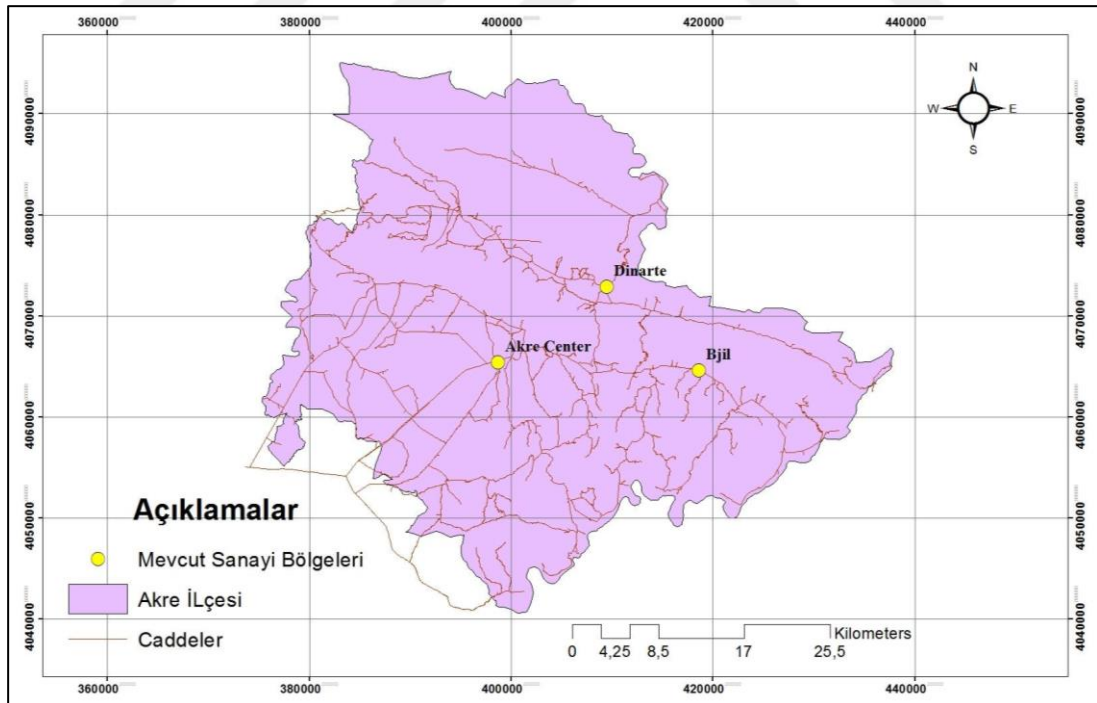
Foto 20. Amadiye bölgesi (Saha çalışması)

Foto 21. Amadiye 'de metal demircilik sektörü (Saha çalışması)

- **Akra ilçesi**

akra bölgesindeki sanayi bölgeleri Al-Ay bölgesinde yer almaktadır ve bu bölgedeki sanayiler arabalara servis ve onarım yapmak için çalışmaktadır, ayrıca bejel bölgesinde ve dinarte'ta bölgesinde bu tür endüstriler vardır. Akra'daki Al-Ay bölgesi, kentsel bloklara ve şehir merkezine yakın konumu nedeniyle aktarılması gereken alanlardan biri olarak kabul edilir **Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı.**'de gösterildiği gibi.

Şekil 34. Akra bölgesindeki mevcut sanayi bölgeleri

Foto 22. Akra'daki sanayi alanı (Saha çalışması)

Foto 23. Akra ilçesi

- **Berdereş ilçesi**

Berdereş bölgesi, Şoreş bölgesi ve Zeri reş bölgesi olmak üzere iki ana bölgeyi içerir. Birinci bölge otomobillere servis ve onarım konusunda oluşmaktadır. İkinci bölge kapı ve pencere üretimini içeren hafif sanayileri içerir.

Foto 24 . Berdereş ilçesinde sanayi bölgeleri (Saha çalışması)

Foto 25. Berdereş ilçesi

- **Şexan ilçesi**

Şexan bölgesi üç ana alan içerir. İlk Şexan endüstrisi Erbil Şexan ana yolu üzerinde bulunan ve otomobil servisleri ve onarımı konusunda oluşmaktadır. İkinci sanayi Kalakji bölgesinde yer alan Kalakça, araç servis ve onarımını içerir. Nihayet Cara sanayi Qasrok alt bölgesinde yer almaktadır ve hafif metal sanayi ve otomobil hizmetleri ve onarımını kapsamaktadır.

Foto 26. Şexan bölgesi sanayi alanları (Saha çalışması)

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. KÜÇÜK SANAYİLERİN EKONOMİK YÖNLERİ

5.1. Endüstriyel Endemisite Katsayısı

Endüstriyel, belirli bir mekânsal birimin belirli bir ekonomik faaliyetten payını belirleyen dereceyi ölçmeyi amaçlayan nicel analiz yöntemlerinden biridir (Al-Zouka, 1982). Lokalizasyon faktörü, her bir endüstrinin, bölgenin veya bölgenin gerçekliğine göre değişmektedir. Belirli bir sektörü tek bir doğru bölgeye yerleştirme faktörünün değeri, bu bölgenin bu endüstrinin, toplam endüstrilerin bulunduğu çalışma alanının çoğu bölgesinde bu endüstrinin varlığının yüzdesine eşit olduğu anlamına gelmektedir. Eğer bu oran bir değeri aşarsa, bu durumun bir bütün olarak çalışma alanındaki önemine bağlı olarak bu endüstrinin bölgede veya alanda göreceli öneminde bir artış olduğunu göstermektedir. Lokalizasyon katsayısındaki gerçek olandan bu düşüşe, bu ilişkinin endüstrinin, çalışma alanındaki endüstrinin kendisinden daha az pay verdiği anlamına gelmektedir (Alexander J. ,1985:24).

Bir standardın kullanımının araştırmacının yöntemine ve konunun doğasına bağlı olması dışında, bu ölçekte birden fazla ölçüt kullanılmaktadır. Ancak, kullanılan en önemli kriterler arasında endüstriyel tesislerin sayısı yer almaktadır. Bölge veya bölgedeki liste ve en yaygın olan emek sandırmıştır (Al-Tamimi,1978). Katma değere, yatırım sermayesine ve üretim değerine ek olarak Bu çalışmada istenen ve istenen sonuçları elde etmek için ulaşılan kriterlerin çokluğuna rağmen, çalışma, sanayi alanındaki çalışma sayısı ve çalışma alanındaki işçi sayısı ve ülkenin valilikleriyle karşılaştırılması ile sınırlı olacaktır (Cihad Tewile, 2001:216).

Endüstriyel yerleşim fabrikalarının çıkarılması için denklemi uyguladıktan sonra, yukarıdaki tablo aracılığıyla aşağıdakiler açıkça anlaşılmaktadır.

- 1- Çalışma alanındaki küçük endüstriler için endüstriyel yerleşim tesislerine ulaşılmıştır. Bu bölgenin Irak illerinin çoğunda bu sektörlerin varlığının yüzdesine eşit bir küçük sektör payına sahip olduğu anlamına gelmektedir.
- 2- İşlemler ve endemizm dereceleri inşaat, kimya ve plastik endüstrilerinde doğru olandan daha büyük görünmektedir. Sektörler tekstil giyim, deri, endemik 02.19 sırasıyla 1.38 ve 1.31 ve 1.19 ve 1,8 derecesine ulaşan metal sektörleri demircilik ve gıda endüstrisi İnşaat alanlarının işgal edilmesinin nedeni çalışma alanının tanık

olduğu büyük kentsel gelişmeyle ilgili inşaat, plastik ve metal endüstrisi birimlerinin kuruluşunun genişlemesinden kaynaklanmaktadır.

- 3- Birden fazla yerleşim tesisi görüldüğü için, yerleşim derecesinin sırasıyla 0,81 ve 0,34'e ulaştığı ahşap, mobilya, kâğıt ve baskı endüstrileri için doğru çıkmıştır.

Sonuç olarak, çalışma alanındaki en yüksek konsantrasyonun inşaat endüstrisi sektöründe 2,16'ya ulaştığı, en düşük konsantrasyonun ise kâğıt ve matbaa endüstrilerinin (0,43) miktarında olduğu görülmüştür (Tablo 26).

Tablo 26. 2012 yılında Duhok ilindeki endüstriyel sektörler için endüstriyel Endemisme katsayısı

Sanayi Sektörü	Irak		Duhok		Endemism Katsayısı
	İşyeri Sayısı	İşçi Sayısı	İşyeri Sayısı	İşçi Sayısı	
Gıda endüstrisi	10113	37555	449	1797	1,08
Tekstil, Deri ve Giyim endüstrileri	7532	10557	455	838	1,31
Ağaç endüstrisi ve mobilya	6503	30672	325	1245	0,81
Plastik ve kimya endüstrisi	234	882	150	782	1,38
İnşaat endüstrisi	4456	16733	83	672	2,16
Metal ve demircilik endüstrisi	18363	48423	871	2675	1,16
Kâğıt ve baskı endüstrisi	53	515	66	195	0,34
Toptan	47260	145337	2399	8204	1,11

Kaynak: Vezare Tehtit,, Duhok 2013

5.2. Katma Değer

Katma değer, bir sektörün bir dönem içinde ürettiği mal ve hizmetlerin toplam maliyeti ile bu mal ve hizmetlerin satış fiyatları arasındaki farktır. Ekonomide, bir sektördeki tüm satışlar ile belirli bir dönemde diğer işletmelerden satın alınan malzeme, bileşen ve hizmetlerin toplam maliyeti arasındaki farktır. Ekonomik katma değer, bir sektörün ülkenin GSYH'sin (gayri safi yurtiçi hâsıla) katkısıdır. Katma değer, bir sektörün brüt çıktısı (satış veya makbuzlar ve diğer işletme gelirleri ve stok değişikliği) ile ara girdilerinin maliyeti (enerji, hammadde, yarı mamul ve hizmetler dâhil) arasındaki farka eşittir (Philip K. And Belkaoui A. , 1990). Aşağıdaki Tablo 27 çalışma alanındaki küçük sanayilerin katma değerini göstermektedir.

- Küçük sanayilerin katma değer analizi 81.780.119 bin Irak dinarı olarak gerçekleşmiştir.
- Her sanayi sektörü için genel ortalama katma değer 11.682.874 bin Irak dinarı olmuştur.

- Metal, demirci ve gıda endüstrilerinin katma değeri genel orandan sırasıyla% 147,6 ve% 29,7 oranında artarken, diğer sanayi sektörlerinin katma değeri genel ortalamanın altına düşmüştür.
- Madencilik, demirci ve gıda sanayileri, küçük sanayilerin toplam katma değerine katkısı oranında sırasıyla% 35,4 ve% 18,5, sırasıyla 28.929.151 ve 15.154.082 bin Irak dinarındır.
- Ahşap sanayileri ve mobilyalar, küçük sanayilerin toplam katma değerine katkısı oranında % 12,4, 10.181.536 bin Irak dinarında üçüncü sırayı almıştır. Diğer endüstriler bu orandan daha düşük yüzdelere sahipken, kâğıt ve matbaa endüstrileri, çalışma alanındaki düşük sayılardan dolayı 1.710.885 bin Irak dinarı ile küçük sanayilerin toplam katma değerinin% 2,1'ine ulaşmıştır.

Tablo 27. 2012 yılında Duhok İlindeki küçük sanayilerin katma değeri

Sanayi sektörü	Üretim değeri	Üretim girdilerinin değeri	Katma değer	%
Gıda	69.400.160	54.246.078	15.154.082	18,5
Tekstil, Deri ve Giyim	17.568.975	10.549.028	7019947	8,6
Ahşap mobilya	30.427.696	20.246.160	10.181.536	12,4
Plastik ve kimyasal	31.227.507	22.178.009	9049498	11,1
İnşaat endüstrisi	35.573.983	25.838.963	973520	11,9
Metal ve demircilik	82.123.598	53.194.447	28.929.151	35,4
Kâğıt ve baskı	4278650	2567765	1700885	2,1
Toptan	270.600.569	188.820.450	81.780.119	100

5.3. Sanayi Yoğunluğu

Bir bölgedeki sanayinin yoğunluğu, bu bölgenin ekonomisinde sanayinin önemi anlamına gelir. Böylece, endüstrinin yereldeki rolüne ilişkin doğru bir görünüm vermektedir. Sektördeki işçilerin toplam işçilere oranını farklı ekonomik olması ve toplam nüfusa oranını kullanmaktadır. Ardından katma değer toplam oranı toplamda gösterildiği gibidir (Tablo 28) (Muhammed Al-Zoka, 2006).

Duhok ilinin yedi ilçesinde küçük sanayilerin yoğunluğu aşağıdaki gibi dört gruba ayrılabilir. Tablo 28 ile Şekil 35 gösterebilir.

İlk kategori: Sanayi yoğunluğunun aşıldığı bölgeleri içermektedir. 900'den fazla fabrika ve tesis sayısının olduğu Duhok ve Zaho ilk kategoride bulunmaktadır.

İkinci kategori: Sanayi yoğunluğunun 800 - 900 arasında değiştiği ve Simil ve Şexan bölgesinin sırasıyla üçüncü ve dördüncü sırada yer almaktadır. Simil ve Şexan içeren ancak sanayi yoğunluk katsayısındaki ikinci kategoride sırasıyla 863 ve 851 tesis ile yer almıştır.

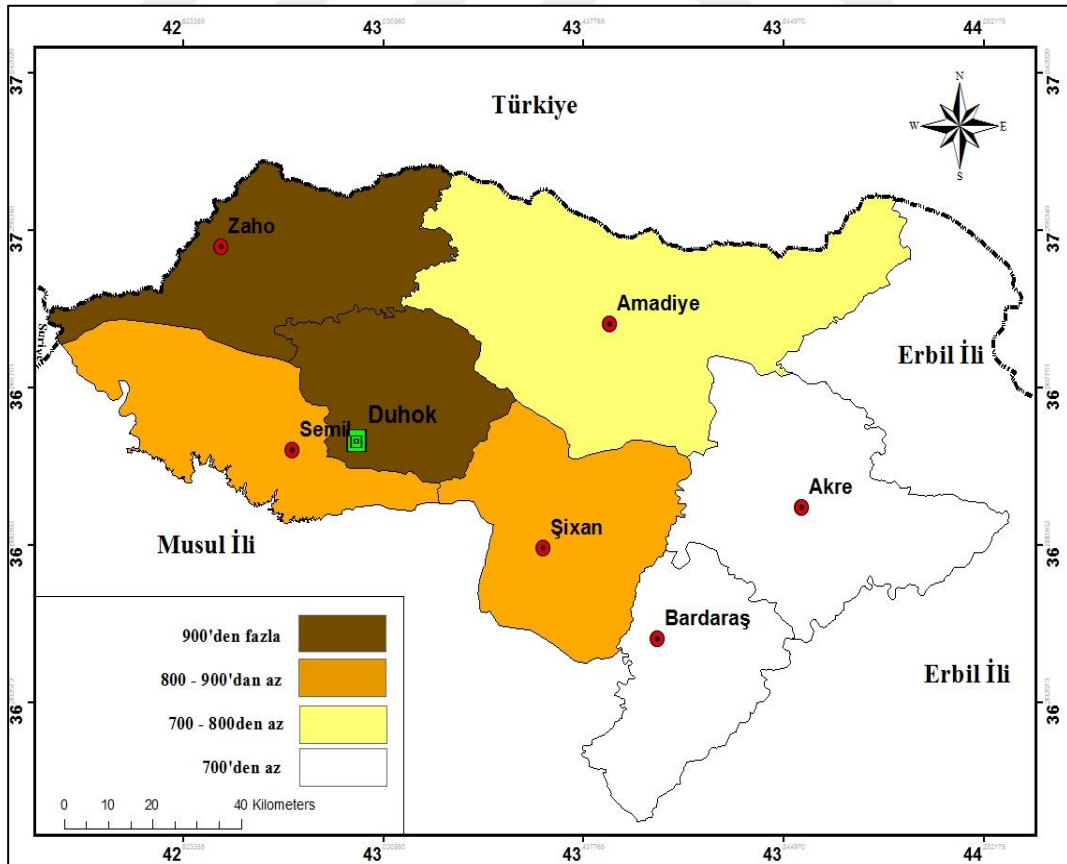
Üçüncü kategori: Endüstrinin yoğunluğunun 700 - 800 arasında değiştiği ve Amadiye sanayi tesislerini içermektedir. Amadiye ilçesinin üçüncü kategoride 70 faktörü ile beşinci sırada olduğu görülmektedir.

Dördüncü kategori: Bu kategoride 700'den az bir yoğunluğa sahip olan sanayi alanlarında, sektörlerdeki sayıların azlığı ve sağladıkları iş olanakları nedeniyle sırasıyla 500 ve 626'ya ulaşmaktadır.

Tablo 28. 2012 yılında Duhok ilin bölgelerindeki küçük endüstri yoğunluk katsayısı

İLÇELER	S (A)	S (B)	S (C)	S (D)	A + B + C + D * 4	Grup
Duhok	40,8	2765,94	166.62	184.3	3158	Birinci
Zaho	34,7	2355,29	193.41	150.74	2734	Birinci
Simil	10,4	703,25	84.54	64.36	863	İkinci
Akra	5,8	394,40	50.51	48.98	500	Dördüncü
şexan	9,7	660,47	88.71	92.46	851	İkinci
Berdereş	6,6	445,73	73.07	100.31	626	Dördüncü
Amadiye	7,8	529,58	107.69	108.88	754	Üçüncü

Kaynak: Tablo 12, 15, 27

Şekil 35. 2012 yılında Dohuk ilini ilçelerindeki küçük sanayi yoğunluğu (kaynak: Tablo 28)

5.4. Sanayi Boyutu

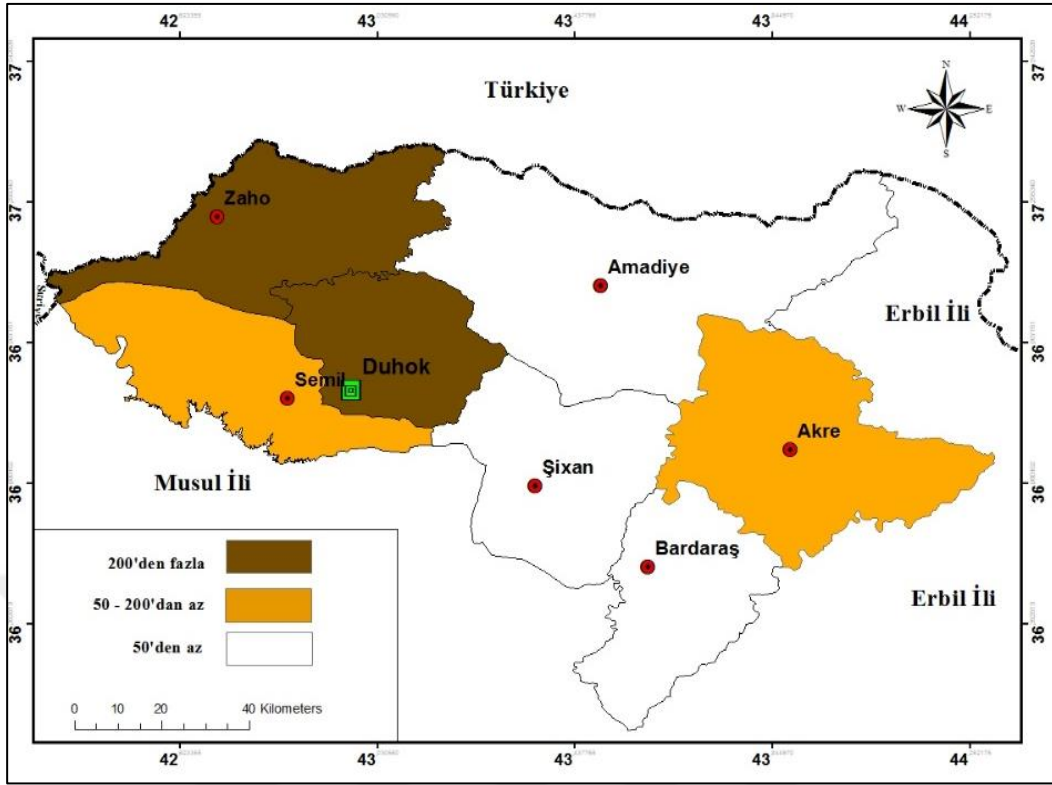
Sanayi nicel endeksi olarak adlandırılır. Çünkü bir bölgedeki sanayinin büyüklüğünü ölçmeyi ve bölge için genel ortalama ile karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Üç kritere dayanmaktadır. İşleri sayısı, iş gücü ve katma değer, ilindeki ilçelerde sanayi boyutlarına ulaşmaktadır (Seyid, 1990: 289). İle Şekil 36Şekil 36 analiz edilerek, Duhok ilinin yedi ilçesi, endüstri büyüklüğü endeksine göre aşağıdaki şekilde 3 gruba ayrılabilir:

1. İlk kategori: Endüstrinin 100'den fazla büyüklüğe sahip olduğu bölgeler ve sırasıyla 186 ve 136 puan alan Duhok Zaho bölgeleri bulunmaktadır. Bu iki bölgedeki sanayi en fazla çalışanı, çalışanı, sanayiye ve katma değeri yakalamıştır.
2. İkinci kategori: endüstrinin büyüklüğünün 50 ile 100 arasında değiştiği ilçeler ve bu kategori ayrıca sırasıyla 53 ve 51 faktörlü iki ilçe, Semil ve Akre'yi içermektedir.
3. Üçüncü kategori: Sanayi bölgelerinin büyüklüğü 50'den azdır ve sırasıyla 34, 31 ve 28 boyut katsayısına sahip Bardaraş, Amadiye ve Şexan bölgelerini içermektedir. Çünkü bu alanlardaki sanayi en az sanayi, işçi sayısı ve katma değer elde etmektedir.

Tablo 29. 2012 yılında Dohuk ilin ilçelerindeki küçük sanayilerin büyüklüğü

İlçeler	İşyeri sayısı	Kuantum	Çalışan sayısı	Kuantum	Katma değer	Kuantum	Sanayi boyutu
Duhok	3233	246	1018	78	30712049	234	186
Zaho	2753	210	945	72	16627230	127	136
Semil	822	63	205	16	10724608	82	53
Şexan	641	49	142	11	3360210	26	28
Akre	772	59	232	18	10089005	77	51
Amadiye	521	40	219	17	4724608	36	31
Bardaraş	619	47	174	13	5542409	42	34
Toplam	9181		2935		81780119		

Kaynak: Tablo 14 ve 26

Şekil 36. 2012 yılında Dohuk ilçelerindeki küçük sanayilerin boyutu (Kaynak: Tablo 29)

5.5. Sanayi Çeşitliliği

Sanayi çeşitliliği katsayısı, bir bölgedeki sanayi sektöründeki hem uzmanlık derecesinin hem de üretim yönünün her bir tanımlamasının belirlenmesinde önemli göstergelerden biridir. Ayrıca, çeşitlilik miktarını veya üretim çeşitliliğini, özellikle de çeşitlilik derecesini ölçtüğü bir endüstri açısından üretim ile ilgili endüstriyel istikrarın derecesini gösteren önemli bir rehberdir. Bölge içindeki sanayide, Ayrıca, sanayi bölgesi içindeki bazı sanayilerin sanayi yoğunluğunu da ölçmektedir. Böylece bir sanayi bölgedeki sanayi tarzında baskın olan bir sektör ortaya çıkarmaktadır. Endüstrilerin geri kalanı farklı bir çeşitlilikte gösterilmiştir. Bu bölgelerdeki çeşitliliğe ihtiyaç duyup duymadığını görmek için sanayi bölgeleri için sanayi çeşitliliği derecesi ölçülmektedir (Mehemed, I. El. Dıb, 1999:396).

Tablo 30, Dohuk Valiliği'ndeki endüstriyel çeşitliliği göstermektedir ve sonuç tablosuna göre çalışma alanındaki genel endüstriyel çeşitlilik katsayısı 0,45'e ulaşmıştır. Bu Duhok Valiliğinin çeşitli endüstrilerden oluştuğunu göstermektedir. Endüstriyel çeşitliliğin bir bölgede endüstriyel çeşitlilik faktörüne dayandığı yerlerde, endüstriyel çeşitlilik katsayısı sıfıra eşitse endüstriyel çeşitlilik maksimuma ulaşır. Ancak endüstriyel

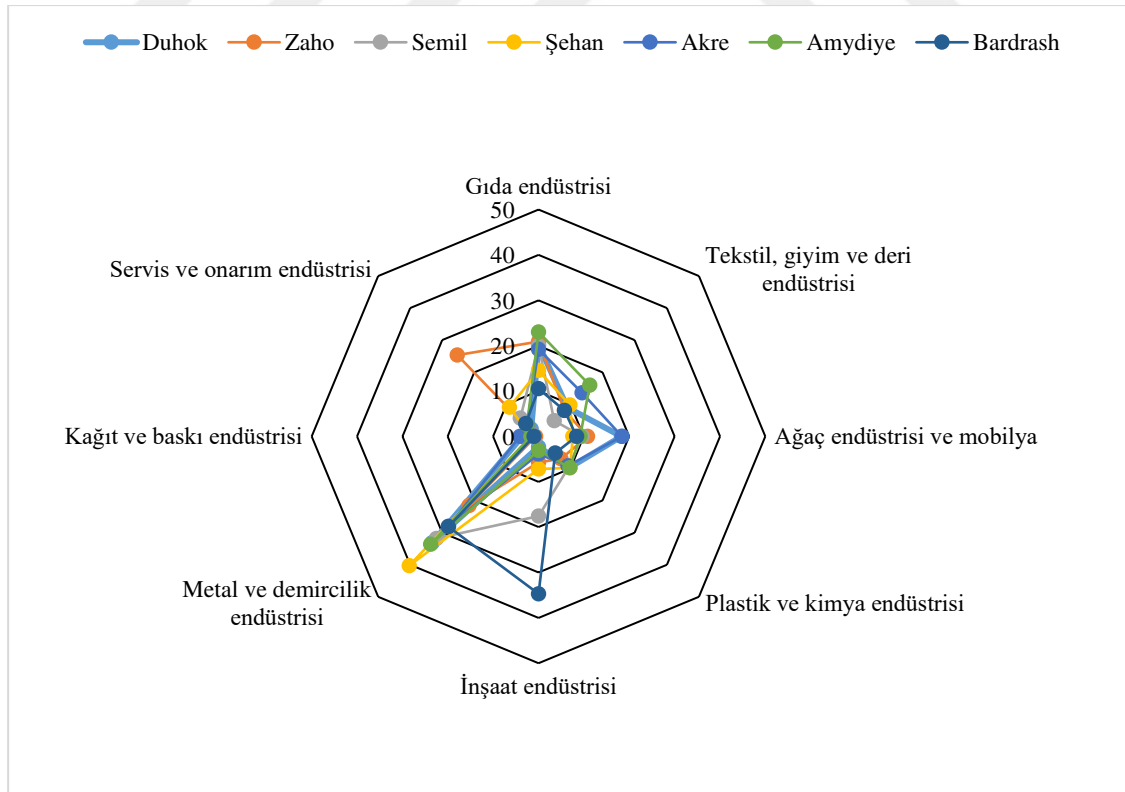
çeşitlilik katsayısı bir değere ulaşırsa veya yaklaşırsa, bu, bölgenin tamamen uzmanlaştığını gösterir.

Tablo 30. 2012 yılında Duhok ilindeki net ve hammadde sanayiliği çeşitliliği

İlçeler	Ham çeşitlilik katsayısı	Net endüstriyel çeşitlilik katsayısı
Duhok	621.8	0.63
Zaho	598.4	0.03
Simil	613.8	0.42
şexan	607	0.25
Akra	597.3	0
Amadiye	630.3	0.85
Bardaraş	636.3	1
Genel net çeşitlilik katsayısı	615	0.45

Kaynak: Tablo 33,34,35,36,37,38,39

Şekil 37 ile ilgili olarak, bu Şekil, metal ve demirci endüstrisi ham endüstriyel çeşitlilik% 40 ulaşmıştır. Duhok Valiliği, bölgelerinde ham endüstriyel çeşitlilik bakımından en endüstrilerden biri olarak kabul edilir. Kağıt ve baskı sanayi% 5, Dohuk Valiliği en düşük ham endüstriyel çeşitliliği varken, İnşaat sektörü % 35'e ulaşmıştır.

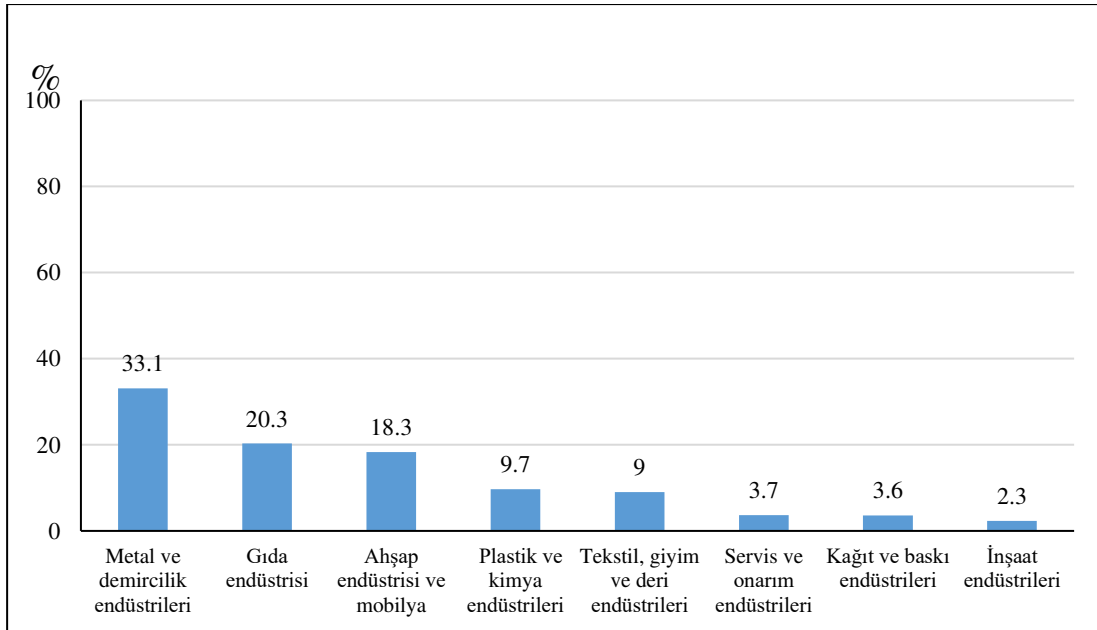
Şekil 37. 2012'deki Duhok ilin ilçelerindeki sanayi çeşitliliği (kaynak: Tablo 30)

Tablo 31. 2012 yılında Duhok ilindeki sanayi çeşitliliği

Endüstri Türü /ilçeler	Çalışan sayısı	%	Azalan sipariş	Kümülatif toplam
Gıda sanayileri	657	20,3	33,1	33,1
Tekstil, Deri ve Giyim sanayileri	290	9	20,3	53,4
Ahşap ve mobilya sanayileri	592	18,3	18,3	71,7
Plastik ve kimya sanayileri	313	9,7	9,7	81,4
İnşaat sanayileri	75	2,3	9	90,4
Metal ve demircilik sanayileri	1069	33,1	3,7	94,1
Kağıt ve baskı sanayileri	117	3,6	3,6	97,7
Servis ve onarım endüstrileri	120	3,7	2,3	100
Toplam	3233	100	100	621,8

Kaynak: Vezare Tehtıt,, Duhok 2013

Şekil 38, sonuçların Duhok ilçesinde metal ve demircilik endüstrisinin ham endüstriyel çeşitlilik açısından% 33,1 oranında diğer endüstriler arasında ilk sırada yer aldığını gösterdiği Dohuk Valiliği'ndeki ham endüstriyel çeşitliliği göstermektedir. Ham sanayi çeşitliliği açısından Dohuk ilçesinde inşaat sektörü son sırada ise% 2,3 ile gerçekleşti.

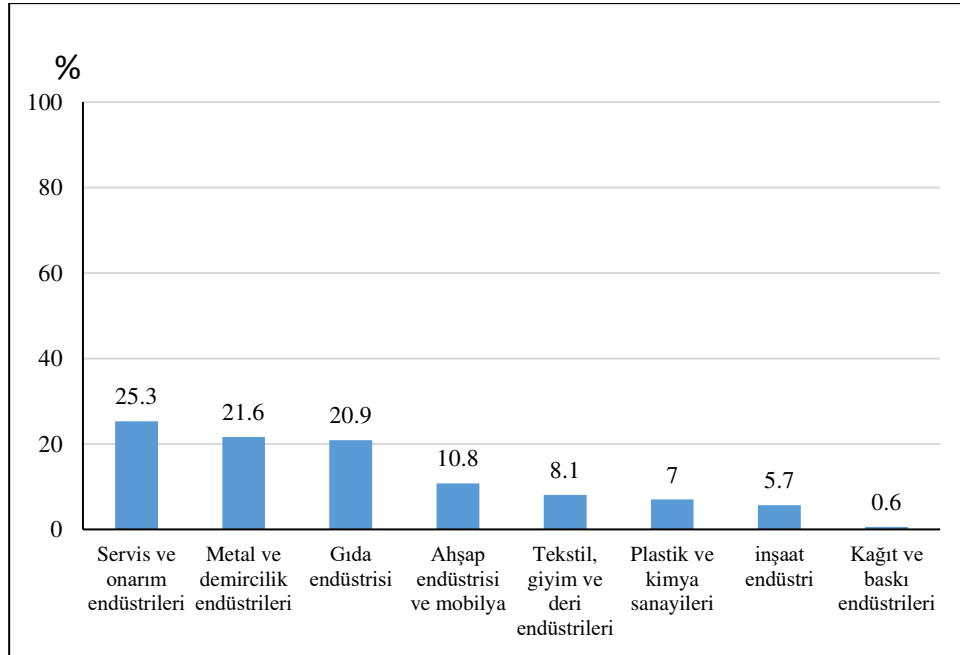
Şekil 38. 2012 yılında Duhok merkez ilçesinde sanayi çeşitliliği (kaynak: Tablo 31)

Tablo 32. 2012 yılında Zaho İlçesi'nde sanayi çeşitliliği

Sanayi sektörü	Çalışan sayısı	%	Azalan sipariş	Kümülatif toplam
Gıda sanayileri	575	20.9	25.3	25.3
Tekstil, Deri ve Giyim sanayileri	225	8.1	21.6	46.9
Ahşap ve mobilya sanayileri	297	10.8	20.9	67.8
Plastik ve kimya sanayileri	192	7	10.8	78.6
İnşaat sanayileri	158	5.7	8.1	86.7
Metal ve demircilik sanayileri	594	21.6	7	93.7
Kâğıt ve baskı sanayileri	16	0.6	5.7	99.4
Servis ve onarım endüstrileri	696	25.3	0.6	100
Toplam	2753	100	100	598.4

Kaynak: Vezare Tehtıt,, Duhok 2013

Şekil 39, Zaho bölgesindeki ham endüstriyel çeşitliliği göstermektedir; burada sonuçlar, bu bölgede metalurji endüstrisi, demircilik, hizmet ve onarım endüstrisinin ham endüstriyel çeşitlilik açısından sırasıyla% 22 ve% 25 ile diğer endüstriler arasında ilk sırada yer aldığını göstermektedir. Zaho ilçesinde kağıt ve matbaa sanayi ham sanayi çeşitliliği açısından son sırayı alırken,% 1'e ulaşmıştır.

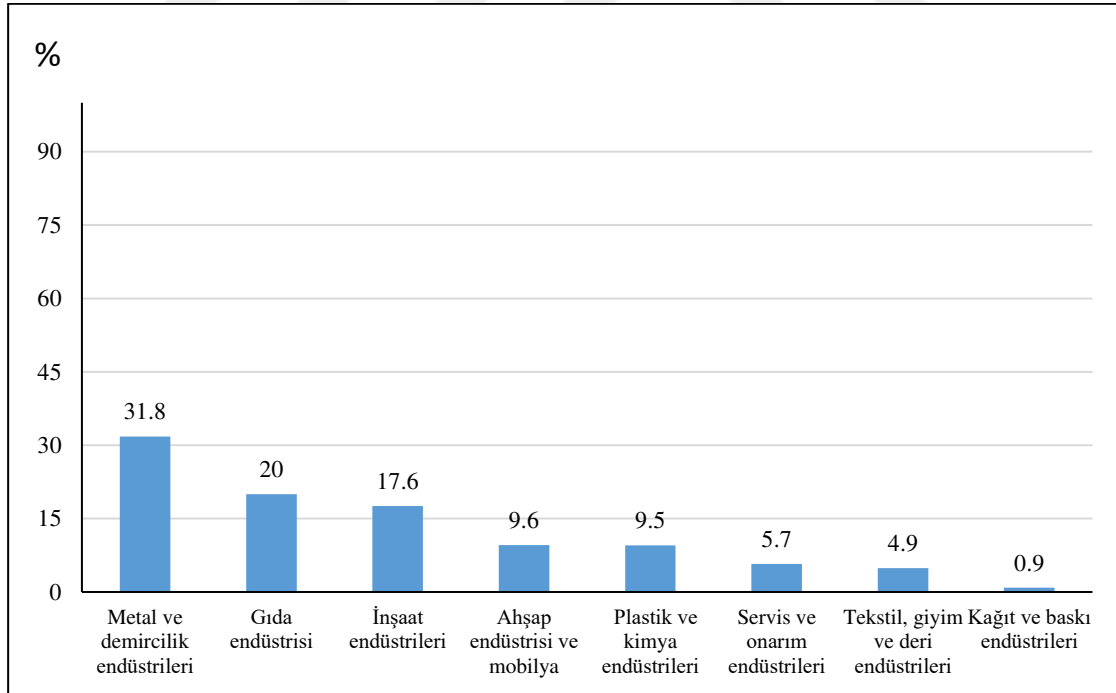
Şekil 39. 2012'de Zaho ilçesi'nde sanayi çeşitliliği (kaynak: Tablo 32)

Tablo 33. 2012 yılında Simil İlçesi'nde Sanayi Çeşitliliği

Sanayi sektörü	Çalışan sayısı	%	Azalan sipariş	Kümülatif toplam
Gıda sanayileri	165	20	31.8	31.8
Tekstil, Deri ve Giyim sanayileri	40	4.9	20	51.8
Ahşap ve mobilya sanayileri	79	9.6	17.6	69.4
Plastik ve kimya sanayileri	78	9.5	9.6	79
İnşaat sanayileri	145	17.6	9.5	88.5
Metal ve demircilik sanayileri	261	31.8	5.7	94.2
Kâğıt ve baskı sanayileri	7	0.9	4.9	99.1
Servis ve onarım endüstrileri	47	5.7	0.9	100
Toplam	822	100	100	613.8

Kaynak: Vezare Tehtıt,, Duhok 2013

Şekil 40, Simil ilçesindeki ham endüstriyel çeşitliliği göstermektedir ki burada sonuçlar bu ilçede metal ve demircilik endüstrisinin ham endüstriyel çeşitlilik açısından diğer endüstriler arasında% 32'lik bir oranla birinci sırada olduğunu göstermektedir. Simil ilçesinde ise tekstil, giyim ve deri sanayileri ham sanayi çeşitliliği açısından% 5 ile son sırada yer aldı.

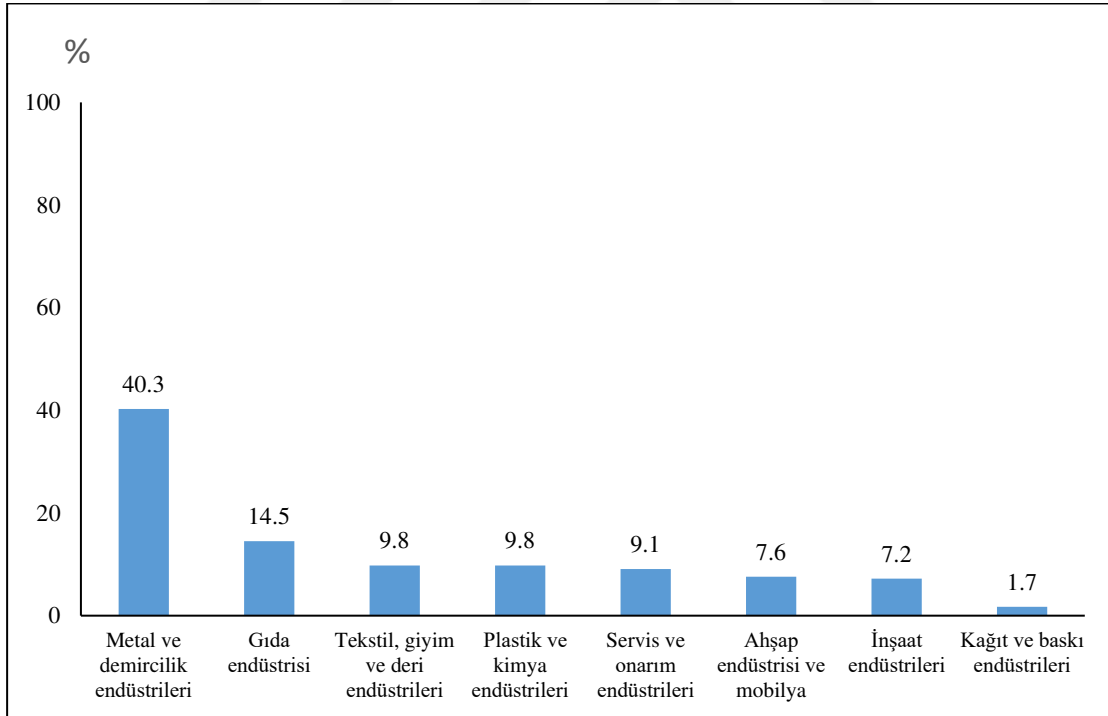
Şekil 40. 2012 yılında Simil ilçesi'nde sanayi çeşitliliği (kaynak: Tablo 33)

Tablo 34. 2012 yılında Şexan İlçesi'nde sanayi çeşitliliği

Sanayi sektörü	Çalışan sayısı	%	Azalan sipariş	Kümülatif toplam
Gıda sanayileri	67	14.5	40.3	40.3
Tekstil, Deri ve Giyim sanayileri	45	9.8	14.5	54.8
Ahşap ve mobilya sanayileri	35	7.6	9.8	64.6
Plastik ve kimya sanayileri	45	9.8	9.8	74.4
İnşaat sanayisi	33	7.2	9.1	83.5
Metal ve demircilik sanayileri	186	40.3	7.6	91.1
Kâğıt ve baskı sanayileri	8	1.7	7.2	98.3
Servis ve onarım endüstrileri	42	9.1	1.7	100
Toplam	461	100	100	607

Kaynak: Vezare Tehtıt,, Duhok 2013

Şekil 41, Şeyhan ilçesindeki ham endüstriyel çeşitliliği göstermektedir. Sonuçlar, bu ilçede metal ve demircilik endüstrisinin ham endüstriyel çeşitlilik açısından diğer endüstriler arasında% 40 ile ilk sırada yer aldığını göstermektedir. Şeyhan ilçesinde kâğıt ve matbaa sanayi ise ham sanayi çeşitliliği açısından% 2'lik oranla son sırada yer aldı.

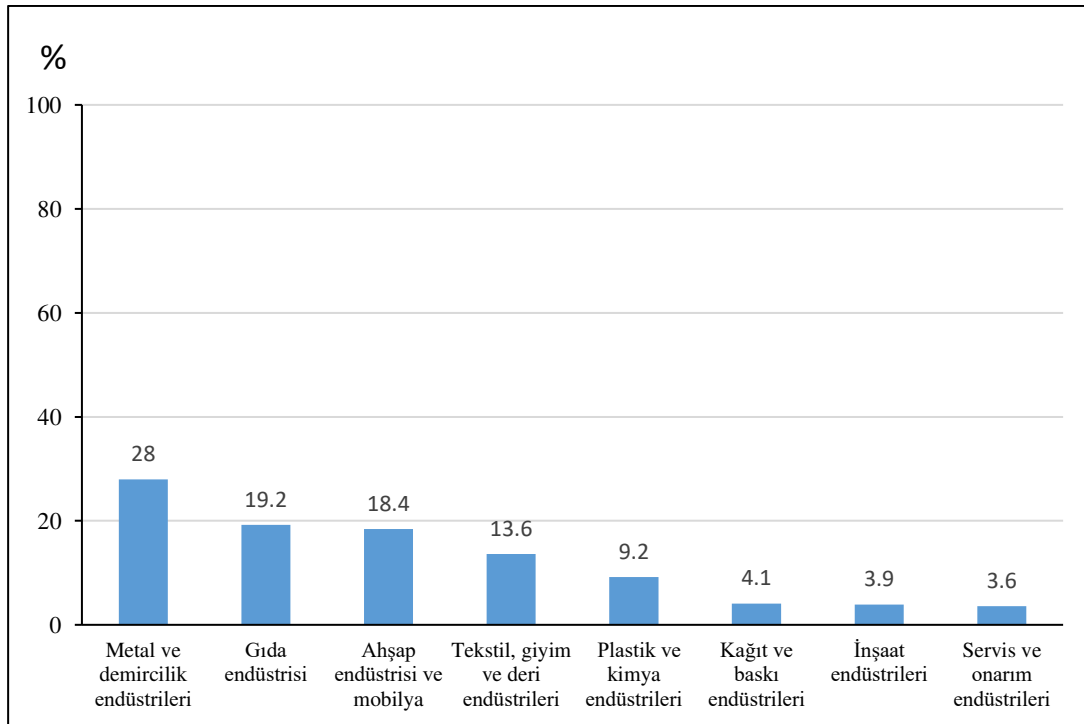
Şekil 41. 2012 yılında şexan ilçesi'nde sanayi çeşitliliği (kaynak: Tablo 34)

Tablo 35. 2012 yılında Akra İlçesi'nde sanayi çeşitliliği

Sanayi sektörü	Çalışan sayısı	%	Azalan sipariş	Kümülatif toplam
Gıda sanayileri	148	19.2	28	28
Tekstil, Deri ve Giyim sanayileri	105	13.6	19.2	47.2
Ahşap ve mobilya sanayileri	142	18.4	18.4	65.6
Plastik ve kimya sanayileri	71	9.2	13.6	79.2
İnşaat sanayileri	30	3.9	9.2	88.4
Metal ve demircilik sanayileri	216	28	4.1	92.5
Kağıt ve baskı sanayileri	32	4.1	3.9	96.4
Servis ve onarım endüstrileri	28	3.6	3.6	100
Toplam	772	100	100	597.3

Kaynak: Vezare Tehtıt,, Duhok 2013

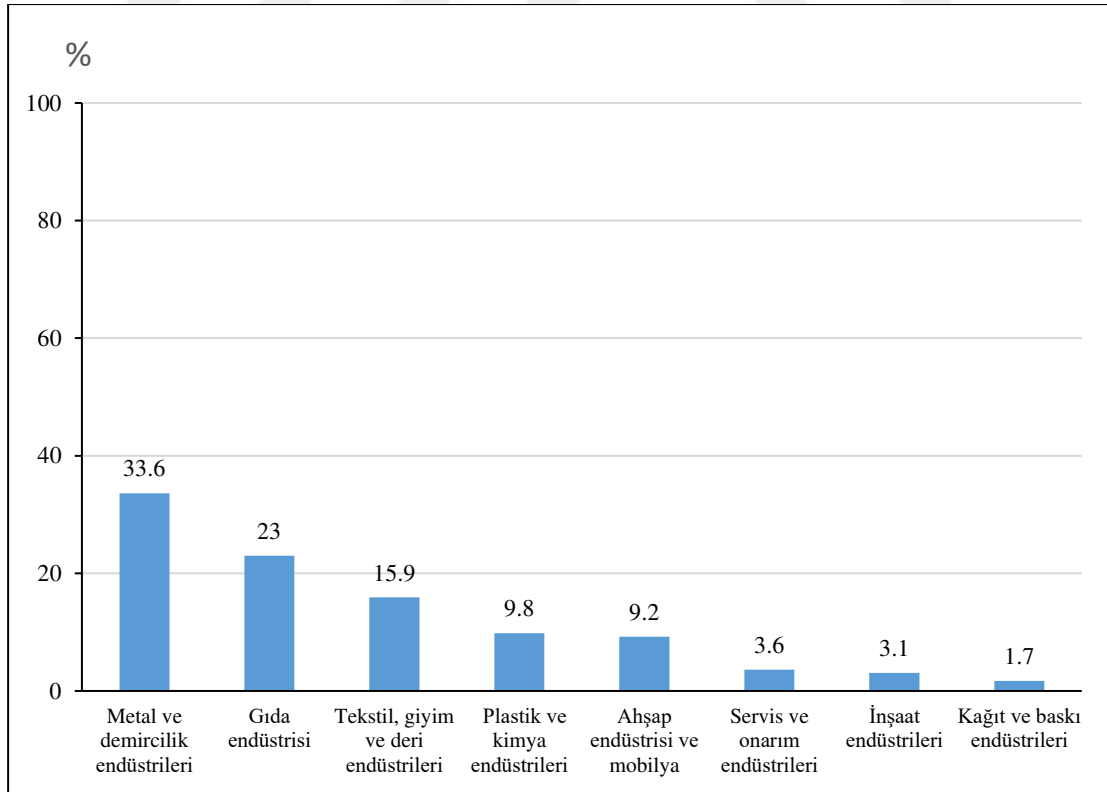
Şekil 42, ilçedeki ham endüstriyel çeşitliliği göstermektedir, burada sonuçlar bu ilçede metal ve demircilik endüstrisinin ham endüstriyel çeşitlilik açısından diğer endüstriler arasında% 28 first ile ilk sırada yer aldığını göstermektedir. Aqrah'da hizmet ve onarım sektörleri ham endüstriyel çeşitlilik açısından son sırada yer alırken% 3,6'lık bir oranla.

Şekil 42. 2012 yılında Akra ilçesi'nde sanayi çeşitliliği (kaynak: Tablo 35)

Tablo 36. 2012 yılında Amadiye İlçesi'nde sanayi çeşitliliği

Sanayi sektörü	Çalışan sayısı	%	Azalan sipariş	Kümülatif toplam
Gıda endüstrisi	120	23	33.6	33.6
Tekstil, Deri ve Giyim sanayileri	83	16	23	56.6
Ahşap ve mobilya sanayileri	48	9.2	16	72.6
Plastik ve kimya sanayileri	51	9.8	9.8	82.4
İnşaat sanayisi	16	3.1	9.2	91.6
Metal ve demircilik sanayileri	175	33.6	3.6	95.2
Kâğıt ve baskı sanayileri	9	1.7	3.1	98.3
Servis ve onarım sanayileri	19	3.6	1.7	100
Toplam	521	100	100	630.3

Şekil 43, Amadiye bölgesindeki ham endüstriyel çeşitliliği göstermektedir; burada sonuçlar, bu bölgede metal ve demircilik endüstrisinin ham endüstriyel çeşitlilik açısından diğer endüstriler arasında% 33,6 oranında ilk sırada yer aldığını göstermektedir. Amadiye bölgesinde kâğıt ve matbaa sektörü ham endüstriyel çeşitlilik açısından% 1,7 ile son sırada yer aldı.

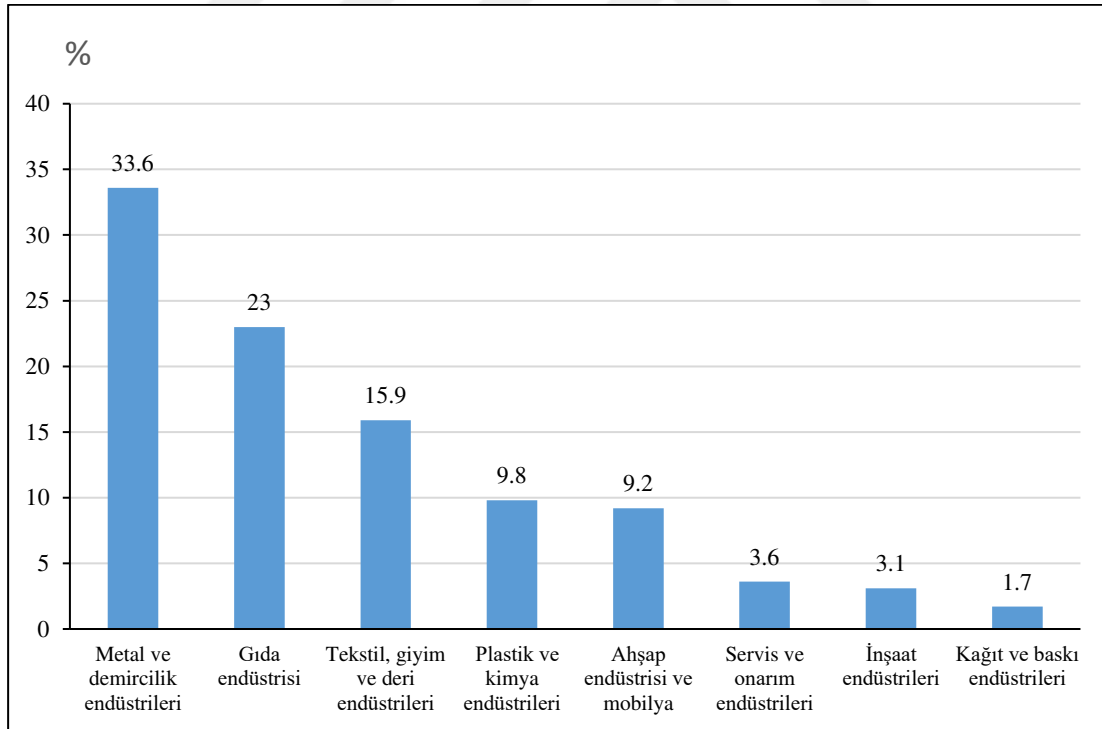
Şekil 43. 2012 yılında Amadiye İlçesi'nde sanayi çeşitliliği (kaynak: Tablo 36)

Tablo 37. 2012 yılında Berdereş İlçesi'nde endüstriyel çeşitliliği

Sanayi sektörü	Çalışan sayısı	%	Azalan sipariş	Kümülatif toplam
Gıda sanayileri	65	10.5	34.7	34.4
Tekstil, Deri ve Giyim sanayileri	50	8.1	28.1	62.8
Ahşap ve mobilya sanayileri	52	8.4	10.5	73.3
Plastik ve kimya sanayileri	32	5.2	8.4	81.7
İnşaat sanayileri	215	34.7	8.1	89.8
Metal ve demircilik sanayileri	174	28.1	5.2	95
Kâğıt ve baskı sanayileri	6	1	4	99
Servis ve onarım endüstrileri	25	4	1	100
Toplam	619	100	100	636.3

Kaynak: Vezare Tehtit,, Duhok 2013

Şekil 44, Amadiye ilçesindeki ham endüstriyel çeşitliliği göstermektedir. Sonuçlar bu ilçede inşaat sektörünün ham sanayi çeşitliliği açısından% 34,7 ile diğer sektörler arasında ilk sırada yer aldığını göstermektedir. Amadiye bölgesinde kâğıt ve matbaa sektörü ham endüstriyel çeşitlilik açısından% 1,7 ile son sırada yer aldı.

Şekil 44. 2012 yılında Berdereş bölgesinde sanayi çeşitliliği (kaynak: Tablo 37)

Tablo 38. Valiliğin ilçelerine göre küçük sanayi sektörlerinde çalışan işçi sayısı

Endüstri Türü /İlçeler	Duhok	Zaho	Simil	Şexan	Akra	Amadiye	Berdereş
Gıda	657	575	165	67	148	120	65
Tekstil, giyim ve deri	290	225	40	45	105	83	50
Ahşap mobilyalar	592	297	79	35	142	48	52
Plastik ve kimyasal	313	192	78	45	71	51	32
İnşaat	75	158	145	33	30	16	215
Metal ve demircilik	1069	594	261	186	216	175	174
Kâğıt ve baskı	117	16	7	8	32	9	6
Servis ve onarım	120	696	47	42	28	19	25
Toplam	3233	2753	822	461	772	521	619

Kaynak: Vezare Tehtit, Duhok 2013

5.6. Pazarlama Eğilimleri

Sanayi ürünlerinin pazarlama onun sürekliliğini sağlamak için ve çeşitli imalat süreçlerinin ihtiyaçları için karlı bir malzeme getiri sağlamak için büyük önem taşımaktadır. Bu ürünlerin kalite veya fiyat açısından diğer ülkelerdeki benzer ürünlerle rekabet edememesi nedeniyle saha çalışması yoluyla açıkça ortaya çıkmıştır. Kalite veya fiyat bakımından, küçük endüstriler ürünlerini iki yönde pazarlamaktadır. İlçeler düzeyinde konuşulduğunda, her sanayi ürünlerini pazarlar ve her ilçedeki her sanayi, mahalle sınırları içindeki ürünlerine yönelik yerel talebi karşılamaya çalışır. İnşaat endüstrilerinde genellikle, her ilçe çoğu endüstride bu ihtiyaçları karşılayabilir. Çalışma alanı dışında pazarlanan küçük sanayi ürünleri sınırlıdır. Bunun nedeni, diğer valiliklerde benzer sanayilerin varlığı ve yerel nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak sınırlı üretim miktarından kaynaklanmaktadır. Bu sanayilerden sorumlu olanlar, Irak'ın diğer valiliklerinin sahip olmadığı il ve bölge içindeki vatandaşların yüksek alım gücü nedeniyle ürünlerini il bünyesinde satarak elde ettikleri yüksek rüzgârı tercih etmektedir. İl dışında ihraç edilen ürünler, ağırlıklı olarak inşaat ve gıda sanayi ürünleri ile sınırlıdır. Bunun nedeni, ildeki inşaat endüstrileri için hammadde bulunması ve diğer illere kıyasla daha ucuz fiyatıdır. Bu inşaat endüstrileri içindir. İlin dışına ihraç edilen gıda endüstrileri benzer ürünlerin bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Mısır cipsi ve Kürt ekmeği gibi.

5.7. Ekonomik Getiri

Tablo 39 Duhok ilinde küçük sanayi ürünleri için maliyet unsurlarını göstermektedir. Genel ortalama kar oranı ile ilgili olarak % 43'e ulaşmıştır. Kâr oranları, endüstrilerin net gelirindeki değişime ve bu endüstrilerin toplam maliyetine bağlı olarak, üretilen farklı ürünler arasında farklılık göstermiştir. Bu nedenle, kârın en yüksek yüzdesi tekstil ve giyim sanayi sektöründe % 60,5 bunu mineral sanayi sektöründe izlemiştir. % 48,8 daha sonra

ahşap ve mobilya endüstrisi sektörü % 41,1 daha sonra plastik ve kimya endüstrisi sektörü % 36,8 ve son olarak gıda endüstrisi sektörü % 25,6'dır. Genel olarak, tekstil ve hazır giyim sektöründeki yüksek kar oranları, bu sektördeki imalat faaliyetlerinin basitliğini diğer sektörlerle göre açıklamaktadır. Biraz karmaşık ve üretim süreçleri gerektiren Bu da diğer sektörlerle göre daha düşük maliyet oranlarına ve dolayısıyla daha yüksek kar oranlarına yol açmıştır.

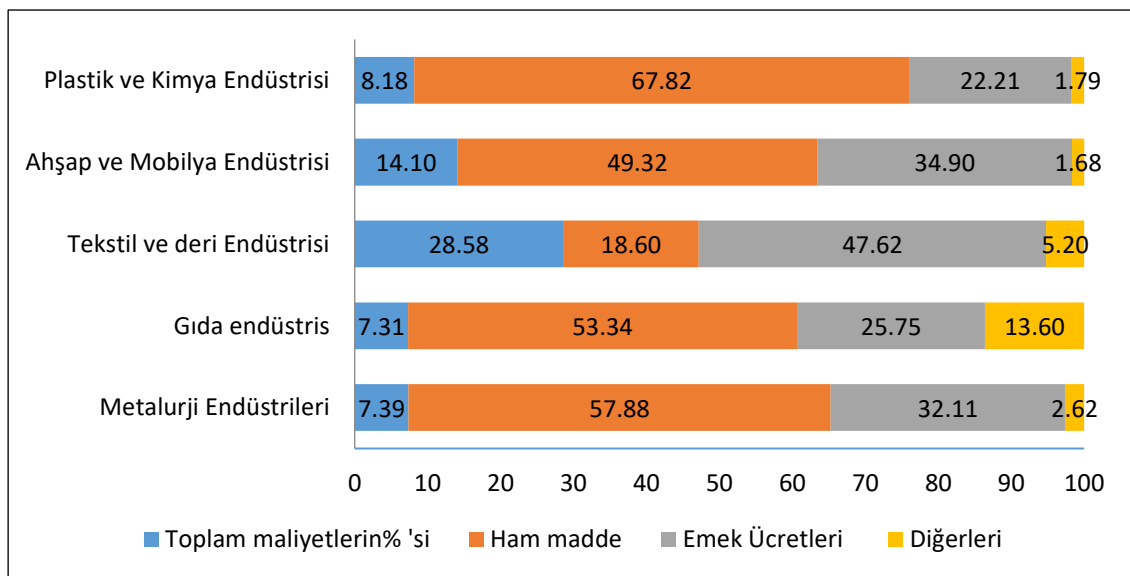
Tablo 39. Duhok ilindeki küçük endüstrilerin toplam maliyetleri ve net geliri

Birinci -Üretim unsurları	Metal Endüstrileri	Gıda endüstrisi	Tekstil ve deri Endüstrisi	Ahşap ve Mobilya Endüstrisi	Plastik ve Kimya Endüstrisi
1.Sabit maliyet unsurları					
Tesis kirala	2508480	3232800	2948400	1872000	1296000
Makinelerin amortismanı	1567800	808200	180720	1170000	570000
Toplam sabit maliyetler	4076280	4041000	3129120	3042000	1866000
Toplam maliyetlerin % 'si	7.39	7.31	28.58	14.10	8.18
2.Değişken maliyet unsurları					
Ham madde	31.936.057	29.478.173	2036104	10.639.431	15.477.432
İşçi Ücretleri	17.719.200	14.232.240	5213030	7529760	5067360
Yakıt ve yağlar	689424	5724052	132067	55156	264820
Elektrik	318892	351521	190718	145110	67001
Ambalajlama Makinesi	0	1198584	25650	0	0
Vergiler ve Sigorta	418080	215520	218400	156000	72000
Diğerleri	22394	28708	3059	4703	5396
Toplam değişken maliyetler	51.104.047	51.228.798	7819028	18.530.160	20.954.009
Toplam maliyetlerin % 'si	92.61	92.69	71.42	85.90	91.82
Toplam maliyet	55.180.327	55.269.798	10.948.148	21.572.160	22.820.009
İkinci: Üretim değeri	82.123.598	69.400.160	17.568.975	30.427.696	31.227.507
Üçüncü: Net gelir	26.943.271	14.130.362	6620827	8855536	8407498
Kar oranı	48.8	25.6	60.5	41.1	36.8
Genel ortalama kar	43%				

Kaynak: Saha Çalışması, Duhok, 2019

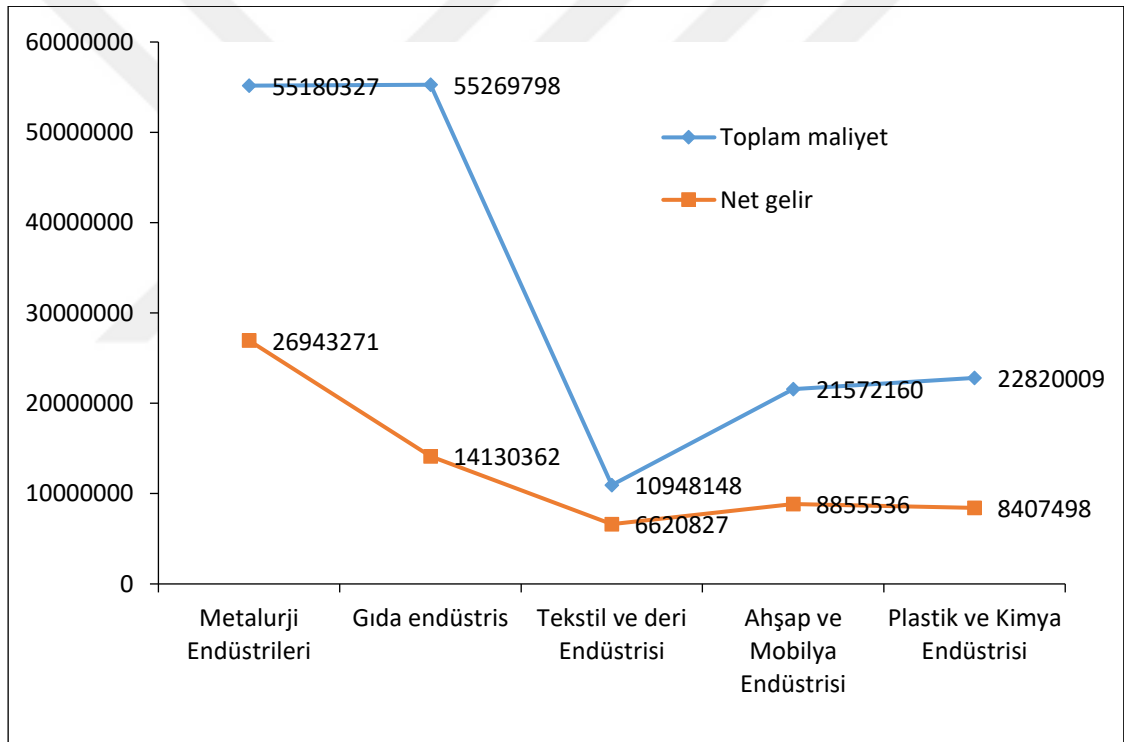
Şekil 45 ile Şekil 46 aşağıdaki analizlerin izlenebilir. Küçük endüstrilerin maliyet bileşenlerinin oranları değişir; Maliyet bileşenleri iki ana bölüme ayrılabilir; Birincisi: Sabit maliyet bileşenlerini içerir İşletmelerin aylık kira bedelidir. Makine ve teçhizatın eskime payı değeri, Tekstil, giyim ve deri sektörlerinde doruğa çıkan, Bu sektörün toplam maliyetlerinin% 28,58'ini oluşturduğundan; sektörlerdeki değişken maliyetlerdeki düşüşten kaynaklanır. Bunların yüzdesi ahşap ve mobilya endüstrileri, plastik ve kimya endüstrileri, metalürji, demircilik ve gıda endüstrilerinin her birinde sırasıyla% 14.10,% 8.18,% 7.39 ve% 7.31'e ulaşmıştır. İkinci değişken maliyet bileşenleri hammaddelerin her

birinin değeri, işçilik ücretleri, pazarlama maliyetleri, yakıt ve yağ maliyetleri, elektrik maliyetleri, paketlenme maliyetleri, Gıda, metal, demircilik, plastik, kimya, ahşap, mobilya, tekstil, giyim ve deri sektörlerinin her biri için sırasıyla % 92,69, % 92,61, % 91,82%, 85,9%, 71,42'dir. Ulaşım, su ve makine ve teçhizat bakım giderlerine ek olarak vergi ve sigortalar da vardır. Maliyet unsurlarının kelime bilgisi düzeyinde, çeşitli tiplerdeki hammadde bileşeninin önemi sektörde belirtilmiştir. Nihai ürünün maliyetinin en büyük olduğu plastik ve kimya endüstrileri için % 67.82 oranında, Metal endüstrisi için % 57,88, Gıda endüstrisi için % 53,43, ahşap ve mobilya endüstrisi için % 49,32 değerleri çıkmaktadır. Bunun nedeni, bu endüstrilerde yer alan hammaddelerin çoğunun ithal edilmesi ve yüksek fiyatlarla mal olmasıdır. Tekstil, giyim ve deri endüstrileri için toplam maliyetinin altında hammadde yüzdesi azalmakta ve % 18.6'ya ulaşmaktadır. Bu hammaddelerinin nispeten düşük değerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü bunlar genellikle Çin menşeli ve fiyatı düşüktür. İşçilik ücretleri oranları, ahşap ve mobilya endüstrileri ile metal ve gıda endüstrileri için yaklaşık % 35 ve % 22 arasında değişmektedir. Plastik ve kimyasal, düşük ortalama ücretler nedeniyle, işgücü ücretleri oranının toplam maliyetlerinin % 47,62'sine yükseldiği tekstil giyim ve deri endüstrileri hariç, eğitilmiş veya çok deneyimli teknik kadrolara ihtiyaç duymaktadır. Diğer maliyet unsurlarının geri kalanı, metal endüstrileri için % 2,62, tekstil giyim ve deri endüstrileri için % 5,20, ahşap ve mobilya endüstrileri için % 1,68 ve plastik ve kimya endüstrileri için % 1,79'a ulaşmıştır. Bu oran gıda endüstrilerinde artmıştır.

Şekil 45. Duhok Valiliği'ndeki küçük sanayi maliyetlerinin oransal dağılımı (kaynak: Tablo 39)

Şekil 46 aşağıdaki analizlerin izlenebilir Net gelire gelince, aşağıdakiler de dâhil olmak üzere çeşitli hususlara dayanarak sanayiden sanayiye değiştiği kaydedilmiştir. Bu ürün için geçerli olan fiyat seviyesini belirleyen ve pazardaki talebin yoğunluğunu Üretiminde yer alan hammadde miktarına ve tesisin kirasının maliyetine ek olarak enerji su nakliye vb. Gibi çeşitli hizmetlere olan ihtiyaç miktarına ek olarak bu ürün üzerinde yapılan üretim işlemlerine göre, Yukarıdakilere dayanarak, metal ve metal endüstrileri için en yüksek net gelir 26.943.271 bin Irak dinarıdır. Bunu takiben gıda endüstrisi 14.130.362 bin Irak dinarıdır. Daha sonra ahşap ve mobilya endüstrisi 8.855.536 bin dinardır. Ardından plastik ve kimya endüstrisi 8.407.498 bin dinar ve son olarak tekstil, giyim ve deri endüstrisi 6.620.827 bin Irak dinarıdır.

Şekil 46. Dohuk İlindeki küçük sanayilerin toplam maliyetleri ve net geliri (Kaynak: Tablo 39)

ALTINCI BÖLÜM

6. KÜÇÜK SANAYİ SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

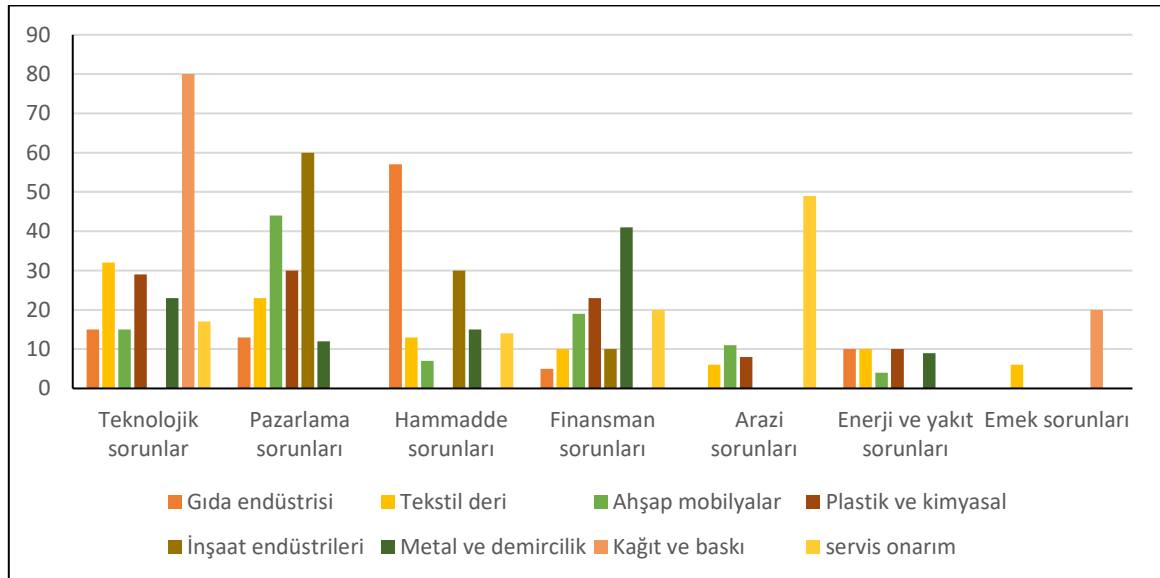
6.1. Küçük Endüstrilerin Karşılaştığı Sorunlar

Dünyanın her yerinde küçük sanayi sektörünün büyümesi ve gelişmesi, bir ülkeden diğerine ve aynı ülke içindeki diğer sektörden kısmen ve tamamen farklılık gösteren bir dizi engelle karşı karşıyadır. Duhok ilinde de tüm gelişmekte olan ülkelerde küçük endüstrilerle karşı karşıya kalan birleşik veya tanınmış bazı sorunlar ve kısıtlamalar vardır. Bu sorunların en önemlisi teknoloji, pazarlama sorunları, hammadde temini, finans, arazi ve sanayi bölgelerindeki hizmet eksiklikleridir. Bu sorunların oranları küçük sanayilerin sektörleri arasında değişmektedir.

Tablo 40. Duhok İlindeki küçük sanayilerin en önemli sorunlarının nispi dağılımı

Sorun türleri	Gıda end.	Tekstil deri	Ahşap mobilyalar	Plastik ve kimyasal	İnşaat endüstrileri	Metal ve demircilik	Kâğıt ve baskı	Servis onarım	% 100
Teknolojik sorunlar	15	32	15	29	0	23	80	17	26.4
Pazarlama sorunları	13	23	44	30	60	12	0	0	22.8
Hammadde sorunları	57	13	7	0	30	15	0	14	17
Finansman sorunları	5	10	19	23	10	41	0	20	16
Arazi sorunları	0	6	11	8	0	0	0	49	9.2
Enerji ve yakıt sorunları	10	10	4	10	0	9	0	0	5.4
Emek sorunları	0	6	0	0	0	0	20	0	3.2

Kaynak: Vezare Tehtit, Duhok 2013

Şekil 47. 2013 yılında örneğine göre Duhok ilindeki küçük endüstriler için en önemli sorunların göreceli dağılımı (kaynak: Tablo 40)

6.1.1. Teknoloji İle İlgili Sorunlar

Duhok 'ta küçük sanayilerin karşılaştığı en önemli sorunlardan biridir. Üretim sürecinin sorunsuz işlemesi için gereklidir. Bu sektörlerin tesislerinde üretim süreci engelsiz geçmez, bunlardan en önemlisi teknik ve teknik problemlerdir. Bu sorunun ortalaması, çalışma örnekleminin toplam sayısının% 26,4'dür. En yüksek olanı % 80 ve en düşük% 15 ile gıda sektörlerinde olduğu kâğıt ve baskı endüstrilerindedir. Küçük sanayi sektörünün bu sorunu çözmesi uygun teknolojiye ulaşmayı büyük ölçüde özümseme kapasitesiyle ilgilidir. Esneklik ve yerel teknolojide değişiklikler ve iyileştirmeler getirerek uyum sağlama yeteneği kazanılabilir. Küçük endüstrilere odaklanan ülkelerdeki deneyimler, bu endüstrilerin yeni ürünler geliştirme konusunda yenilikçi bir karakterle ayırt edildiğini göstermiştir. Bu durumla karşılaşan işletmelerin değişen koşulları karşılayabilmek için modern bir teknolojik yöntem arayışına girmeleri gerekmektedir. Küçük işletmeleri modern zamanlara uygun şekilde hazırlamak, bir yandan faaliyetlerini ve canlılıklarını sürdürmek, diğer yandan bu işletmelerin yerel kalkınmada oynayabilecekleri rolü elde etmek için hayati bir gerekliliktir (Muhamad Munir Altuwkhi, 1989:1).

6.1.2. Pazarlama Sorunları

Bu sorun, sanayi sektörünün karşı karşıya olduğu temel sorunlardan biridir. Saha çalışmasının sonuçları, ilindeki küçük sanayilerden yapılan ihracat yüzdesinin bulunmadığını ve Irak'ın çoğu ilinde durum böyle iken, Güneydoğu Asya ülkelerindeki eğilimine kıyasla bu oran Kore'de % 91, Tayvan'da % 95, Çin'de % 88 ve Hindistan'da% 76 'dır (El-Bnk El- Duwelî, 2009).

Saha çalışmasının sonuçları, Duhok'taki küçük sanayi kuruluşlarının toplam örnek sayısının% 22,8'inin bu sorundan muztarip olduğunu göstermiştir. Bu sorun, metalürji endüstrisi gibi bu sorundan mustarip bir sektörde en düşük seviyededir, bu nedenle bu sorunu yaşayan toplam küçük sanayi kuruluşu örneklemin % 12'sini oluşturmuştur.

Dohuk İli ve Türkiye ile doğrudan teması, Suriye ve İran'a yakınlığı, çeşitli küçük sanayi ürünlerini pazarlamada il konumunun önemini artırmaktadır. İldeki tüm sektörlerde, Türk, İran ve Suriye ürünleri arasında şiddetli rekabetin oluşmasına yardımcı olacak koşullar bulunmaktadır. Ucuz fiyatları ve ülkesinde birçok ayrıcalığa sahip olması, yakıt ve enerji ihtiyacını ucuza alması, ucuz işgücü ve diğer üretim ihtiyaçları nedeniyle, Irak'ta ulusal sanayi ürünlerine uygulanan emtia düşürüm politikasının uygulaması gereklidir.

Hükümet hem kamu hem de özel sektörde bu sektöre destek vermek ve çalışmak için çalışan ve bu alanda destek olmak ve sektördeki riskleri desteklemelidir. Bunun için bir strateji geliştirmekte ve Irak'ın anti tröst yasası, sınai gelişme ve sınai üretim hukuku, iş hukuku, sosyal güvenlik hukuku ve gümrük idaresi hukuku gibi Irak ürününü korumak için devlet yasaları ve yasaları çıkarmaktadır. Küçük çiftçilerin yurtiçi ve yurtdışında pazarlanabilecek ürünlere yönlendirilmesi için fizibilite çalışmaları konusunda uzmanlaşmış bir bölüm kurmaktadır. Tüketici pazarlarının bilgi yönüne ve gerçek ihtiyaçlarına dikkat etmektedir. Endüstrilerin ürünlerini değış tokuş etmek ve bu alanda uzmanlaşmıştır. Uluslararası ve bölgesel kuruluşlar tarafından sunulan teknik destek ve işbirliği programlarından yararlanmak için yurt içinde ve dışında yeni pazarlar arama çabalarını desteklemektedir. Tüketiciyi küçük endüstrilerin ürünleri ve kalitesi ile tanıştırmak, çeşitli reklam ve pazarlama araçlarına dikkat etmek ve endüstriyel ürünleri tanıtmak için küçük sanayi ürünleri için sergiler ve özel pazarlar düzenlemektedir. Reklamcılık tüketim kalıplarını değıştirmek ve günden güne bir tüketici tabanı oluşturmak için etkili bir alandır.

6.1.3. Hammadde Sorunları

Saha çalışmasının sonuçları, İlindeki küçük sanayi kuruluşlarının toplam örnek sayısının (% 17) bu sorundan muztarip olduğunu doğrulamıştır. Bu oran gıda sektöründe artarak % 57'ye ulaşırken, ahşap ve mobilya sektörlerinde azalarak % 7'ye ulaşır. Duhok ilindeki mevcut endüstriler, ister birincil ister yarı mamul olsun, hammaddelerle ilgili sorunların çeşitli yönlerinden muztariptir. Çünkü saha çalışması, küçük endüstrilerde kullanılan hammaddelerin (% 96) ülke dışından ithal edilen malzemeler olduğunu ve içinde bulunmadığını kanıtlamıştır.

Tahıl öğütme endüstrisi gibi gıda endüstrilerinde ve süt ürünlerinde olduğu gibi yıl boyunca yeterli hammadde eksikliği, çünkü bu endüstriler yılın bazı dönemlerinde hammadde sıkıntısı çekmektedir. Çünkü hammadde üretiminin arttığı belirli mevsimler vardır ve kelimeler yılın sınırlı mevsimleri dışında meyve ve sebze endüstrisi için geçerlidir. Birçok endüstrinin ithal hammaddelere bağımlılığı ve yüksek seviyelerde üretim gereksinimleri, plastik endüstrisi gibi nihai bileşenlerine (% 100) ulaşabilir. Bu, bu endüstriyel ürüne dâhil olan bileşenlerden birinde bir eksiklik olması durumunda endüstrinin üretimi durdurmasını önerebilir (Al-Nasih,2008: 164).

İthal edilen hammaddelerin yüzdesini ve üretim gereksinimlerini mümkün olduğunca azaltmak ve yerel alternatifler aramak gereklidir. Amaç, mevcut ve güvenli malzeme kaynakları sağlamak ve endüstrinin küresel pazarlardaki dalgalanmalarından kaçınmak ve üretimin devamını sağlamak lazımdır. Devlet, piyasalarda rekabet güçlerini güçlendirmek için sanayi ürünlerinin fiyatlarını düşürmek için küçük sanayi sahiplerine sübvansiyonlu fiyatlarla hammadde getirmelidir. Üretim aşamalarında bu hammaddelerdeki atık yüzdesini ortadan kaldırmak için işçileri doğru hammadde kullanımı konusunda iyi eğitmek gerekir. Bu, nihai ürünün maliyetini düşürmek ve kalitesini artırmak içindir.

6.1.4. Mali Sorunlar

Düzenli finansman, çeşitli tip ve büyüklükteki şirketleri kurmanın, işletmenin ve genişletmenin temellerinden biridir. Bilindiği gibi, makine, teçhizat ve diğer sabit varlıklar ve kısa vadeli finansman araçlarının alımı için uzun vadeli finansman araçlarına ihtiyaç vardır. Özellikle hammadde ihtiyaçlarını, çalışan ücretlerini ve bilinen diğer yatırım giderlerini karşılayan krediler. Bu nedenle, finansman sorunları genel olarak büyük ve özellikle küçük şirketleri etkilemektedir. Bu da büyümelerini ve gelişmelerini engellemekte ve bu kurumların finansmanındaki temel sorun krediler olsa bile, yeni iş olanakları sağlamadaki katkılarını engellemektedir. Ancak, aşağıdaki gibi pek çok sorun ve diğer finansman özetlenebilir vardır.

- Sermaye eksikliği ve küçük sanayicilerin finansmanlarının büyük kısmındaki sahiplerinin sahip olduğu kaynaklara olan bağımlılığı, genişletilmiş aile üyelerinin finansal kaynaklarına ek olarak, ya da onları bir araya getiren özel ilişkilere dayalı bireylerden borçlanma, verimlilik ve ürün kalitesi derecesini düşürmektedir.
- Bu projelerden sorumlu olanların çoğu, bankacılık birimlerinde iş yapma konusunda deneyimsizdir ve bankalarla iş yapmaya alışkın değildir.
- Ticari bankalar, mevduat sahiplerinin paralarına olan isteklilikleri, büyüklüklerinden (garanti eksikliği) ve yeniliklerinden (kredi geçmişi olmaması) dolayı bu içecekler için gerekli finansmanı sağlamaktan korkuyor ve bunlardan kaçınıyor (Mahir, 2006: 5). Ayrıca, çeşitli kredi olanakları ile harcama sağlamadaki zorluğun nedeni, bu endüstrilerden kaynaklanmaktadır çünkü hazine transferlerinde mevcut likiditeyi herhangi bir risk veya ihmal edilebilir risk olmadan % 7'lik faiz kullanmaktadır.

- Irak dinarı döviz kurundaki fiyat dalgalanmalarının varlığı, bankaların sadece kısa vadede kredi vermeye, devlet harcamalarında 3 yılı, sivil harcamalarda bir yılı geçmesine neden oluyor.
- Bu sektörlerde işletme sahipleri zor onları ticari bankalardan kredi almak için yapım, organizasyon el ve yönetsel deneyim eksikliği ve akıllıca mali kaynakları kullanmak düzenleyici birkaç yapamaz deneyimli bu demektir (Robert E., Kohli .R, 1999 :57) .

Hükümet, gerekli kredi koşullarını sağlayarak kredi sağlamaya çalışan küçük endüstrilerle başa çıkmada uzmanlaşmış finansal kuruluşların kurulmasını teşvik etmelidir. Mali yardım programı ayrıca teknik ve ekonomik tavsiyenin sağlanmasını da içermelidir ve küçük sanayilerde yer alanların çoğunluğunun fonlama kapasitesi sınırlı olduğundan, toplumdaki finansal kurumların, bu sektörlerle ve devlete faiz oranını desteklemek ve ödemesiz dönemleri arttırmak için özendirme faiz oranlarında kaliteli krediler sağlamaları gerekmektedir. Bu kredilerin kullanımı devam etmelidir.

Ticari bankaları, gerekli teminat seviyelerine ulaşırken bu kurumlara gerekli kredileri sağlamaları konusunda teşvik eder. Kalkınma bankalarının bu kurumlara uygun geri ödeme koşullarında uzun vadeli kredi sağlamadaki rolünün güçlendirilir.

6.1.5. Enerji Sorunları

Nüfusun artması, yaşam standardının yükselmesi, kentsel gelişim ve Irak'ta elektrik enerjisi üretimine ayak uyduramamak, ulusal elektrik şebekesinin fabrikaların elektrik enerjisi ihtiyacını karşılayamamasına neden olmuştur. Diğer taraftan, sıvı yakıtlar ve bu malzemelerin ihtiyaçlarının işleme tesislerinin olmamasından dolayı karaborsa piyasaya oluşmuştur.

Sanayi tesislerinin enerji ve yakıt fiyatlarının düşürülmesi, sanayi ürünlerinin fiyatlarını düşürmektedir. Elektrik şebekelerinin, hatlarının ve kablolarının düzenli bakımını yaparak ve elektrik santrallerinin ildeki istikrarlı artışı ve endüstriyel genişleme amaçlarını karşılama yeteneklerini artırarak elektrik arızalarını ortadan kaldırmak gerekir. Böylece elektrik kesintisi olmadığından emin olunur. Ucuz ve garantili enerji alternatifleri kullanılmalıdır. Endüstriyel proseslerde diğer geleneksel yakıtlar yerine doğal gaz kullanılabilir.

6.1.6. İşgücü Sorunlar

Valilikteki mevcut endüstrilerin, işgücünde, kâğıt, baskı, tekstil, giyim ve deri endüstrilerinde temsil edilen toplam çalışma örneğinin % 3,2 oranında özel sorunlarla karşılaştığı görülmektedir. Valilikteki küçük sanayi sektöründeki en önemli insan gücü sorunlarını şöyle özetleyebiliriz.

1. Teknik kadro ve kalifiye insan gücü eksikliği; sanayinin, il genelindeki endüstrilerde ve özellikle kâğıt ve baskı endüstrilerinde farklı düzeylerde işçi ve teknisyenlere ihtiyacı vardır. Bu, küçük endüstrilerdeki işçilerin % 96'sının eğitilmediğini gösteren saha çalışmasının sonuçları ile doğrulanmıştır. Bunun nedeni, ülke dışındaki eğitim kurslarının ve gelişim misyonlarının olmaması ve eğitim ve endüstriyel eğitim merkezlerinin zayıf seviyesinden kaynaklanmaktadır. Eğitim programlarının çeşitliliği, sürekli eğitim fırsatlarının eksikliği ve valilikteki sanayi kuruluşları ile ilgili bilim ve araştırma merkezleri arasındaki ilişki zayıftır.
2. Küçük endüstriler sürekli vasıfsız işgücü istihdam etmeye ve iş sırasında onları eğitmenin sorunlarını ve yükünü üstlenmeye zorlanmaktadır, Bu onların düşük üretkenlik, düşük kalite ve üretilen mal kalitesi ve yüksek üretim maliyetleri ile karşı karşıya kalmasını sağlamaktadır. Bu işçilerin bazıları gemide ustalaştıklarında, tesisten ayrıldılar ve yeni tesislerini oluşturdular.
3. Okula kayıt yaptırmamış veya okulu bırakmış erken yaştaki erkek çocuklara bağlı olan bir dizi küçük sanayi vardır (Foto 27).

Foto 27. Küçük sanayilerde çocuk işçiliği (Kaynak: saha çalışması, Zaho)

İstihdam ile ilgili aynı zamanda küçük endüstrilerde de aşağıda özetlenen pek çok sorun yaşanmaktadır.

1. Bu endüstrilerin bazı birimlerinde sert çalışma koşulları ve açık havada çalışma, taş işletmeleri, tuğla fabrikaları gibi inşaat endüstri birimlerinde güneşte uzun saatler çalışmaya veya özellikle cihaz arızalarına neden olan toz ve toz dolu bir atmosferde olmak zorlayıcı faktörlerdir. Buna ek olarak, solunum, kapalı veya açık havada olsun sıcaklıktaki artış, bir yandan işçinin sağlığını ve diğer yandan düşük üretkenliği etkileyen işçinin tükenmesine yol açman sorunlardır.
2. Ev ve fabrikan arasında günlük ulaşım masrafları önemli bir sorundur. işçilerin çoğunluğu yoksul olduğu için zor koşullarda fabrikanın içine kalması, özellikle de iş yerinde gerekli kolaylıklardan yoksun olması.
3. Günlük ücretlerin eksikliği, özellikle birçok sanayi ve üretim hattının yüksek teknik beceri veya uzmanlık gerektirmediği için, bir işçinin bu sektörlerde aldığı günlük ücretlerin çoğu günde 9 saat çalışma karşılığında 20.000 dinardır. Bu daha az ücretle çalışan bir işçi bulunduğu zaman veya biraz beceri ve deneyim kazandıktan sonra işten ayrılabilceği anlamına gelmektedir.
4. Saha çalışmasının sonuçları olarak sigorta programlarının olmaması, bu sektördeki işçilerin% 90'ından fazlasının sigortalı olmadığını ortaya koymuştur (Handal, ve Mahmoud, 2009: 20).

6.1.7 Arazi Sorunları-Hizmet Eksikliği ve Endüstriyel Kirlilik Sorunları

Arazi Sorunları-Hizmet Eksikliği:

Bu konuda çok yönlü sorunlar vardır. Endüstriyel ünite sahiplerinin çoğu, kendilerine tahsis edilen küçük alanlar, endüstriyel alanlarda ve mahallelerde, özellikle hizmet endüstrisi birimleri ve inşaat endüstrisi ünitelerinde bulunanlar arazi problemlerinden şikâyetçidir.

Arazi sorunu aynı zamanda kentsel yayılma ile ilgilidir. Bir zamanlar yerleşim alanlarından ve topluluklardan uzak olan fabrikalar kentsel alanlar ile çevrelenmiştir (Foto 28). Faida ve Seyhan'daki blok ve fabrikalarında olduğu gibi. Bu fabrikaları ve endüstriyel tesisleri kaldırmak veya mevcut konumlarını genişletememekle birlikte uzak bölgelere transfer etmek gereklidir.

Foto 28. Yerleşim alanlarının fabrika çevrelerinde yoğunlaşması (Kaynak: Saha çalışması, Duhok)

Küçük endüstrilerin coğrafi konumlarının olumsuz etkilerini gidermek için, üretim süreçleri, genişleme ve çevrenin geliştirilmesi için küçük endüstrileri ve atölyeleri çevreleyen araziler bu konulara uygun olmamalıdır.

Tüm sanayi faaliyetlerini şehir merkezlerinden bu bölgelere geçirmek, merkezden sanayi ve nüfus birikimini hafifletmek ve küçük sanayi seviyesini yükseltmek ve koşullarını iyileştirmek için çaba gösterilmelidir. Artan tüketim ile karşı karşıya kaldığınız ve yüksek kaliteli ve düşük maliyetli bir ürünün tüketici isteklerini karşıladığınız seviyeye kadar, doğrudan ve dolaylı tesisler ve küçük sanayi projeleri sağlanmalıdır.

Endüstriyel Kirlilik Sorunları:

Küresel ve yerel çevresel hususlar, küçük endüstriler için zorluk oluşturmaktadır. Çevrenin korunmasına yönelik endişelere yönelik artan küresel bir eğilim olduğu için, endüstriyel malların ve pazarlarına giren ürünlerin, kullanımlarına veya üretim koşullarına göre çevresel boyutlarını hesaba katmak gereklidir. Bu, çevreye zarar vermemek için bazı küçük sanayilerin ve yerleşim yerlerinin kurulmasının yeniden düşünülmesini gerektirir.

Duhok ilindeki küçük endüstriler, kirlilik, tarım veya hizmet kaynaklarının çevresel sınıflandırmasının netleştirildiği endüstriyel, tarımsal veya hizmet projeleri için çevre talimatlarına göre sınıflandırılmıştır.

Kirlilik Sınıfı (A): Yüksek derecede kirletici faaliyetlerdir. Çevrenin kalitesi ve geniş alanlar üzerinde birçok etkisi olan büyük endüstriyel projeleri temsil eder.

Kirlilik Sınıfı (B): Çevreyi daha az kirleten faaliyetler Sınıf (A) 'yı içerir ve kontrol edilebilen yerel kirlilikle sonuçlanan endüstrileri içerir. Bu nedenle işlem birimlerinin

talimat ve kontrollere uygun olarak sağlanması şartıyla temel tasarım sınırları dâhilinde kurulabilir.

Kirlilik Sınıfı (C): Kontrol edilebilen ve arıtılabilen basit kirlilikle sonuçlanan ve esas olarak organik içerikli kirleticilerle sonuçlanan faaliyetlerin geri kalanını ifade eder. Bu nedenle talimatlara göre temel tasarımların sınırları içinde ve dışında inşa edilebilir ve bu kategori küçük sanayilerin büyük çoğunluğunu içerir.

Duhok İlinde çevreyi kirlüten çok sayıda endüstri var. Bazıları (A) tipindedir ve bazıları (B) veya (C) tipindedir. (A) tipi endüstriler ise büyük ölçekli endüstriler ve (B) tipi endüstriler Esas olarak inşaat sektörlerini temsil eder, Bu tür endüstriler ilde geniş çapta yayılmıştır. Irak'ın geri kalan valiliklerinden Duhok iline göçün yanı sıra endüstriler, Tablo 41 'de gösterildiği gibi neden olabilecekleri risklerin boyutunu göstermek için ana sanayi sektörlerine ve bunlardan kaynaklanan kirleticiler türlerine göre sınıflandırılabilir (Earif Salih Muxlıf, 2007:48).

Genel olarak Irak ve özellikle Duhok ili dâhil olmak üzere tüm ülkedeki sanayi sektörü, çevre kirliliğinden sorumlu en önemli ekonomik sektörler arasındadır.

Tablo 41. Sanayilerin ana sanayi sektörlerine ve kirleticilerine göre sınıflandırılması

Sanayi sektörü	Üretilen kirleticiler türü
Gıda endüstrisi	Süspansiyon halindeki malzemeler, yenmeyen parçalar, yağ, NH ₃ , H ₂ S, asitler, cıva bileşikler ve atmosferde uçan bazı nişastalar, kokular
Tekstil, giyim ve deri endüstrileri	H ₂ S, SO ₃ , CL ₂ , AS, CR, CN, BR, Fenoller, organik asitler, aldehytler
Ahşap endüstrisi ve mobilya	Tozlar, asitler, mineraller, mineral asitler, hidrokarbonlar, talaş, toz ve boya, koku taneleri
Kimyasal plastik endüstrileri	Çözücüler, organik bileşikler, aldehytler, böcek ilaçları, asitler, hidrojen flor, yanmış kireçtaşı ,PD, CD, CR. CU, HG, NH, PO ₄
İnşaat endüstrileri	Taş, önbellek ve kil kalıntısı, toz, kükürt dioksit, karbon dioksit, kükürt oksit, azot oksitler, klor, flüorürler, fenol, silikat haksan ve amonyak ve diğer karmaşık organik maddeler
Metal ve demircilik endüstrileri	Asitler, hidrokarbonlar, organik asitler, çözücüler, kaynak malzemeleri, karbon, kükürt bileşikler, karbon monoksit, kükürt oksitler, demir oksitler, azot oksitler, flüorürler, nikel karbonatlar, uçucu fosfor, kadmiyum baryum oksitler, hidroklorik asit
Kâğıt ve baskı endüstrileri	Toz, selüloz, yağlar, fenoller, asitler, çözücüler PB ‘H ₂ S ‘SO ₄ ‘CL ₂ ‘ HG ‘ZN H ₂ O ₂

Kaynak: Vezare El- Bihe, Duhok, 2013

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan bu çalışmada Duhok ilinde; küçük sanayilerin gelişimlerini engelleyen sorunları tespit etmek ve çözüm için öneri geliştirmek amacıyla küçük sanayilerin gerçekliğini ve geleceğini gösteren birçok sonuca ulaşılmıştır. Bu sonuçlardan en önemlileri şunlardır:

1. Küçük sanayilerle ilgili kavram farklılığı olduğu fark edilmiştir. Bunun gerekçesi ise; her bir kavram için özel ayrımların olmasına bağlıdır. Bazıları; küçük sanayilerin tanımı açısından işçi sayısı veya sermaye hacmini temel almaktadır. Bir ülkedeki kavramlar bile sınıflandırma kriterlerin değişmesine bağlı olarak değişkenlik gösterebilir. Bu değişkenlikler; kriterleri bir standarda bağlamadan standarttan bahsedilemez.
2. Küçük sanayilerin sahip olduğu özellikler ve ayrıcalıkları şunlardır:
Mülkiyet ve yönetim açısından basit hukuki yapısı ve nispeten düşük sermayesi, üretimdeki yatırımı çekme kapasitesi ve esneklik, kullanılan üretim gereçlerin az ve küçük olması, ürünlerin ve hizmetlerin kolayca pazarlanması, ekonomik döngünün canlanması ve devamlılığı, yerel hammaddeye güvenme ve bağlı olma, yerel piyasaya bağlı olma, yaratıcılık kaynağı ve ekonomik gelişme için temel taşı olması, uluslararası rekabete maruz olmaması, işçilere iş kapısı olması, piyasanın ihtiyaçlarını hızlıca karşılayabilmesi, yerel ve küresel mali krizlere daha dayanıklı olması. Bu sanayilerin bir başka özelliği ise; satın alma gücüne bağlı olarak ürün fiyatların düşmesini bekleyen sınırlı gelire sahip toplumun ihtiyacı olan ürün ve hizmetleri temin ederek, iller ve bölgeler arasında geniş bir şekilde yayılmasıdır.
3. İl; geçen yüzyılda doksanların ardında; özellikler 2004-2012 yılları arasında dönemde sanayi aktivitesini arttırmayı başarmıştır. Ancak bu sanayileri çoğu küçük sanayi atölyeleri ve küçük sanayi üçgenleri (%99,1) olmuştur.
4. Yapılan çalışma ile; sanayi yerleşmenin konumu seçmenin en etkili faktörü piyasaya yakın olma (%30,3), ardında organize sanayi olması (28,2), konumun önemi (%20,3), kiranın ucuz olması, hükümetin politikası, konuta yakın olması ve arazinin mülkiyeti gibi konulara ortaya koymuştur.
5. Yapılan bu çalışmanın sonucuna göre sanayi projelerin dağılımında sanayi planlamanın olmadığını göstermiştir. Bu durum da sanayi projelerin yer dağılımı konusundaki büyük farklılıklarına yol açmıştır. Projelerin çoğu; diğer yerlere göre

Duhok ve Zaho kazalarında daha çok yerleşmiştir. Duhok kazasında sanayi işletmelerin sayısı çalışma alanındaki toplam sanayi işletmelerin sayısına göre oranı %,34,7, Zaho kazasındaki işletmeler için bu oran ise %32,2. Oysa Akra kazasındaki işletmeler için bu oran %7,9 ve Şeyhan kazasındaki işletmelerin oranı ise % 4,8'dir. Bu oran da sanayi işletmeler için en düşük orandır. Bu durum; bir ilçeden diğer ilçeye göre daha farklı gelişme göstermemesi açısından daha iyi bir gösterilmesi gerektiğini gösterir.

6. Duhok ilindeki küçük sanayi işletmelerin dağılımı farklı şekillerde görülmektedir. Bir kısmı madencilik sanayisinin yerleştiği gibi organize sanayi sitelerine yerleşmiş, bir kısmı da ahşap ve mobilya sanayisi ticari işletmelere yakın veya kendisine yakın meskûn mahallerde yerleşmiştir. Önem açısından; gövde sanayileri arasında madencilik ve demircilik sanayisi birinci sırada yer alırken inşaat sanayisi son sırada yer almıştır.
7. İldeki küçük sanayi işletmelerin arasında mülkiyeti özel sektöre ait olan işletmelerin oranı %98,6, kamuya ait bölgedeki küçük sanayilerin oranı ise %12. İllere yerleşen namı zikredilmeyecek kadar küçük sanayi işletmelerin oranı da %0,2.
8. Yapılan çalışma; küçük sanayi işletmelerin toplam maliyetine göre ortalama yıllık kazancı %43 olup bu alanda en yüksek kar sağlayan işletmeler tekstil ve giyim, ardında sırayla madencilik sanayileri. Son sırada ise gıda sanayileri yer almıştır.
9. Yapılan çalışma ile; küçük sanayi işletmelerin sanayi üretimi, katma değeri ve ortalama geliri arttırarak yerel ekonomiye olumlu katkısının olduğunu kanıtlamıştır. Çalışma grubundaki toplam üretim değeri 270 milyon Irak Dinarını geçmiştir. İşçinin 2005 yılındaki ortalama aylık geliri 435 bin Irak Dinarı iken bu rakam 2013 yılında 543 bin Irak Dinarına ulaşmıştır.
10. İlde yerleşen sanayi faaliyetlerin ihracatçı olmayıp ekonomik bir faaliyet olup tüketici bir niteliğe sahiptir.
11. Çalışma alanındaki sektörlerin net bir sanayi yerleşme yeri yoktur. Ayrıca ilin durumuna uygun olacak büyük bir sanayi faaliyet durumu yoktur.
12. İşçi çalıştırma esası ise; yapılan çalışmada işçileri %60,3'ü akrabalık bağına göre işe başladıkları, %23'ü sahip oldukları deneyime göre, %16,7'si ise sahip oldukları yeteneğe göre işe başladıkları görülmüştür.

ÖNERİLER

Çalışma alanındaki küçük sanayilerin mevcut durumu ve yapılan değerlendirmeler, analizlerin sonuçları ışığında, Duhok'taki sanayinin doğru yönlendirebileceği ve daha iyi performans sağlayabileceğini düşündüğümüz aşağıdaki öneriler ortaya konulmuştur.

1. Bölgenin kalkınmasına katkıda bulunabilecek belirli bir sanayinin oluşması adına ildeki tüm doğal kaynakların taraması yapılarak, yerleri, miktarları, ekonomik hacimleri ve yatırıma aktarılabilir rezerv seviyeleri tespit edilmelidir.
2. Küçük sanayilerin desteklenmesi ve geliştirilmesi için bu sanayilerin farklı sorunlarını çözerek iş fırsatları arttırmak, çalışma bölgesindeki işsizlik sorununu çözmek ve birey yaşam standartlarını yükseltmek gereklidir.
3. Metal ve plastik sanayileri ile ahşap sanayisi gibi yarı mamul ürünleri üreten sanayi işletmelerin genişletilmesi lazımdır.
4. Özellikle ilde tarım imkânları ve hammaddelerin bolca olduğu çalışma alanındaki süt ürünleri ve bitkisel yağ üretimi gibi tarım sanayilerin bağlı olduğu ve çalışma alanında var olan tarım sanayilerin kurulması gerekir.
5. Bölgeye geniş sayıda gelen ziyaretçilerin ve turistlerin taleplerini karşılayan popüler sanayileri genişleterek ilin sahip olduğu turizm özelliğinden yararlanmak için plan yapılmalıdır.
6. İthal ürünler için uygun ücretlerin uygulanması, yerli ürünlerin korunması, bölgenin gelişmesinde katkıda bulunmaları için il içindeki yatırımcıların desteklenmesi gerekir.
7. Küçük sanayileri için uzmanlaşmış bankaların oluşturulması, kredi ödeme süresini arttırılarak sanayi bankasının etkinliğin arttırılması ve periyodik fuarlar düzenleyerek küçük sanayiciler için çarşıların açılması bir ihtiyaçtır.
8. Küçük sanayi işletmeleri ruhsat alırken kendilerine kolaylıkların sağlanmalıdır.
9. Özel sektördeki işçilerin primlerin arttırılması, kamuda çalışan işçilerin durumuyla uyumlu olacak bir şekilde sosyal güvenlik çözümlerin bulunması gereklidir.
10. Yeni sanayi bölgelerin kurulması ile ilgili özel plan ve önerilerin uygulanmalıdır. Bu durumda gelecekteki nüfus artışı göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca ildeki mahalleler arasında bulunan sanayilerin ve ticari işletmelerin bu alanlardan çıkmaları için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalı, yollardaki ve diğer kullanımlarda meydana gelen ihlalleri izlemek ve takip etmek, her türlü kirliliğin önüne geçmek amacıyla sanayi faaliyetler.

EKLER

Ek 1. ORJİNALLİK RAPORU

	T.C. FIRAT ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	FORM 30
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI BENZERLİK RAPORU		
ÖĞRENCİ BİLGİLERİ		
Adı-Soyadı	Nobar Lafko SALİH	
Öğrenci Numarası	172202106	
Anabilim Dalı	COĞRAFYA	
Programı	Bölgesel Coğrafya	
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer SİLER	
Tez Başlığı (Türkçe)	DUHOK'TA (IRAK) KÜÇÜK SANAYİ	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE		
Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 128 sayfalık kısmına ilişkin, 12/10/2020 tarihinde Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4'tür. Uygulanan filtrelemeler: 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, 2- Kaynakça hariç 3- Alıntılar hariç/dâhil 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin yüksek lisans tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aştığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.		
		
Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer SİLER	Prof. Dr. Saadettin FONBUL	
Danışmanın Adı-Soyadı	Anabilim Dalı Başkanı	
(İmzası)	(İmzası)	
Lisansüstü tezler, savunma öncesinde intihal program raporu ile birlikte enstitüye teslim edilir. İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).		
Firat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 23119 – Elazığ / TÜRKİYE	http://sosbe.firat.edu.tr/	Telefon : +90 424 241 5480 Fax : +90 424 233 2180 e-posta : sosbilenst@firat.edu.tr

KAYNAKLAR

- MUHEMED, Z. , 1981, Cuhrafiye el-Mehden Sinahe, Dr el-Mehrife lıl- Camihe, El-Eskenderiye.
- VEZARE TEXTIT EL- IRAKIYE, Netaic tehedad el- Sekenı lıl mıde ma beın (1957-1987) metbehe el- Cihaz el- merkesı, cedwel reqem(1, 2, 1, 15).
- ARIF, S. MUXLIF, 2007 , al'iidarar albiyyat , eamman , al'urdun.
- CİHAD, E. , 2001, El- Tehlıl el- mekanı el- Sinahat el- Tehwılıye fı sefe Xerbiye, mıcele el- Buhus ve dırasat el- Erebiye, eded 47, qahıre.
- EBAS , EL. T. ,1981, el-nımu el- Sınahı fı muhafize el- Besre ve Neyneve, merkez dırasat el- Xelıc el- Erebi, camihe el- Besre.
- EBAS, T. , 1987, Esıs cuhrafiye sinahe ve tetbıq, Vezaret Tehlım alı ve Behıs el-İlmı, Camihe Musıl.
- EBDULLA, S. , (2001), Sinahat el- Sexıre fı memleke erebiye el- Suhudı ye, mucele kulıye Edeb, Camihe Melık Suhud, El- Rıyas.
- EBID, X. F. , EHMED, R, 1984, cuhrafiye el- Iraq el- Sinahe, Cedwel 47, metbehe Camihe Bexdad.
- EHMED, K. EL. N. , 2008 , Waqıh Sinahat Sinahat Sexıre El- Mutewesite Fı Iraq Ve Eserihe Fı Teşxıl, Mucele Idare Ve İqtısad, Eded 69, Camihe Bexdad.
- EHMED, C. I. , 2010, Sinahe El- Mewad İctımahıye Fı Muhafse Erbil Ve Duhok, Dırase Muqarine Fı Cuhrafiye Sinahe, Kulıye Olum El- İctımahy, Camihe Kuye.
- EHMED, T. X. EL. TAHİY, 2012, Tefeten el-Sinahet el- inşahiye fı muhafise Nenawa, rısale Duktora, xer menşure, kulıye Terbiye, camihe el- Musıl.
- EL-BNK EL- DUWELÎ, Bina El- Muesist men ecil el- eswaq, teqrır En tenmiye fı alem, 2003.
- ELİ, H. , 2002, Cuhrafiye Sinahe, el- Tebhe El- Ola, Dar el- Fıkır elerebi, qahıre.
- FETH EL- S. , EBU, 2005, Sinahe sexıre ve dewreha fı tenmiye, mueses tenmiye şebab el- camihe, el- eskenderiye.
- HAŞİM, E. , 1970, Duhok behde el- Hadı eşır mın Azar,metbehe Duhok, duhok.
- HAŞİM Y. H. , 2000, Etlıs Mewarid Tebıhiye lı muhafise Erbil ve ıdare Erası fıha lı extras zırahiye, dırase kartuxrafiye cuhrafiye, rısale macıster, camihe Selahedın, Erbil.

- HAZIM, M. E. , 1982, Tesnif Ve Dirase Xewas El- Kîmyawîye Ve Mehdeniye Lîturab Sehîl Silevanî Fî Muhafise Duhok, Rîsale Macîster, Kulîye Zîrahe, Qîsım Terbe, Camîhe Musîl.
- HESEN, E. S. 1985, medxel île Cuhrafiye sînahe, oman, El-ordîn.
- Hukumet El- Irak , vezare Zraat ve el- mevat el-mahîye, mudkriye zîraa Duhok, 2013.
- Hukumet El- Irak Mudîriye lîl îhsa fî muhafise Duhok, qîsım Sukan, 2013.
- Hukumet El- Irak , vezare el- Bîhe, mudûriye el- Bîhe fî Duhok, şehbe el- Bîhe el-hezeriye, 2013.
- Hukumet El- Irak , vezare el- Daxîliye, mudûriye mîrur muhafise Duhok, 2013.
- Hukumet El- Irak , vezare Taqe ve el- Kehreba, el- mudûriye ame lî kehreba Duhok, 2013.
- Hukumet El- Irak, Riase meclis el- wesara, heyhe el- wezara el- istisma el- Mudûriye ame lîlîstismar lî Muhafse Duhok\ mudîriye el-Dirasat u el-mehlumat\ 2013.
- Hukumet el- Irak, vezare Tehtît, el- Mecmuhe îhsaiye lîl eqlîm, cedwel reqem (11, 12), Erbîl, 2013.
- Hukumet El- Irak, Heyhe El- îhsa el-eqlîm, qîsım Sînahe, îtar hîsar ve Terqîm lîlmunşehat sînahîye, lîham, 2009.
- Hukumet El- Irak, Mudîriye el- Turuq ve El- Cîsur ve el- îhmar fî Muhafise Duhok, 2013
- Hukumet El- Irak, vezaraat el- sînahe ve el- Tîcare, mudîriye el- tenmîye ve tesnîh fî muhafise Duhok, 2013.
- Hukumet El- Irak, Vezare el- belediye ve el- Sîyahat, el- Belediye ame lî muhafise Duhok, 2013.
- Hukumet El- Irak, vezare el- mahîye, el- mudûriye ame lîl mesref el-extîsasiye, 2013.
- Ibrahim X. H. , 2008, Kefahe Isthmalet Sînahîye fî Duhok, Dîrase fî cuhrafiye El- Mudîn, Mucele Camîhe Duhok, el-Mucelîd (11), eded (2) , el- Olum el- însîniye ve el- ıctîmahîye, camîhe Duhok.
- ISMAIL, E. , 2006, Xesais el- Tesarîf lî nehîr Zab kebîr fî Eqlîm kurdîstan el- Iraq, rîsale macîster, kulîye Adab, camîhe Selahedîn.
- KHALÎD, AL. , 2002, Dawr Almnshaat Alsaghîrat Walmutawas.Îtat Fî Khalq Furas Eamal Camîhe Alriyaz.
- MEHEMED, I. EL. DIB, 1973, Mestehmerat Sînahe, Textît Ve İnşah Dîrase Tetbîqiye, T1, Mektebe El-Mîsriye, Qahîre.
- MEHMUD, S. , 1990, Cuhrafiye El-Eqtîsîdiye, dîrse fî cuhrfiye İqtisadiye, dar el-Mehrîfe, Tebhe Sîniye, El- Eskenderîye.

- NIŞAN, S. M., 2004, Muqawımat Sınahe Sıyahıye Fı Muhafise Duhok, Telıl Cuhrafi, Rısale Macıster, Camihe Selahedin.
- OMER, S. , 2000, Cuhrfıye el- Tehdıñ ve El- Tqe ve sınhe , Cmihe Esher, Kulıye Idre Iqtısd el- İnsniye.
- SEBAH, K. 2002, el- Textıt Sınahı fı Irak, cızıl ewel, beyıt El-hıkme, Bexdad.
- SEMİR , S. , 2010, behse el- Tecrıb el-Duweliye el- Nacihe tenmiye ve tetewır el- Meşahir sexire ve mutewesite, nımuzec yımkın el- ıhtıza bıha Felestın, vezare Iqtızat vetenı, mekteb qelqılıye, felestın.
- SEMİR, T. , 1978, Tesmım Ewelı lılcemıh el-Sınahı, mehed el- enma el- erebı, T.1, Terablıs.
- ŞAKIR, X. , 1973 , El-Irak Şımalı, dırase lı nehewıye el- Tebıhe ve el- beşeriye ve el- Iqtıadiye, metbehe Şefiq, Bexdad.
- TARİQ, A. M. ,2011 , Adarat el- muhesesat el- sexıre, Alakadimiat Alearabiat Albritaniat Lıltaelum Aleali, Ean Almawqie.
- VEZARE DAXILIYE IRAK, Duhok behde el-hadı eşer mın azar, metbehe Duhok, 1973.
- Vezare Daxılıye Irak, Duhok fı ihısan el- sewre metbehe el- Edıb Bexdadı, 1979.
- VEZARE EL- MAHIYE EL- IRAKIYE, el- mesref sınahı, Teqrır Senewı el- Raabıh eşır lı sene 1966.
- VEZARE TEXTIT EL- IRAKIYE, el- Cihaz El- Merkezı Lılıhsa , Muduriye Ihısa Sınahı, Teqrır Sınahıye Sexıre Senewat 2003-2011, Bexdad, 2013.
- BİRİŞ SEHD, BELXERISE EBDUL LETIF, 2006, Işkalıye Temwıl El- Bank Lıl Muhesesat El- Sexıre Ve El- Mutewesete Fı Cızıre Beyın Mewqıheha El- Mehmul , Multeqı El- Duwelı, Mutetelebat Teehıl El- Muhesesat El- Sexıre Ve El- Mutewesete Fı Dewlıl Erebi, Cezair 18 Ve 19 Mın Epırel En Mewqıh: <http://www.kantakji.com/fiqh/files/economics/031.pdf>.
- EBAS T. 1989, Tebeyın etecahat heykel sınahe el- Tehwılıye fı Eqlım El- Eqtıadiye el- Duwelı ye, mucele Terıye ve el- İlım, eded 7, kulıye Terbiye, camihe Musıl.
- NEVİN, F. İ. , 2000, Dawr Alsinaeat Alsaghirat Fi Alaiqtıasad Almisrii , Risalat Majstar , Kuliyat Altıjarat , Camihe Alminawfiat.
- EBDUL EZİM EBDULWAHID EL- ŞUKRI, 2007, Vaqıh Ve Heykeliye El- Sınahe Temwılıye Fı Muhafise El- Qadısiye, Mucele El-Qadısiye El- Elum El- Iqtıadiye, Mıcelıd 9, Eded 1, Camihe Qadısiye.

- MUHEMED B. 2006, Mekane Ve Waqıf El- Muhesat Sexıre Ve Mutewesite Fı Dewlıl Erebiye Eris Behs Tecarib, Multeqı Dwelı, Mutetalibat Tehil El= Muhesat Sexıre Ve El- Mutewesit Fı Dewlıl Erebiye, Cezair 17, 18, Eprıl.
- MUHEMED El-T. 1989 El- Extıyar Teknolocı Ve Dewr Sınahat Sexıre Ve Herfiye, Ewraq Vmudewelat El- Nedwe, El-Ismailiye, Camihe Hulwan.
- Haşım E. ve Hale M. 2003, Tefhıl Dewr Sınahat El- Sexıre Fı Sel Nızam El- İqtisadı Alemı Cedıd, Muhtemer İlmı Elsanawı El- Tasih Eşır El- Duwelı, Tehdis Sınahe El- Erebiye Fı Sewe El- Mutexeyerat El- Duwelı, Mıceled Celesat El- Behsiye, Camihe Measure.
- SAMAH M. EABD G., 2000, Tafeil Dawr lıl muhesat el- Sexıre Fi Khidmat 'Ahdaf Altanmiat Alaiqtisadiat Almisriat, Wizarat Almaliat , Alqahrt , Ean Almawqie [Http://Www.Mov.Gov.Eg](http://Www.Mov.Gov.Eg)
- Mahir H. A. , (2009) : lıl muhesat el- Sexıre Walmutawasitat , Al'urdunu , Matah Ealaa mewqih [Http://www.Alolabor.Org](http://www.Alolabor.Org)
- TAWFİQ, E. ALRAHİM, M. 2008 lıl muhesat el- Sexıre Walmutawasitat , Matah Ealaa mewqih: [Http://Tewfikmansour.Net](http://Tewfikmansour.Net)
- AHMAD , AL. KURDİ (2011) : Mashakil lıl muhesat el- Sexıre Matah Ealaa mewqih: [Http://Kenanaonline.Com/Users/Ahmedkordy/Posts](http://Kenanaonline.Com/Users/Ahmedkordy/Posts)
- Hashım , M. H. , 2009 , , Dırsat Cugrafiye Fı Duhok ,Camihe Duhok.
- AL-BASSAM K. 1980, Geochemical Study and Genesis of the Duri-Serquza Lead-Zinc-Pyrite Deposit, GEOSURV, Int., Rep., No. 1052.
- AL-BASSAM K. 1981, Geochemical Exploration in the Berzanik Pb-Zn-Ba Occurrence, GEOSURV, Int. Rep. No. 1226.
- AL-BASSAM K., 1984, Lead-Zinc Deposit and Occurrences of Iraq, GEOSURV, Int., Rep., No. 1480
- ALEXANDER J. W., 1985, Location of Manufacturing, Methods of Measurement, Vol. 48, No. 1.
- AL-KAABY A. AND AL-AZZAWİ A., 1991, Detailed Mineral Investigation and Prospecting for Lead-Zinc-Barite in Alanish, Berzanik and Lefan in Zakho, GEOSURV, Int., Rep., No. 2084.
- BAHALLA A. 1976 Technology and Employment, Some Conclusions, ILR., Geneva, Vol. 113.
- FELLMANN J. D. 2007, Human Geography, McGraw - Hill, New York.

- GEOZAVOD YUGOSLAVIA, 1981, Geological Investigation in Duri- Serguza Lead-Zinc-Deposit, GEOSURVE, Int., Rep., No. 1145.
- HENRY S., AND PIET R., 2001, Upgrading Traditional Technologies in Small = Scale Industry Clusters, Collaboration and Innovation Adoption in Indonesia, The Journal of Development Studies, vol. 37, No. 40
- JARRETT H. R., 1977, A geography of Manufacturing,. London.
- KILINGER F. L., 1975, Iron ore, Mineral Fact and Problems, U.S bureau of Mines, Bull 667.
- MASIN J. AND SAID Y. 1971, Continuation of Geoelectric Survey of Duri-Serguza in 1971, GEOSURV, Int. Rep. No. 547.
- MCCARTHY M. J. AND SMITH J. S. 1954, The Area NE of Zakho, GEOSURV, Int., Rep., No. 264.
- MIRONOV G. A. AND SITCHENKOV N. M. 1962, Report on Geological Investigation of Duri-Surguza Lead-Zinc Deposit and Berzanik Occurrences, GEOSURV, Int., Rep., No.
- PHILIP K. AND BELKAOUÏ A. 1990, The Relative Relationship Systematic Risk and Value Added Variables, Journal Of International Financial Management And Accounting.
- ROBER E. AND KOHLI R. 1999, Directed Credit and Investment in Small Scale Industry in India, Evidence from Firm - Level Data 1965 - 78, The Journal of Development Studies, Vol. 35, No. 4.
- SMITH D. M. 1971, Industrial Location, An Economic Geographical Analysis, John Wiley & Sons INC. New York.
- STEVENS J. R. 1953, Notes on Fields Survey of Metallis Mineral Prospects Located by Mr. R Williams in 1949-1951, GEOSURV, Int., Rep., No. 100.
- WATTS H. D. 1987, Industrial Geography, Long Man, New
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı; Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi , Ankara 1996.

ÖZGEÇMİŞ

Nobar Lafko Salih ALZEBARI

KİŞİSEL BİLGİLER

Doğum Yeri : IRAK -DUHOK
Doğum Yılı : 01-01-1995
Uyruğu : IRAK
Adres : AKRE – DUHOK - IRAK
E-posta : nubarlafko728@gmail.com
Yabancı Diller : Türkçe (C1), İngilizce (B1), Arapça (B1), Kürtçe (Ana dili)

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lisans : Duhok Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Eğitim Bölümü, 2015-2016
Lise : Amada Lisesi, Denarta Şehir, 2011 - 2012

ARAŞTIRMA DENEYİMİ